

Analýza "porozumění jinakosti" ve vybraných učebnicích Výchovy k občanství pro 2. stupeň ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Jana Štěpánková**
Vedoucí práce: doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Štěpánková**
Osobní číslo: **P16000680**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Analýza "porozumění jinakosti" ve vybraných učebnicích**
Výchovy k občanství pro 2. stupeň ZŠ
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na analýzu nejpoužívanějších učebnic Výchovy k občanství pro druhý stupeň ZŠ, v nichž bude sledovat především to, jakým způsobem se věnují kulturní jinakosti, sociálním rozdílům a rasismu. Pozornost bude za a) věnována tomu s pomocí jakých pojmů je jinakost žákům představována a za b) tomu jakým způsobem jsou odstraňovány či zmírňovány konflikty vyplývající z jinakosti v současné společnosti a za c) jaké nejčastější didaktické nástroje jsou v učebnicích ve výše uvedených souvislostech používány. Práce bude založena na metodě obsahové analýzy textu a kompilaci prostudované literatury.

Studentka bude pravidelně docházet na konzultace s vedoucím práce a bude se řídit jeho metodickými pokyny.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- 1) GIDDENS, Anthony a Philip W. SUTTON. Sociologie. Přeložil Blanka KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ. Praha: Argo, 2013, 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
- 2) PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Triton, 2011, 167 s. ISBN 978-80-7387-502-2.
- 3) SMÉKAL, Vladimír. Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit: sociální, pedagogické a psychologické aspekty utváření osobnosti romských dětí a dětí z prostředí jiných minorit. Brno: Barrister & Principal, 2003, 197 s. Psychologie. ISBN 80-85947-82-X.
- 4) ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.

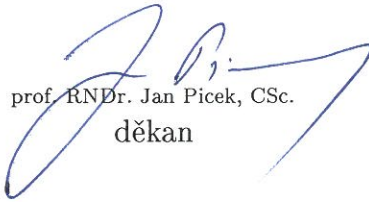
Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce:

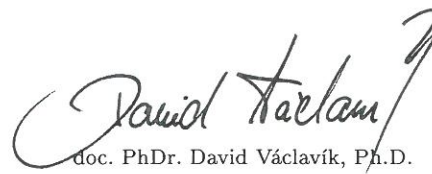
22. listopadu 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. května 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

24. 6. 2019

Bc. Jana Štěpánková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Davidovi Václavíkovi, Ph.D. za jeho vstřícný přístup a cenné rady při vedení této práce.

Anotace

Hlavním cílem diplomové práce je analýza učebnic Výchovy k občanství pro 2. stupeň základních škol z hlediska kulturní jinakosti a dalších souvisejících pojmů. Práce primárně zkoumá, zda učební pomůcky pracují s klíčovými termíny jako je xenofobie, rasismus, předsudky či tolerance. V druhé řadě je diskutováno, jakým způsobem jsou tato témata zpracována a zda se didaktické materiály snaží žáky připravit na bezproblémové soužití v dnešní čím dál více heterogenní společnosti.

Předmětem šetření se staly nejpoužívanější učebnice Výchovy k občanství v Liberci a jeho okolí. Samotné analýze předchází několik kapitol, které vysvětlují klíčové pojmy práce a zároveň podrobně popisují metodiku obsahové analýzy. Veškeré poznatky jsou zpracovány nejprve empiricky pomocí tabulek a grafů a následně teoreticky okomentovány. Úplný závěr práce přináší interpretaci zjištěných informací, přičemž všechny učebnice jsou mezi sebou také porovnány.

Klíčová slova

kulturní jinakost, multikulturní výchova, učebnice, analýza učebnic, Výchova k občanství

Annotation

The main purpose of the thesis is to analyse textbooks of Civics at lower secondary schools from a point of view of cultural otherness and other relating terms. The thesis primary analyses if the textbooks contain terms like xenophobe, racism, prejudices or tolerance. Secondary, it is discussed how these topics are processed and if the textbooks try to prepare pupils for living in nowadays heterogeneous society. The thesis works with the textbooks that are used at primary schools in Liberec and its surrounding. First chapters describe the key terms and methodology of the analysis. All results are processed via charts and graphs and then theoretically discussed. The final part brings interpretation of the results and overall comparison.

Key words

cultural otherness, multicultural education, textbook, textbook analysis, Civics

Obsah

Úvod.....	13
1 Metodika	15
1.1 Aplikace metody (fáze 1 – 3).....	15
1.1.1 RVP.....	16
1.2 Aplikace metody (fáze 4 – 5).....	19
1.3 Kvalitativní zaměření.....	19
1.4 Základní pojmy	19
1.4.1 Kulturní jinakost	19
1.4.2 Xenofobie.....	20
1.4.3 Rasismus	20
1.4.4 Stereotypy	21
1.4.5 Předsudky.....	21
1.4.6 Diskriminace	22
1.4.7 Minorita	22
1.4.8 Multikulturalismus.....	22
1.5 Sběr dat	22
1.6 Představení učebnic	23
1.6.1 Občanská výchova pro základní školy.....	23
1.6.2 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova	24
1.6.3 Výchova k občanství.....	24
1.6.4 Hravá občanská výchova	25
1.6.5 Seznam analyzovaných učebnic	25
2 Obsahová analýza vybraných učebnic	28
2.1 Občanská výchova – Fortuna.....	28
2.1.1 Občanská výchova 6. a 7. ročník	28
2.1.2 Občanská výchova 8. a 9. ročník	33
2.1.3 Celkové shrnutí sady Fortuna	37
2.2 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova – Fraus.....	41
2.2.1 Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova	41
2.2.2 Občanská výchova 7 s blokem Rodinná výchova	46
2.2.3 Občanská výchova 8 s blokem Rodinná výchova	51
2.2.4 Občanská výchova 9 s blokem Rodinná výchova	56
2.2.5 Celkové shrnutí sady Fraus.....	61
2.3 Výchova k občanství – Nová škola.....	65
2.3.1 Výchova k občanství 6. ročník	65
2.3.2 Výchova k občanství 7. ročník	69
2.3.3 Občanská výchova 8. ročník.....	73
2.3.4 Občanská výchova 9. ročník.....	77
2.3.5 Celkové shrnutí sady Nová škola.....	81

2.4 Hravá občanská výchova - Taktik	84
2.4.1 Hravá občanská výchova 6. ročník	84
2.4.2 Hravá občanská výchova 7. ročník	88
2.4.3 Hravá občanská výchova 8. ročník	91
2.4.4 Hravá občanská výchova 9. ročník	94
2.4.5 Celkové shrnutí sady Hravá občanská výchova	97
2.5 Závěr obsahové analýzy.....	101
Závěr	105
Seznam použitých zdrojů.....	106
Knižní zdroje.....	106
Elektronické zdroje	107

Seznam grafů

Graf č. 1: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků	37
Graf č. 2: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic	38
Graf č. 3: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic	39
Graf č. 4: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami.....	40
Graf č. 5: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků	61
Graf č. 6: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic	62
Graf č. 7: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic	63
Graf č. 8: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami.....	63
Graf č. 9: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků	81
Graf č. 10: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic	82
Graf č. 11: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic	82
Graf č. 12: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami....	83
Graf č. 13: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků	97
Graf č. 14: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic	98
Graf č. 15: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ve všech ročnících	99
Graf č. 16: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami..	100
Graf č. 17: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů ve všech zkoumaných sadách	101
Graf č. 18: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ve všech zkoumaných sadách	101

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Ilustrativní příklad fotografie z učebnice Fraus	43
--	----

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	28
Tabulka č. 2: Četnost úkolů	29
Tabulka č. 3: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů	31
Tabulka č. 4: Četnost úkolů.....	32
Tabulka č. 5: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů.....	33
Tabulka č. 6: Četnost úkolů.....	34
Tabulka č. 7: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů	35
Tabulka č. 8: Četnost úkolů.....	36
Tabulka č. 9: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	41
Tabulka č. 10: Četnost úkolů	42
Tabulka č. 11: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	44
Tabulka č. 12: Četnost úkolů	45
Tabulka č. 13: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	46
Tabulka č. 14: Četnost úkolů	47
Tabulka č. 15: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	49
Tabulka č. 16: Četnost úkolů	50
Tabulka č. 17: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	51
Tabulka č. 18: Četnost úkolů.....	52
Tabulka č. 19: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ..	54
Tabulka č. 20: Četnost úkolů	55
Tabulka č. 21: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů.....	56
Tabulka č. 22: Četnost úkolů	57
Tabulka č. 23: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ..	59
Tabulka č. 24: Četnost úkolů	60
Tabulka č. 25: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	65
Tabulka č. 26: Četnost úkolů	66
Tabulka č. 27: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	67
Tabulka č. 28: Četnost úkolů	68
Tabulka č. 29: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	69
Tabulka č. 30: Četnost úkolů	70
Tabulka č. 31: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	71
Tabulka č. 32: Četnost úkolů	72
Tabulka č. 33: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	73
Tabulka č. 34: Četnost úkolů	74
Tabulka č. 35: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	75
Tabulka č. 36: Četnost úkolů	76
Tabulka č. 37: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	77

Tabulka č. 38: Četnost úkolů	78
Tabulka č. 39: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	79
Tabulka č. 40: Četnost úkolů	80
Tabulka č. 41: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	84
Tabulka č. 42: Četnost úkolů	85
Tabulka č. 43: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	86
Tabulka č. 44: Četnost úkolů	87
Tabulka č. 45: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	88
Tabulka č. 46: Četnost úkolů	88
Tabulka č. 47: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	89
Tabulka č. 48: Četnost úkolů	90
Tabulka č. 49: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	91
Tabulka č. 50: Četnost úkolů	91
Tabulka č. 51: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	92
Tabulka č. 52: Četnost úkolů	93
Tabulka č. 53: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů	94
Tabulka č. 54: Četnost úkolů	94
Tabulka č. 55: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů....	95
Tabulka č. 56: Četnost úkolů	96

Seznam použitých zkratk

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

VO – Výchova k občanství

Úvod

Život v 21. století přináší oproti minulosti mnoho změn, a to jak v podobě benefitů, tak úskalí. Dnešní doba je vlivem několika vzájemně provázaných činitelů velmi dynamická, což sebou nese fakt, že se lidé dostávají do různých situací, se kterými doposud neměli žádnou zkušenost a mohou tak vznikat nejrůznější problémy a konflikty. Jedním z významných faktorů ovlivňující naše životy je proces zvaný globalizace.

Globalizací rozumíme proces, ve kterém dochází k vzájemnému propojování států a národů, a to především z hlediska ekonomického, politického a kulturního, přičemž se jedinci na sobě stávají více závislími. Velkou roli zde hraje ekonomika a s ní související vznik nadnárodních společností či rozvoj informačních technologií.¹ Další neméně důležitý aspekt globalizace je migrace, která ovlivňuje společnost především z kulturního hlediska.

Právě migrace se stává aktuálně velmi diskutovatelným a významným tématem, protože se jedná o problematiku, která se týká nás všech. Po krátkém zamyšlení je zřejmé, že složení obyvatel v jednotlivých státech není stoprocentně homogenní, a zcela přirozeně tak vlivem migrace dochází ke střetávání kultur. Dennodenně se tedy setkáváme s nejrůznějšími odlišnostmi, a to od těch fyzicky viditelných až po ty, jež nejsou na první pohled zřejmé, například kulturními a s tím souvisejícími sociálními či náboženskými rozdíly. Tyto odlišnosti bývají často zdrojem konfliktů, napětí či dokonce fyzických útoků, které často pramení ze vzájemného nepochopení a velké netolerance.

Zde se dostávám k důvodům, jež mě vedly k výběru tématu pro diplomovou práci. Abychom se vyhnuli konfliktům, které migrace může přinášet, a docílili jsme klidného soužití v heterogenním společenství, dochází zde o snahu formovat společnost, která bude na odlišnost nahlížet jako na zdroj vlastního obohacení a bude přistupovat ke všem lidem stejně a s respektem. Výše popsaný trend se nazývá multikulturalismus.

K realizaci multikulturalismu dochází především na základních školách, kde žáci tráví většinu svého času, a hlavně je primárně určené k tomu, aby zde byli žáci vzděláváni.

---

¹ GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W, ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. s. 981.

Přičemž slovem „vzdělávat“ není myšleno jen předání exaktních vědomostí, ale právě postojů, hodnot, morálky a v neposlední řadě schopnosti kritického myšlení.

Největší prostor pro naplnění těchto cílů na půdě školy přináší bezesporu předmět VO². Proto jsem se rozhodla ve své práci analyzovat učebnice určené právě pro tento předmět, abych zjistila, jak didaktické materiály s touto problematikou pracují a jak je žák české základní školy vybaven pro fungování v dnešní společnosti.

Jak bylo nastíněno, práce se bude zaměřovat především na multikulturalismus, se kterým se pojí několik dalších důležitých pojmů, jež je potřeba definovat. Například autorky knihy „Náměty pro multikulturní výchovu“ - Cílková a Schönerová uvádí ve spojitosti s touto problematikou následující termíny: rasismus, xenofobie, předsudky, stereotypy či kulturní jinakost.³ Tyto pojmy se mimo jiné také objevují v hlavním školském dokumentu zvaném Rámcový vzdělávací program⁴, a v neposlední řadě je i já v této tématice shledávám jako stěžejní.

Na základě výše zmíněné argumentace se bude diplomová práce primárně soustředit právě na tyto pojmy, které budou klíčové v prováděné textové analýze učebnic pro VO.

---

² VO – Výchova k občanství

³ CÍLKOVÁ, Eva a Petra SCHÖNEROVÁ. *Náměty pro multikulturní výchovu: poznáváme jiné národy*. Praha: Portál, 2007. s. 11-12.

⁴ RVP podrobněji popsáno v kapitole 1.1.1

1 Metodika

Jak již bylo naznačeno, hlavním cílem práce je zanalyzovat učebnice pro předmět VO na 2. stupni základní škol z hlediska problematiky kulturní jinakosti, rasismu, xenofobie a dalších souvisejících podtémat, která se objevují v RVP ZV. Všechny ústřední pojmy práce budou vysvětleny v jedné z nadcházejících kapitol.

Jako výzkumná metoda práce byla zvolena tzv. obsahová analýza, která „zahrnuje metody a pravidla pro stanovení tematiky dokumentu, příp. časového a prostorového hlediska, čtenářského určení a formy dokumentu.“⁵ Dle Gavory můžeme analyzovat buď kvantitativně či kvalitativně. V případě nekvantitativního způsobu se nepracuje s přesně vymezenými jevy, které by se numericky vyhodnocovaly. Výsledek kvalitativní analýzy je většinou interpretace či rozbor daného textu. Použití této metody můžeme najít již u náboženských a literárních textů.⁶

V druhém případě dochází ke kvantifikaci obsahových prvků zkoumaného materiálu, výsledkem analýzy je pak frekvence, stupeň nebo pořadí prvků. V minulosti byla tato metoda využívána především v oblasti zpravodajství. Dnes je kvantitativní způsob hojně aplikován v oblasti pedagogiky, kdy je používán pro analýzu: legislativních dokumentů, protokolů, klasifikačního řádu, příprav vyučovacích hodin učitelů, žákovských deníků či učebních textů.⁷

Pro realizaci analýzy bude převážně využita metoda kvantitativní, jelikož budeme do tabulek numericky zaznamenávat počet objevujících se stanovených témat. Tato zjištění budou následně analyzována také z kvalitativního hlediska.

1.1 Aplikace metody (fáze 1 – 3)

Jako první krok před zahájením samotného analyzování je nezbytné si vytyčit všechny materiály, jež se týkají dané problematiky, tedy zvolit si tzv. „základní soubory“. V mém případě jsou základním souborem všechny učebnice pro výuku VO na základních školách. Následně je potřeba zúžit daný výběr na množství, se kterým se bude reálně pracovat. Texty zvolené pro analýzu se označují jako „výběrové

---

⁵ BALÍKOVÁ, Marie. *Obsahová analýza*. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2018-07-11]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001586&local_base=KTD

⁶ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. s. 117.

⁷ tamtéž, s. 118.

soubory“. Výběr závisí čistě na výzkumníkovi.⁸ Pro účely této práce jsem se záměrně z časového hlediska zaměřila pouze na učebnice používané školami ve městě, kde žiji a studuji – tedy v Liberci.

Dalším důležitým krokem je vymezení „významových jednotek“ textu. Významovou jednotkou může kupříkladu být: slovo (určitého typu), tvrzení, idea, téma (ucelená část textu) či celý text. Tato práce se bude primárně zaměřovat přímo na témata. Zároveň budou také zkoumány případné doprovodné úkoly, otázky pro žáky a v neposlední řadě ilustrace, pokud se v edukační pomůcce budou vyskytovat. Významové jednotky se následně v textech vyhledají.⁹

Po zvolení významových jednotek je zapotřebí stanovit „analytické kategorie“. Tyto kategorie nám již konkrétně specifikují významové jednotky a vychází přímo z tématu analýzy. Jedná se o nejtěžejnější fázi přípravy výzkumu.¹⁰ Analytické kategorie této práce vycházejí z klíčového dokumentu RVP ZV. Pro přesnost a ucelení informací jsou tomuto dokumentu věnovány následující odstavce.

1.1.1 RVP

„Rámcové vzdělávací programy (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Do vzdělávání v České republice byly zavedeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).“¹¹

Pro obsahovou analýzu diplomové práce budeme vycházet pouze z RVP pro základní vzdělávání, tedy RVP ZV. Tento dokument je rozdělen do několika částí, kdy nejtěžejnější sekce se nazývá „vzdělávací oblasti“. Těchto oblastí je celkem 10 a každý školní předmět spadá pod jednu z nich. VO společně s dějepisem jsou zařazeny pod oblast s názvem „Člověk a společnost“. Pro každý předmět jsou v této kapitole definovány tzv. očekávané výstupy, tedy to, co by měli žáci a žákyně po skončení povinné školní docházky umět, zároveň je zde heslovitě uvedeno učivo, které by mělo

---

⁸ GAVORA, P., pozn. 6, s. 119.

⁹ tamtéž, s. 119.

¹⁰ tamtéž, s. 119-120.

¹¹ RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2018-10-14].

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/trvp>.

být předmětem hodin. Nikde však není řečeno, v jakém ročníku by se měl daný očekávaný výstup naplnit nebo jakým způsobem by výuka měla probíhat. Jinými slovy řečeno, je čistě na vyučujících, jak učivo uspořádají, proto reálné rozložení učební látky ve škole většinou odpovídá učebnici, jež se pro předmět využívá.¹²

Jak bylo uvedeno v úvodu práce, RVP ZV reflektuje soudobý trend multikulturního vzdělávání a zmíněné očekávané výstupy jsou na jeho základě sestaveny. Proto jsem si jako analytické kategorie pro prováděný výzkum zvolila několik konkrétních očekávaných výstupů.

Očekávané výstupy jsou rozděleny do 5 následujících částí: „Člověk ve společnosti“, „Člověk jako jedinec“, „Člověk, stát a hospodářství“, „Člověk, stát a právo“ a „Mezinárodní vztahy, globální svět“. Tematicky klíčové očekávané výstupy pro naši analýzu spadají do sekce „Člověk ve společnosti“ a „Mezinárodní vztahy, globální svět“. Z těchto 2 částí byly pro účely textové analýzy zvoleny následující výstupy:

- VO-9-1-02 rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu
- VO-9-1-09 rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti
- VO-9-5-03 uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory
- VO-9-5-05 objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu.¹³

Další důležitou částí RVP ZV jsou tzv. „průřezová témata“, kterých je celkem 6: „Osobnostní a sociální výchova“, „Výchova demokratického občana“, „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“, „Multikulturní výchova“, „Environmentální výchova“ a „Mediální výchova“. Pro tyto témata neexistuje žádný konkrétní předmět, ve kterém by se měla probírat, ale měla by se ve výuce objevovat

---

¹² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2015. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>

¹³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2015. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>

napříč různými předměty. RVP ZV uvádí, s jakými předměty má dané téma úzkou provázanost, a jelikož VO má nejširší záběr, tak se objevuje u všech průřezových témat jako předmět s blízkou vazbou a největší příležitostí pro rozvoj dané problematiky.¹⁴ Vzhledem k tematické provázanosti některých průřezových témat a diplomové práce, jsem na základě dvou témat („Multikulturní výchova“ a „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“) zvolila další analytické kategorie pro textovou analýzu.

Jelikož každé průřezové téma ještě obsahuje konkrétní tematické okruhy, které by měly být ve výuce realizovány, tak analytické kategorie výzkumu byly vybrány přímo z těchto tematických okruhů.

Pro téma „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“ se jedná o tyto okruhy: „Evropa a svět nás zajímá život a dění v jiných zemích“, „Objevujeme Evropu a svět“ a „Jsme Evropané“. Průřezové téma „Multikulturní výchova“ zahrnuje tyto okruhy: „Kulturní diference“, „Lidské vztahy“, „Etnický původ“, „Multikulturalita“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“. Jelikož se některé tematické okruhy mezi sebou vzájemně překrývají, což je pro textovou analýzu nepřijatelné, tak v rámci šetření budou figurovat pouze níže uvedené okruhy:

- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech**
  - Evropa a svět nás zajímá - život a dění v jiných zemích, zvyky, události, místa, životy tamních dětí
- **Multikulturní výchova**
  - Kulturní diference - jedinečnost každé bytosti, respektování zvláštností různých etnik, poznávání vlastního kulturního zakotvení, základní problémy sociokulturních rozdílů v ČR a Evropě
  - Lidské vztahy - předsudky, stereotypy, diskriminace, tolerance, spolupráce bez ohledu na kulturní, sociální či náboženskou příslušnost, vztahy mezi kulturami, základní morální normy
  - Etnický původ - národnostní menšiny žijící v ČR a Evropě

---

¹⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2015.s. 125–137. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>

- Princip sociálního smíru a solidarity - lidská práva, základní dokumenty, zohlednění potřeb minoritní skupin, odpovědnost každého za odstranění diskriminace¹⁵

1.2 Aplikace metody (fáze 4 – 5)

Čtvrtým krokem analýzy je kvantifikace analytických kategorií, zjednodušeně řečeno zde dochází k numerickému zaznamenávání jejich nálezů. Zjištěná data se následně zapisují do tabulek či grafů. Kromě samotného zaznamenávání frekvence, se také bude rozlišovat v jaké podobě se analytické kategorie objevují (výkladová část, ilustrace, úkol).

Závěrečná fáze analýzy se nazývá „interpretace zjištěných frekvencí“, kde dochází ke slovnímu vyjádření numerických dat, to by mělo zahrnovat také vysvětlení a následnou interpretaci.¹⁶

1.3 Kvalitativní zaměření

Obsahová analýza se kromě kvantitativního výzkumu bude také z části skládat z kvalitativního šetření, to se bude soustředit především na to, jakým způsobem je pracováno s analytickými kategoriemi, jež se v učebnicích objevují.

Z kvalitativního hlediska bude tedy zjišťováno, zda je tematika probírána dostatečně detailně a efektivně, s jakými pojmy materiály explicitně pracují, zda jsou dané cíle skutečně naplňovány a jakými způsoby, případně, jestli některá důležitá témata v učebnici zcela chybí.

1.4 Základní pojmy

Jak již bylo zmíněno, obsahová analýza se bude opírat o několik klíčových pojmů, jako je kulturní jinakost, xenofobie, rasismus, stereotypy či předsudky. Tyto termíny jsou proto v následujících řádcích stručně definovány.

1.4.1 Kulturní jinakost

Jeden z klíčových termínů práce se stal pojem „kulturní jinakost“. Jelikož se s tímto slovním spojením v českém jazyce příliš často nesetkáváme, dovoluji si jej

---

¹⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2015.s. 130–134. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>

¹⁶ GAVORA, P., pozn. 6, s. 120.

v následujících řádcích významově přiblížit. V naší heterogenní společnosti se dennodenně setkáváme s různými lidmi, kteří se od sebe vzájemně odlišují. V kontextu jinakosti je nejzřejmější tělesná případně mentální odlišnost. Zde se však výhradně soustředíme na jinakost kulturní, kde rozdíly nejčastěji bývají ve zvycích, hodnotách, tradicích, způsobu oblékání a v dalších ohledech, které jedinec spíše přejímá od lidí, které ho v životě obklopují, nejsou tedy vrozené. Jako odlišné označujeme věci, jež se neztotožňují s naší normou, tedy s tím, na co jsme v naší kultuře zvyklí. Bohužel v české společnosti je konotace slova „jiné“ silně negativní, na odlišné věci či lidi je často nahlíženo jako na „divné“. V diskurzu diplomové práce je na pojem „kulturní jinakost“ nahlíženo pozitivně, jakožto na jedinečnost každé lidské bytosti.¹⁷

1.4.2 Xenofobie

Slovo xenofobie vzniklo spojením dvou řeckých slov *xénos* (přichází) a *fóbos* (úzkost). Tímto termínem označujeme strach, nedůvěru někdy až odpor ke všemu cizímu a odlišnému. Jelikož se nejedná přímo o ideologii ani o typ chování, které by mohlo být regulováno, neexistuje žádná právní definice. Z xenofobie však vychází spousta nenávislných ideologií jako je rasismus, nacionalismus, fašismus, šovinismus apod.¹⁸ Xenofobie je dost často spojována konkrétně se strachem z cizinců a někdy tak bývá nesprávně zaměňována s rasismem. V rámci společnosti nejsou všichni „cizinci“ vnímáni jako nebezpeční. Přívlastkem „nebezpečný“ je cizinec označován až ve chvíli, kdy překročí hranice svého státu a chystá se usadit v naší zemi.¹⁹

1.4.3 Rasismus

Rasismus je ideologie, jež vychází z předpokladu biologické i duševní nerovnosti lidí.²⁰ Obecně může být definován jako predsudek vůči osobám, které jsou výrazně sociálně či fyzicky odlišní. Ačkoliv se dnes již zřídka setkáváme s lidmi, kteří by se veřejně nadřazovali nad biologicky odlišnými jedinci, tak se ve společnosti objevují názory, které se opírají o tzv. „kulturní neboli nový rasismus“. V tomto případě dochází k marginalizaci skupin, jejichž hodnoty se liší od hodnot majority. Dle některých

---

¹⁷ VÁCLAVÍK, David. *Etnické a kulturní minority ve střední Evropě*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. s. 21-22.

¹⁸ ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. s. 12–13.

¹⁹ VÁCLAVÍK, D., pozn.17, s. 22.

²⁰ ŠIŠKOVÁ, T., pozn. 18, s. 13.

sociologů se s tímto „novým rasismem“ setkáváme i na politické úrovni. Jako důkaz bývá předkládána snaha některých amerických politiků prosadit angličtinu jako jediný úřední jazyk v USA či diskuze ohledně nošení muslimských šátků na francouzských školách.²¹

Důvodů, proč se i v dnešní době stále objevují rasistické postoje a metody, je několik. I přes relativně velkou vyspělost naší společnosti stále mnoho jedinců věří v nadřazenost bílé rasy. Jako další důvod bývá uváděna migrace do Evropy a USA, přičemž místní obyvatelé nabývají dojmu, že jim přistěhovalci „berou“ práci, tato teorie pak dost často bývá podporována médii. Praxe však ukazuje, že tato teorie se většinou nezakládá na pravdě.²²

1.4.4 Stereotypy

„Jedná se o fixní a neměnné charakterizace spojovaných s konkrétními skupinami lidí.“²³ Stereotypy si většinou utváříme o národnostních menšinách. Jako příklad nám může posloužit rozšířená představa, že všichni černoši jsou sportovně nadaní. Některé stereotypy v sobě nesou určitou dávku pravdivé informace, jiné bohužel nemají s realitou společného vůbec nic.²⁴

1.4.5 Předsudky

Předsudky jsou předpojaté názory a postoje jedince vůči členům jiné skupiny, které často vychází ze stereotypů. Tyto názory většinou nebývají založené na vlastní zkušenosti, nýbrž vycházejí z doslechu. Předsudek bývá často silně zakořeněný, kdy ani po přijetí nové informace není jedince schopen svůj postoj přetransformovat. Předsudky mohou být naopak i pozitivní, tyto kladné názory potom připisujeme spíše skupinám, s nimiž se ztotožňujeme.²⁵ Nejčastěji se setkáváme s předsudky vůči jiným národům, přičemž je zde velká pravděpodobnost, že skupina mající předsudek se bude k dané skupině lidí (např. národu) chovat diskriminačně.²⁶

---

²¹ GIDDENS, A., pozn. 1, s. 587–588.

²² tamtéž, s. 588.

²³ tamtéž, s. 585.

²⁴ tamtéž, s. 585.

²⁵ tamtéž, s. 585.

²⁶ PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2006. První pomoc pro pedagogy. s. 79-80.

1.4.6 Diskriminace

O diskriminaci hovoříme, pokud jsou některým jednotlivcům či skupinám odepírány výhody a příležitosti ve společnosti, které by měly být k dispozici pro všechny. Diskriminace většinou pramení z předsudků.²⁷

1.4.7 Minorita

Ze sociologického hlediska se slovem minorita (z *lat. minor = menší*) označuje skupina lidí, jež je oproti zbytku společnosti ve znevýhodnění a dochází tak k jejich marginalizaci. Dost často se přitom stává, že členové minority tvoří oproti majoritě početně větší skupinu lidí.²⁸ Jelikož se lidé do těchto minoritních skupin rodí, tak členství v těchto skupinách můžeme označit jako nedobrovolné, zároveň z toho vyplývá, že členové menšin bývají etnicky odlišní od většinové společnosti.²⁹

1.4.8 Multikulturalismus

Multikulturalismus je ideologie, jejíž hlavním principem je klidné soužití různých etnik na základě vzájemné tolerance a respektu. „Tento respekt má být založen nikoli na pouhé toleranci dominantní kultury, ale především na právu každé kultury uchovat si vlastní neredukovanou identitu.“³⁰

1.5 Sběr dat

Analyzovány budou nejčastěji používané učebnice pro VO na většině libereckých a dvou jabloneckých školách. Jelikož v rámci studia na Pedagogické fakultě Technické univerzity všichni studenti absolvují praxi na místních základních školách, tak zjištění těchto dat bylo nijak složité. Na jaře roku 2018 jsem prostřednictvím sociální sítě Facebook zaslala všem mým spolužákům z ročníku krátký dotazník s následujícími otázkami: „Jaké učebnice používá škola, na které jsi absolvoval/la svou pedagogickou praxi pro výuku VKO? Využívají se na škole nějaké další edukační materiály kromě učebnic pro výuku tohoto předmětu?“

---

²⁷ GIDDENS, A., pozn. 1, s. 586.

²⁸ tamtéž, s. 584-585.

²⁹ VÁCLAVÍK, D., pozn.17, s. 18-19.

³⁰ tamtéž, s. 28.

Odpovědi se mi vrátily od všech respondentů, takže jsem získala seznam didaktických materiálů používaných na 18 vybraných školách, z tohoto počtu je 16 škol libereckých a 2 školy se nachází v sousedním Jablonci nad Nisou. Pro upřesnění informací, statutární město Liberec nabízí vzdělávání na 21 základních školách³¹ a v Jablonci nad Nisou se nachází 11 základních škol.³²

Ačkoli dnešní trh nabízí širokou škálu učebnic pro výuky VO, z mého osobního průzkumu bylo zjištěno, že na většině škol dominuje sada učebnic od nakladatelství Fraus s názvem „Občanská výchova Rodinná výchova pro základní školy a víceletá gymnázia“. Na 4 školách se využívá set učebnic nesoucí název „Výchova k občanství“ z nakladatelství Nová škola a na dalších 3 institutech používají ve výuce pracovní sešity „Hravá občanská výchova“ od nakladatelství Taktik, přičemž 1 ze škol využívá výhradně tuto sadu a druhá škola ji využívá jen jako doplněk, který kombinuje s učebnicemi Fraus. V dotazníku se kromě těchto uvedených titulů objevil také 1 set učebnic, jež se od ostatních odlišuje starším rokem vydáním. Jedná o dvoudílnou učebnici s názvem Občanská výchova pro 6. a 7. ročník základní školy / 8. a 9. ročník základní školy od nakladatelství Fortuna, kterou pro výuku používá pouze jedna z vybraných škol.

1.6 Představení učebnic

Tato kapitola přináší základní informace o jednotlivých analyzovaných učebnicích, jejich jmenný seznam se všemi bibliografickými náležitostmi se nachází na konci kapitoly.

1.6.1 Občanská výchova pro základní školy

„Občanská výchova pro základní školy“ je název učebnic, které tvoří dvoudílnou sadu pro výuku VO na 2. stupni základních škol. První díl je určený pro 6. a 7. ročník a druhá učebnice je vytvořena pro 8. a 9. ročník. Knihy, jejichž autorkou je PhDr. Viola Horská a kolektiv, byly vydány nakladatelstvím Fortuna roku 1999. Jelikož RVP ZV dle, kterého probíhá vzdělávání na všech českých školách, byl schválen až v roce 2004, tak

---

³¹ Základní školy. In: *Liberec* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.liberec.cz/cz/prakticke-informace/vzdelani/zakladni-skoly/>

³² Základní školy. In: *Město Jablonec* [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://www.mestojablonec.cz/redakce/index.php?lanG=cs&clanek=67&slozka=31&xsekce=65&as4uOriginalDomain=www.mestojablonec.cz&as4u_protocol=https&ConfirmCookie=yes&_gid=GA1.2.1846273717.1554382385&od=10&

tyto učebnice jsou vypracovány ještě dle starých učebních osnov. Obě knihy jsou jako jediné z analyzovaného materiálu ve formátu A5 a mají zhruba 210 stran.

1.6.2 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova

Učebnice s názvem „Občanská výchova Rodinná výchova učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia“ pochází ze známého nakladatelství Fraus, jedná o nejčastěji využívanou učebnici v hodinách VO. Pro každý ročník je na rozdíl od předešlé sady vydána vždy jedna samostatná učebnice, jež disponuje schvalovací doložkou MŠMT, která ji umožňuje používat pro výuku VO a celá sada je sestavena dle požadavků RVP ZV.

Učebnice jsou ve formátu A4 a mají zhruba 130 stran. Na učebnicích pro 7. - 9. ročník se podílely: Mgr. Dagmar Janošková, Mgr. Monika Ondráčková, PhDr. Dagmar Čábalová Ph.D., Mgr. Hana Marková a Mgr. Jitka Šebková. Učebnici pro 6. ročník sestavily: Dagmar Janošková, Monika Ondráčková a Anna Čechilová. Rok vydání se pro každý ročník mírně liší. Nejstarší učebnice vydaná v roce 2003 je určena pro 6. třídu. Sedmý ročník používá knihu z roku 2004, 8. třída z roku 2005 a 9. ročník byl vydán roku 2006. Ve všech případech se jedná o 1. vydání. Ačkoliv o několik let později vyšlo 2. vydání, tak na většině škol se stále využívá zmíněné první.

Jedinou výjimku tvoří základní škola v Jablonci nad Nisou, která využívá učebnici z roku 2013, nicméně je potřeba zmínit, že 2. novější vydání z roku 2013 má k dispozici pouze 9. ročník, ostatní třídy pracují se staršími učebnicemi jako všechny ostatní školy. Pro kompletní informace uvádím v následujícím odstavci základní informace o novějším vydání učebnice Fraus pro 9. ročník.

Knihy nese totožný název jako učebnice staršího data vydání, tedy: „Občanská výchova Rodinná výchova pro základní školy a víceletá gymnázia 9“. Jak již bylo zmíněno, vydání proběhlo v roce 2013 a dle obalu knihy se jedná o 2. aktualizované vydání. Autoři knihy zůstali stejní, pouze přibyla jedna recenzentka: Mgr. Radka Cvejnová a jedna odpovědná redaktorka: Mgr. Jitka Šebková. Učebnice má doložka MŠMT s dobou platnosti na 6 let.

1.6.3 Výchova k občanství

Set učebnic „Výchova k občanství“ pochází z nakladatelství Nová škola. Tato sada, jež se využívá na libereckých školách, byla vydána v roce 2013 a jedná se o 3. vydání,

s výjimkou knihy pro 9. ročník, jež spadá do 2. výtisku. V porovnání s ostatními tituly hovoříme o relativně nové učebnici, která je také vytvořena dle požadavků RVP ZV a byla schválena MŠMT jako edukační materiál pro výuku předmětu VO. Autorkami 6. ročníku jsou PhDr. Jana Skácelová a Mgr. Lenka Mrázová, na 7. a 8. ročníku se podíleli Mgr. Jitka Lunerová, Mgr. Radim Štěrba, Mgr. Monika Svobodová a autorkou 9. ročníku je Mgr. Antonie Laicmanová. Učebnice mají okolo 70 stran.

1.6.4 Hravá občanská výchova

„Hravá občanská výchova“ z nakladatelství Taktik je pracovní sešit určený pro výuku VO na základních školách a gymnáziích. Pro každý ročník je vytvořen samostatný pracovní sešit ve formátu A4, který obsahuje zhruba 60 stran. Celý set byl vydán roku 2017, takže se jedná o nejnovější didaktický materiál v tomto výzkumu. Vzhledem k datu vydání jsou všechny sešity vytvořeny na základě požadavků RVP ZV. Hlavní autorkou pro 6. třídu je Klára Dvořáková, za 7. ročník jsou odpovědné Géringová Anna, Zicháčková Klára a Šrámková Kateřina. Za 8. a 9. ročník zodpovídá Anna Malinská. Z vybraných škol zařazují tyto pracovní sešity do výuky jen 2 instituce, přičemž první škola pracuje výhradně s touto sadou, zatímco druhé vzdělávací zařízení zařazuje sešity pouze jako doplněk k učebnicím Fraus.

Pro účely diplomové práce budu pracovat s elektronickou verzí těchto pomůcek, která je totožná s její tištěnou verzí (žáci používají tištěnou verzi).

1.6.5 Seznam analyzovaných učebnic

- **Fortuna**
  - HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova I*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-383-3.
  - HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova II*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-641-7.
- **Fraus**
  - JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-207-1.

- 1 JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 7. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-325-6.
  - JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 8. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-393-0.
  - JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 9. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.
- **Nová škola**
    - SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství: [učebnice pro 6. ročník]*. 4., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-568-7.
    - LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 7. ročník]*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-516-8.
    - LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 8. ročník]*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-542-7.
    - LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství: [učebnice pro 9. ročník]*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-487-1.
  - **Taktik**
    - DVOŘÁKOVÁ, Klára et al. *Hravá občanská výchova 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-046-9.
    - GÉRINGOVÁ, Anna, ZICHÁČKOVÁ, Klára, ŠRÁMKOVÁ, Kateřina. *Hravá občanská výchova 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-047.

- MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-048-3.
- MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 9: pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017. ISBN 978-80-7563-049-0.

2 Obsahová analýza vybraných učebnic

Tato kapitola se již bude věnovat samotné analýze edukačních materiálů z hlediska přítomnosti analytických kategorií. Ty mohou být pomyslně rozděleny do dvou skupin, přičemž první skupina analytických kategorií vychází z vybraných tematických okruhů pro průřezová témata a skupina druhá byla zvolena na základě očekávaných výstupů. Proto i každá analýza knihy se nejprve bude soustředit pouze na první skupinu analytických kategorií a dále na skupinu druhou.

Analyzovány budou všechny 4 sady učebnic, u každé pomůcky budou teoreticky popsána empirická zjištění týkající se výkladové složky, ilustrací a úkolů. U významové jednotky „úkol“ bude vždy také předložen minimálně jeden konkrétní příklad, protože se jedná o klíčovou složku učebnice. Jednotlivé didaktické pomůcky ze stejné sady budou na konci analýzy vždy shrnuty a zhodnoceny, přičemž v úplném závěru práce proběhne celková komparace všech zkoumaných sad.

2.1 Občanská výchova – Fortuna

Prvním analyzovaným materiálem je dvoudílná sada od nakladatelství Fortuna, která se od ostatních pomůcek liší tím, že nebyla vytvořena dle RVP ZV. V rámci systematickosti jsou učebnice analyzovány postupně dle ročníků.

2.1.1 Občanská výchova 6. a 7. ročník

První část kapitoly se soustředí pouze na výskyt analytických kategorií vycházející z tematických okruhů pro průřezová témata. Všechna nasbíraná data jsou numericky zaznamenána v tabulkách a v dalších odstavcích jsou teoreticky popsána.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	1	0	1
Kulturní difference	6	0	4
Lidské vztahy	12	0	14
Etnický původ	2	0	2
Princip sociálního smíru a solidarity	12	1	8

Tabulka č. 1: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Z celkového hlediska se v učebnici nejčastěji objevuje tematický okruh „Lidské vztahy“ – a to 26krát. Dále okruh „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 21krát, „Kulturní diference“ 10krát. Následuje téma „Etnický původ“ se 4 výskyty a „Evropa a svět nás zajímá“ je zmíněna 2krát.

Ve výkladové složce se nejvíce vyskytuje téma „Lidské vztahy“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 12krát. Na druhém místě se umístila problematika „Kulturní diference“ s 6 výskyty. Okruh „Etnický původ“ byl v textu nalezen 2krát a „Evropa a svět nás zajímá“ pouze 1krát.

Analýza ilustrací vzhledem k jejich množství byla velmi jednoduchá. K okruhu „Princip sociálního smíru a solidarity“ se tematicky pojí jen 1 obrázek. Zbylé okruhy nejsou prezentovány vůbec.

Úkoly jsou nejvíce propojeny s okruhem „Lidské vztahy“ – celkem 14 úloh. Dále pak s tematikou „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 8 výskytů. „Kulturní diference“ se mezi úkoly nachází 4krát, „Etnický původ“ 2krát a na posledním místě s 1 výskytem je „Evropa a svět nás zajímá“.

Jelikož pojem „úkol“ v sobě zahrnuje různé typy úloh, rozhodla jsem se tuto sekci dále rozdělit na 2 subkategorie, podle jejich charakteru. Zprv se může jednat o úlohu, která se pohybuje na rovině kognitivní – vyžaduje, aby žák něco vyjmenoval, popsal či si něco zapamatoval. V druhém případě hovoříme o tzv. afektivních úkolech, jež směřují k nabytí a osvojování si morálních hodnot a postojů.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	1	0
Kulturní diference	3	2
Lidské vztahy	3	12
Etnický původ	1	2
Princip sociálního smíru a solidarity	4	7

Tabulka č. 2: Četnost úkolů

Tematicky propojených úkolů s našimi okruhy je v pomůcce celkem 28, z tohoto počtu je 23 úloh afektivních. Jako ilustrativní příklad uvádím stranu 104: „Napiš si svůj žebříček hodnot. Co považujete za nejvyšší mravní hodnoty ve svém životě?“³³

³³ HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova I*. Praha: Fortuna, 1999. s. 104.

Citovaný úkol řeší problematiku morálky, čímž spadá pod okruh „Lidské vztahy“ a je typickou ukázkou úlohy zaměřené na rozvoj hodnot a postojů.

Protikladem k této úloze může být strana 45: „Jaké kulturní památky jsou ve vaší obci, městě nebo regionu? Pokuste se něco z jejich historie zjistit. Jak jsou staré? V jakém stavu jsou v současnosti?“³⁴ Tento způsob dotazování je typickým příkladem kognitivního úkolu, kterých je v učebnici celkem 12.

Po celkovém shrnutí je zřejmé, že nejfrekventovanější významovou jednotkou jsou úkoly a výkladové části, ve kterých dominuje téma „Lidské vztahy“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“.

Tematických ilustrací tato učebnice obsahuje pouze 8. Pro upřesnění informací je třeba dodat, že se vždy jedná pouze o jednoduchý černobílý kreslený obrázek, jenž se nachází na začátku každé kapitoly. Ilustrace neposkytuje žádné doplňující či vysvětlují informace, ani nepřispívá k jednoduššímu pochopení problematiky, spíš jen lehce vyjadřuje atmosféru daného tématu.

Ráda bych okomentovala několik úloh, ke kterým mám určité výhrady. Strana 70, kde je nastíněna problematika sociálních rozdílů, přináší následující otázku: „Pokuste se odpovědět si na otázku, jaká je životní úroveň vaší rodiny. Svoji odpověď zdůvodněte.“³⁵ Tato tematika je obecně velmi citlivá, v žádném případě si nedokážu představit dvanáctileté děti popisující finanční zabezpečení jejich rodiny před celou třídou. Vzhledem k nevypěstlosti žáků by takováto debata mohla vyústit k posměškům vůči sociálně slabším jedincům. Samozřejmě je možné pobídnout žáky, aby si na otázku odpověděli každý sám pro sebe, ale i přesto si myslím, že otázka není vhodně formulována.

Další rozporuplný úkol se nachází na straně 113 spadající pod kapitolu „Člověk a morálka“ a jeho znění je následující: „Co si myslíte o jiných etnických skupinách? Mnozí lidé nemají rádi Romy nebo Židy. Proč asi? Co o tom soudíte?“³⁶ Je naprosto přirozené, že lidé v sobě mají předsudky vůči určitým etnickým skupinám a dle autorů multikulturních příruček je zcela na místě o nich hovořit a zamyslet se nad jejich

---

³⁴ HORSKÁ, V., pozn. 33, s. 39.

³⁵ tamtéž, s. 70.

³⁶ tamtéž, s. 113.

příčinami³⁷. Nicméně tyto otázky již předem označují určité etnické skupiny jako neoblíbené. Pokud by byla otázka položena tak, aby se sami studenti zamysleli nad problémovými vztahy mezi kulturami, je dost možné, že by přišli s naprosto odlišnými etniky, než jsou v knize prezentovány. Tato verze otázky by byla jistě vhodnější, protože žáci by hovořili o věcech, jež je skutečně napadly, a ne o učebnicí předložených „faktech“.

Další tabulka přináší četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	5	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	5	0	2
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	7	1	7
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	0	2

Tabulka č. 3: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Z celkového hlediska se v knize s největší frekvencí objevuje očekávaný výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ – 15 nálezů. Následuje výstup č. 2 – „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ se 7 výskyty. Pouze 5krát je v učebnici zmíněn výstup č. 1 – „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ a 3krát výstup č. 4 – „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“.

³⁷ ŠIŠKOVÁ, T., pozn. 18, s. 181–182.

Ve výkladové části opět vyhrává se 7 výskyty výstup č. 3. Pětkrát se text knihy věnuje výstupu č. 2 a č. 1. Na posledním místě zůstává výstup č. 4, jenž je v textu pouze 1krát.

Shrnutí analýzy ilustrací je opět velmi rychlé, učebnice nabízí pouze 1 obrázek týkající se daných výstupů, konkrétně se jedná o výstup č. 3 rozebírající globalizaci.

Mezi úkoly opět vyhrává výstup č. 3, kterému je věnováno 6 úloh. Očekávaný výstup č. 2 a č. 4 se mezi úlohami vyskytuje 2krát. Očekávaný výstup č. 1 nekorresponduje s žádnou úlohou.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	2
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	6	4
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	2	0

Tabulka č. 4: Čestnost úkolů

Edukační pomůcka nabízí celkem 15 tematických úkolů, z nichž 9 je zaměřeno na rozvoj znalostí a poznatků a 6 úloh se soustředí na posílení postojů (důvod, proč součet kognitivních a afektivních úkolů je větší než celkový počet úloh, je dán tím, že určité úlohy jsou z části kognitivní i afektivní).

Jako ilustrativní příklad kognitivní úlohy přikládám kapitolu s názvem „Masová kultura“: „Co si představíte, řekne-li se masová kultura? Dokázali byste odhadnout, z kterého slova výraz „masová“ vznikl? Myslíte si, že to má něco společného s masem?“³⁸ Uvedené otázky jsou cílené čistě na znalost dané problematiky a nemají nic společného s utvářením si postojů, na rozdíl od následujícího úkolu.

„Představte si, že jste svědky opakovaného násilí, bití, týrání a urážek nějakého spolužáka několika jinými spolužáky či že jste svědky týrání zvířete. Jak se v této situaci zachováte? Budete pasivně přihlížet, nebo se také přidáte. Zastanete se týraného

³⁸ HORSKÁ, V., pozn. 33, s. 33.

spolužáka či zvířete, anebo dokonce proti násilníkům zasáhnete? Ohlásíte to ve škole nebo doma?“³⁹ Citovaný úkol, který se řadí pod výstup č. 2 týkající se lidské neshovívavosti, je typickou úlohou, jenž nutí děti o tématu přemýšlet a vytvářet si na něj své vlastní názory.

Z celkového hlediska jsou v učebnici analytické kategorie vycházející z očekávaných výstupů oproti těm z průřezových témat v menšině, nicméně i přes to se v knize objevují, a to především ve vysvětlujícím textu a v úkolech. Mezi úlohami tentokrát nebyly nalezeny žádné diskutabilní. Většina otázek, jak je patrné z tabulky č. 4, souvisí s tématem globalizace, což je oblast, která není nijak citlivá a choulostivá, jako témata z předešlé analýzy.

Co se týče jediné tematické ilustrace, kterou pomůcka nabízí, jedná se o jednoduchý obrázek chlapce opékajícího si buřtu nad hořícím globusem. Ilustrace je umístěna na úvodní straně pro kapitolu s názvem „Globální problémy lidstva“. Obrázek tedy neposkytuje žákům žádné stěžejní informace k tématu, ale pouze metaforicky dokresluje danou problematiku.

2.1.2 Občanská výchova 8. a 9. ročník

Další kapitola přináší data z analýzy 2. dílu učebnice z nakladatelství Fortuna.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	0	0	2
Kulturní difference	1	1	2
Lidské vztahy	4	0	0
Etnický původ	1	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	7	0	6

Tabulka č. 5: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Po celkovém sečtení je zřetelné, že se v učebnici nejčastěji objevuje téma č. 4 – „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 13 výskytů. Následuje témata „Kulturní difference“ a „Lidské vztahy“ – 4 záznamy. Předposlední místo se 2 výstupy obsadila kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ a pouze 1krát je v pomůcce zmíněný okruh „Etnický původ“.

³⁹ HORSKÁ, V., pozn. 33, s. 165.

Ve výkladové složce se také nejvíce vyskytuje téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ – konkrétně 7krát. Druhým nejrozšířenějším tématem jsou „Lidské vztahy“, které jsou prezentovány 4krát. Analytické kategorie „Kulturní diference“ a „Etnický původ“ jsou v učebnici zmíněny pouze 1krát a téma „Evropa a svět nás zajímá“ se v textu neobjevuje vůbec.

Mezi ilustracemi můžeme najít pouze jeden související obrázek, v tomto případě se jedná o okruh „Kulturní diference“.

Úkoly jsou věnovány především tématu „Princip sociálního smíru a solidarity“ - s celkovým počtem 6 úloh. Dva úkoly se týkají kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ a „Kulturní diference“. Zbylé okruhy nejsou obsaženy v žádné úloze.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	2	0
Kulturní diference	2	0
Lidské vztahy	0	0
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	4	2

Tabulka č. 6: Čestnost úkolů

Jak vyplývá z tabulky č. 6, učebnice nabízí celkem 10 úkolů, z tohoto počtu je 8 kognitivních a 2 mají afektivní charakter.

Jeden z kognitivních úkolů je například uveden na straně 73 a spadá pod kapitolu „Člověk a rodinný život - Manželství“. Celá kapitola se věnuje zvyklostem v manželství typických pro Českou republiku. V závěru kapitoly jsou však děti pobídnuty k následujícímu úkolu: „Uveďte příklady států, jejichž právní řád mužům dovoluje mít více manželek.“⁴⁰ Ačkoliv se jedná „pouze“ o vyhledání informace, je pozitivní, že se čtenáři seznamují i se zvyklostmi v jiných zemích.

Jako ilustrativní příklad afektivní úlohy uvádím kapitolu „Stát a hospodářství – Sociální politika státu“, jejíž úkol zní takto: „Posuďte v diskuzi poslání záchytné sociální sítě,

⁴⁰ HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova II*. Praha: Fortuna, 1999, s. 73.

její výhody a nevýhody.“⁴¹ Citovanému zadání předchází text vysvětlující pojem „záchytná sociální síť“, takže žáci by měli být na diskuzi dostatečně připraveni.

Celkově shrnuto, ačkoliv jsou všechny tematické okruhy v učebnici zmíněny alespoň jednou, tak jejich celkový počet je relativně nízký. Témata jsou nejčastěji zmíněna přímo v textu učebnice, takže jejich zastoupení mezi klíčovými úkoly či obrázky je zcela minimální.

Většina ilustrací je opět černobílá a pouze lehce dokreslují atmosféru tématu. Nicméně na konci učebnice jsou oproti 1. dílu přílohy, kde se nachází barevné obrázky k některým kapitolám. V našem případě jedna z příloh koresponduje s tématem „Kulturní diference“. Konkrétně se jedná o obrázky státních symbolů patřící do podkapitoly, jež žákům rozšiřuje kulturní povědomí o naší zemi.

Množství afektivních úloh je oproti kognitivním bohužel v menšině. Učebnice se výrazně zaměřuje na exaktní témata jako je ekonomie, fungování Evropské unie, právo, hospodářství apod. Z čehož vyplývá, že prostor pro vytyčené náměty se výrazně zužuje.

Další řádky jsou již věnovány rozboru výskytu analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	2	0	3
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	10	1	6
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	0	0

Tabulka č. 7: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

⁴¹ HORSKÁ, V., pozn. 40, s. 154.

Jak indikuje tabulka č. 7, nejčastěji se v učebnici vyskytuje výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, který se objevil celkem 17krát. Dále se umístil výstup č. 1 „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ – 5 výskytů. Zbývající dva výstupy se v učebnici objevily shodně pouze 2krát.

Analýza zaměřená pouze na textovou část knihy kopíruje pořadí analýzy celkové. Desetkrát se tedy hovoří o výstupu č. 3, dvakrát o výstupu č. 1 a 1krát o výstupu č. 2 a 4.

Z ilustrací kniha nabízí pouze 1 obrázek, ten koresponduje s výstupem č. 3 týkající se globalizace.

Mezi úkoly se realizují pouze 2 z vybraných výstupů, jedná se o výstup č. 3, kterému je věnováno 6 úloh a výstup č. 1, jenž je tematicky propojen se 3 úkoly.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	3	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	6	0
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 8: Čestnost úkolů

Při pohledu na tabulku č. 8 je zřejmé, že všechny úkoly, které se v knize vyskytují, mají pouze kognitivní charakter. Pro ilustraci uvádím úkol z kapitoly „Mezinárodní společnost“: „Vyjmenujte a vysvětlete hlavní důvody, které vedou státy k mezinárodní spolupráci.“⁴² Otázka žáky vyzývá k pouhému vyjmenování, a nepodporuje tedy žádný rozvoj hodnotového žebříčku.

⁴² HORSKÁ, V., pozn. 40, s. 162.

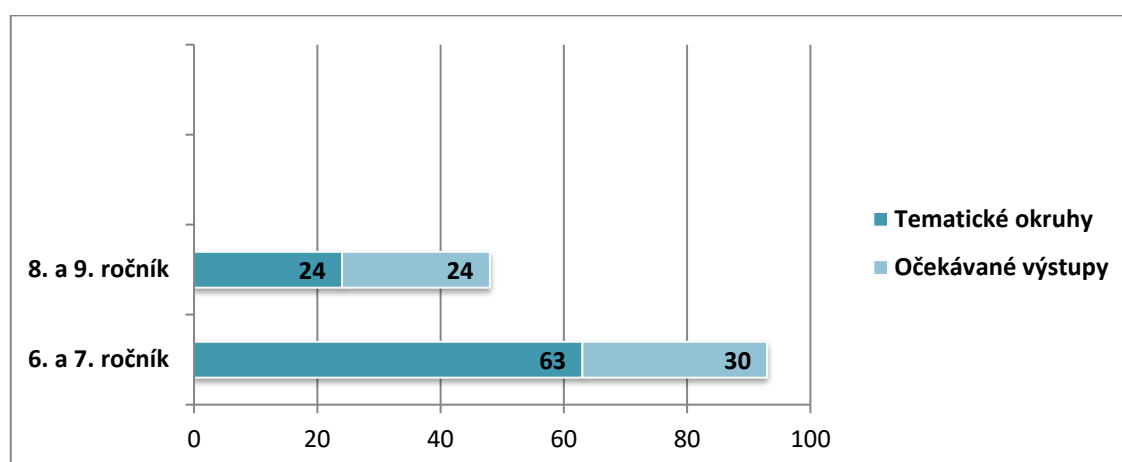
„Ve kterých evropských státech došlo ve 20. století ke svržení demokracie a k nastolení diktatury?“⁴³ Uvedená úloha je přiřazena k výstupu č. 1, ačkoliv se explicitně nejedná o rozdíly mezi nacionalismem a vlastenectvím, tak i přes to byla označena jako úloha rozvíjející výstup č. 1, protože se týká důsledků nacionalismu. Ani v tomto případě se nejedná o afektivní úlohu, což je vzhledem k dané tématice velká škoda.

Z celkového hlediska se všechny výstupy v učební pomůcce objevují, nicméně i přes to je jejich výskyt poměrně nízký. Zastoupení chybí především v oblasti úkolů, což je považováno jako velký nedostatek, protože úlohy jsou pro žáky z hlediska obohacení a seznámení se s problematikou mnohem přínosnější než jen čtení výkladových pasáží.

Již několikrát zmiňovaná absence ilustrací je jedním z dalších nedostatků knihy. Fotky a obrázky jsou skvělým nástrojem, jak dětem problematiku přiblížit a pomoci s pochopením abstraktnějších jevů. Krom tohoto faktu, ilustrace zpříjemňují čtenářům práci s pomůckou. Myslím si, že učebnice překypují textem, může u žáků vyvolávat velmi negativní dojem, dokonce až nechut' s knihou pracovat, bohužel tato analyzovaná pomůcka je toho příkladem.

2.1.3 Celkové shrnutí sady Fortuna

Následující kapitola popisuje výsledky šetření provedené v rámci celé sady z nakladatelství Fortuna.

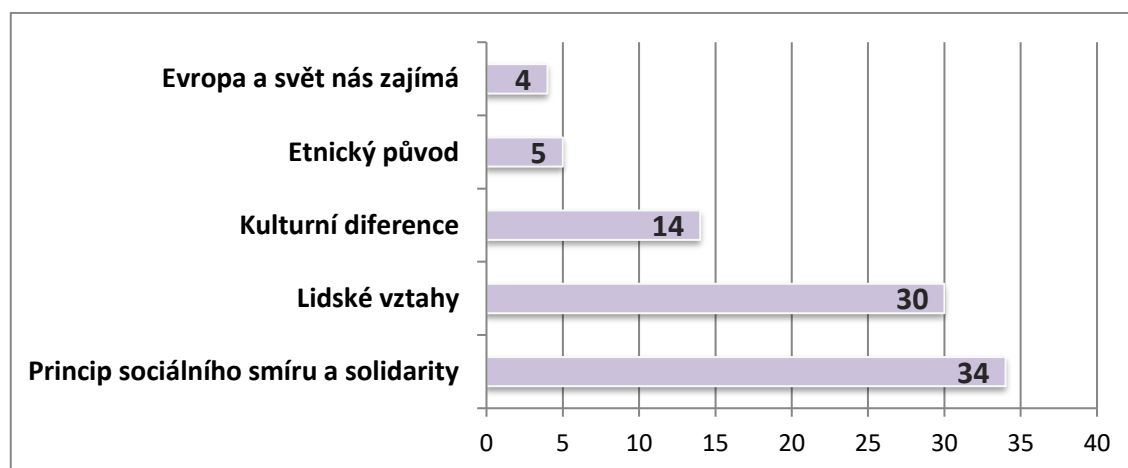
Graf č. 1: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků

Jak vyplývá z grafu č. 1, učebnice pro 6. a 7. ročník je mnohem bohatší na výskyt analytických kategorií. Celkově jich obsahuje 93, kdy většina (63) je tvořena

⁴³ HORSKÁ, V., pozn. 40, s. 124.

kategoriemi založenými na tematických okruzích. Druhý díl nabízí pouze 44 výskytů, v tomto případě je poměr očekávaných výstupů a tematických okruhů vyrovnaný (24:24).

Důvod, proč je 1. díl o tolik bohatší na výskyt analytických kategorií, je dán výběrem probíraných kapitol. První díl učebnice nabízí kapitoly, které tematicky souvisí s vytyčenými kategoriemi (konkrétně se jedná o tyto kapitoly: „Život ve společnosti“, „Kulturní dědictví“, „Globální problémy lidstva“, „Člověk a morálka“ a „Člověk a lidská práva“). V samotném úvodu knihy dokonce stojí motto knihy: „Výchova k toleranci“, díl druhý se naopak řídí heslem „Výchova k občanství“. S jakou mírou jsou tato motto naplňována, je předmětem dalšího odstavce, který se již konkrétně zaměřuje na jednotlivé analytické kategorie.

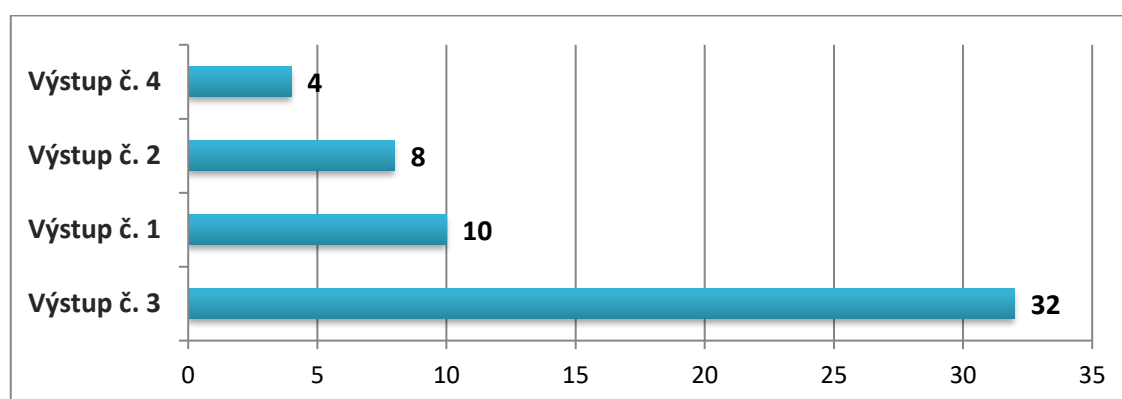
Graf č. 2: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic

Graf č. 2 ukazuje výskyt průřezových témat ve všech významových jednotkách (výkladová část, ilustrace, úkol) v obou učebnicích. Na první pohled je patrné, že s počtem 60 výskytů vítězí téma „Princip sociálního smíru a solidarity“, s množstvím 52 následuje okruh „Lidské vztahy“ a 3. místo patří kategorii „Kulturní diference“ – 29 výskytů. Pouze 10krát se objevuje téma „Evropa a svět nás zajímá“ a poslední místo zaujímá „Etnický původ“ – 8 výskytů.

Sada učebnic Fortuna se velmi detailně zaměřuje na tematiku lidských práv a morálky (a to především 1. díl), proto v analýze vyhrává téma „Lidské vztahy“ (pod které spadá morálka) a téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ (jenž v sobě zahrnuje tematiku lidských práv). Zmíněným tématům jsou věnovány samostatné kapitoly, ale zároveň jsou prezentovány i v dalších částech knihy, bohužel se někdy jedná o zmínku velmi

okrajovou, například jak se mají žáci chovat v autobuse. Tímto příkladem rozhodně nechci zlehčovat zásady slušného chování ve veřejných prostředcích, nicméně je škoda, že tato tematika není nějak hlouběji propojená s oblastí mezikulturních vztahů.

Co se kultury týče, myslím si, že kniha zdaleka nevyčerpává své možnosti. O kultuře je mluveno spíše v obecné rovině, kdy jsou specifikovány typy kulturu (hmotná, nehmotná), obecné kulturní artefakty apod. Učebnice však vůbec nepopisuje tradice a zvyky v jiných zemích. Z hlediska českého kulturního zakončení jsou zmínky také spíše nedostatečné. Na druhou stranu kniha několikrát zdůrazňuje, že jednotlivé zvyklosti se v různých koutech světa liší (konkrétní odlišnosti ale uvedeny nejsou).

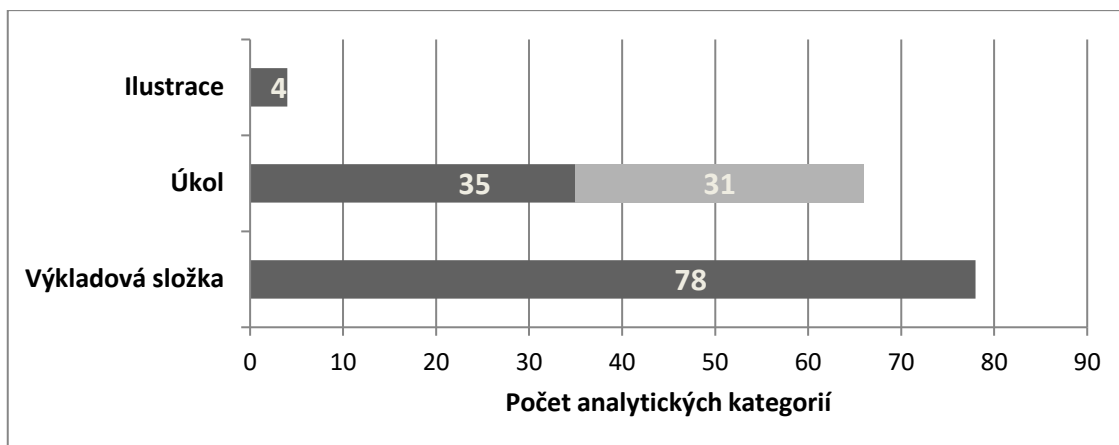
Graf č. 3: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic

V sadě učebnic Fortuna se nejčastěji objevuje výstup č. 3 – celkem 32 výskytů. Na místě druhém se umístil výstup č. 1 s 10 výskytů, dále výstup č. 2, který se vyskytuje 8krát a pouze 4krát je v učebnicích prezentován výstup č. 4.

Vítězný výstup č. 3 týkající se globalizace je naplňován především v kapitolách „Mezinárodní hospodářství“ a „Globální problémy lidstva“. Ostatní výstupy jsou prezentovány s mnohem nižší frekvencí. Nicméně je potřeba zdůraznit, že se učebnice snaží o realizaci důležitého výstupu č. 2 – „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, a to především v rámci podkapitoly „O lidské toleranci a nesnášenlivosti“, kde jsou vysvětlovány důležité termíny jako je rasismus, xenofobie či náboženská a etnická nesnášenlivost, což je z hlediska dnešního vzdělávacího trendu jednoznačně pozitivní.⁴⁴

⁴⁴ HORSKÁ, V., pozn. 40, s. 94–99.

Graf č. 4: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami

Graf č. 4 ukazuje, že vybrané analytické kategorie se nejvíce objevují přímo v textu učebnice – konkrétně 78krát. Kognitivními úkoly jsou obsaženy 35krát a afektivní 31krát. Ilustrace, které jsou propojené s vytyčenými kategoriemi jsou v celé sadě pouze 4.

Graf č. 4 tak potvrzuje fakt, který je zřejmý hned po prvním otevření učebnice. Knihy přináší obrovské množství vysvětlujícího textu s absencí obrázků. Ilustrace se objevují pouze na úvodní straně každé nové kapitoly. Dál se kapitoly skládají už jen z textu a úkolů. Nicméně množství úkolů je dostačující. Dalším pozitivním zjištěním je i velké množství úkolů afektivních (především 1. díl). Bohužel ani přes zmíněná pozitiva, nejsou dlouhé textové pasáže vzhledem k charakteru předmětu a věku čtenářů dobrou volbou.

Celkově zhodnoceno, všechny analytické kategorie se v rámci sady objevují, ačkoliv některé výstupy a témata jsou obsažena jen minimálně. Učebnice je rozhodně tvořena způsobem, aby v žácích podněcovala toleranci a solidaritu, nicméně témata týkající se etnických menšin, rasové nesnášenlivosti jsou probírána jen okrajově a naprosto chybí informace například o konkrétních etnických minoritách. Zároveň je ale potřeba brát v potaz, že učebnici vyšly v roce 1999, kdy trendy ve výuce VO se od těch soudobých mírně lišily a pochopitelně i události každodenního života byly jiné.

2.2 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova – Fraus

Druhou analyzovanou didaktickou pomůckou je čtyřdílná sada z nakladatelství Fraus.

2.2.1 Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova

Výsledky z analýzy tematických okruhů jsou prezentovány v následujících odstavcích.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	3	5	3
Kulturní difference	7	7	7
Lidské vztahy	8	3	7
Etnický původ	2	4	4
Princip sociálního smíru a solidarity	6	5	6

Tabulka č. 9: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Jak vyplývá z tabulky č. 9, celkově nejvíce zastoupená analytická kategorie v učebnici od nakladatelství Fraus pro 6. ročník, je tematický okruh s názvem „Kulturní difference“, který se v součtu objevil 21krát. Druhou nejčastější analytickou kategorií je okruh nesoucí název „Lidské vztahy“ s počtem 18 výskytů. Na třetím místě je okruh „Princip sociálního smíru a solidarity“, který byl nalezen 17krát. Téma „Evropa a svět nás zajímá“ se v učebnici objevilo 11krát a „Etnický původ“ 10krát.

Z hlediska jednotlivých významových jednotek jsou výsledky následující. V rámci výkladové složky se nejčastěji objevuje téma „Lidské vztahy“, kdy počet výskytů činí 8, následuje téma „Kulturní difference“ se 7 výskyty a „Princip sociálního smíru a solidarity“, jež je prezentováno 6krát. Kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ se v učebnici vyskytuje 3krát a nejméně frekventovanou kategorií v této jednotce je „Etnický původ“ – celkem 2 výskyty.

Mezi ilustracemi je nejčastěji prezentovanou kategorií opět okruh „Kulturní difference“, jenž byl vyobrazen 7krát. Dále se na obrázcích a fotografiích nejvíce znázorňuje tematika spojená s okruhy „Princip sociálního smíru a solidarity“ a „Evropa a svět nás zajímá“, kdy počet výskytů je 5. Téma „Etnický původ“ je na ilustracích prezentováno 4krát a mezi nejméně zastoupenou analytickou kategorií patří okruh „Lidské vztahy“, jenž se v učebnici objevil pouze 3krát.

Nejpočetnější zastoupení mezi úkoly mají okruhy „Lidské vztahy“ a „Kulturní diference“ – 7 výskytů, následuje téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 6 výskytů. „Etnický původ“ se mezi úkoly objevuje 4krát a téma „Evropa a svět nás zajímá“ je prezentováno pouze 3krát.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	3	0
Kulturní diference	4	2
Lidské vztahy	3	3
Etnický původ	4	0
Princip sociálního smíru a solidarity	3	5

Tabulka č. 10: Četnost úkolů

Z tabulky č. 10 je na první pohled zřejmé, že většina úkolů se zaměřuje na nabízení kognitivních vědomostí. Z celkového počtu 27 úloh je 17 z nich na kognitivní bázi. Pro ilustraci uvádím příklad ze strany 67: „Najdi v libovolném slovníku a vysvětli pojmy: diskriminace, rasismus, xenofobie.“⁴⁵

Dalších 10 úkolů má za cíl u žáků rozvíjet hodnoty a postoje. Na příklad na straně 105 je prezentována úloha, kde je žákům předložena fotografie prchající kosovské matky, jež v náruči drží své děti, s instrukcí: „Podívej se na fotografii a zkus vyjádřit pocity matky.“⁴⁶ Uvedená úloha je typickým příkladem afektivního úkolu.

V následujících řádcích budou podrobněji okomentovány jednotlivé významové jednotky.

Již po rychlém prolistování knihy je zřetelné, že učebnice obsahuje spoustu ilustrací, takže textové pasáže nejsou příliš obsáhlé. Jsou popsány pouze základní a nejdůležitější body dané problematiky, což vzhledem k věku žáků, je z mého hlediska naprosto adekvátní. V některých případech je teoretický text také obohacen o zajímavé a autentické příběhy. Jako reprezentativní ukázkou uvádím kapitolu s názvem: „Rodinný život – Když vlastní rodina chybí“.⁴⁷ Žákům jsou nejprve předloženy teoretické

⁴⁵ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. s. 67.

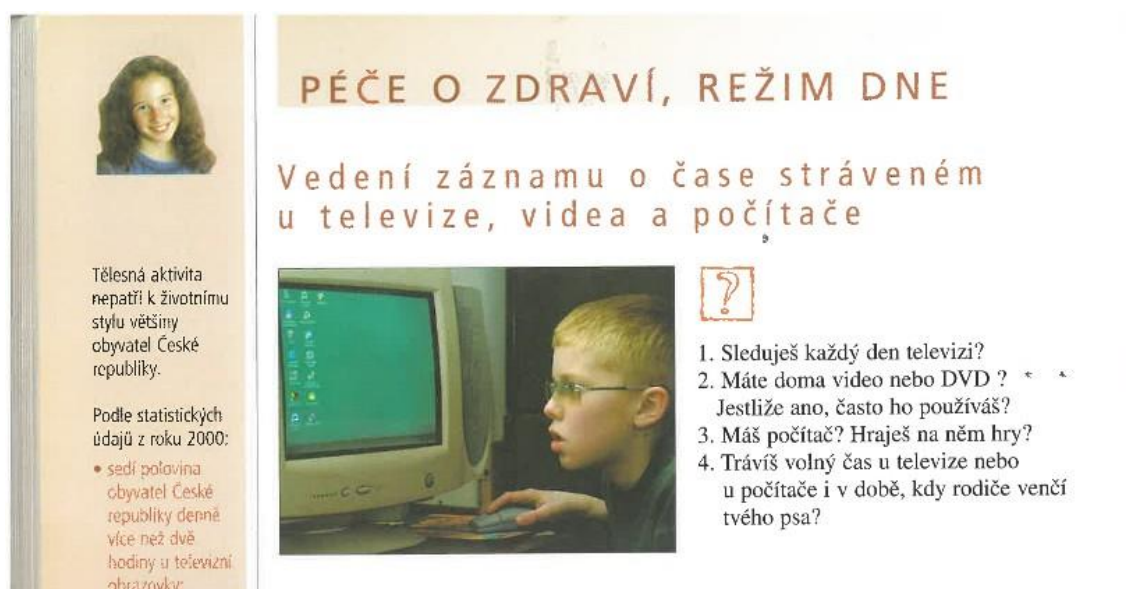
⁴⁶ tamtéž, s.105.

⁴⁷ tamtéž, s. 29.

informace o různých formách péče o dítě. Celá jedna strana je potom věnována adopci na dálku, nachází se zde také mapa světa, jenž znázorňuje země, kam nejčastěji putuje „pomoc na dálku“ z České republiky, které je i řádně vysvětlena. Další strana kapitoly je věnována životním příběhům osiřelých dětí. Úkol děti nabádá k uspořádání sbírky pro nějakou konkrétní nadaci a zahrnuje také propagaci dané problematiky.

Kapitola se mimo jiné ve výkladové pasáži věnuje tématice rasismu a diskriminace, pojmy však nejsou explicitně vysvětleny. Žákům jsou předloženy životní příběhy lidí, jenž se s danou problematikou někdy setkali. Jejich úkolem je pojmy samostatně vyhledat ve slovníku cizích slov.

Celkově zhodnoceno, všechny analytické kategorie se v učebním materiálu objevují, a to ve všech významových jednotkách. Množství vysvětlujícího text, jak již bylo řečeno, je pro tuto věkovou kategorii dostačující. Doprovodné úkoly a otázky jsou strukturované takovým způsobem, aby dětem přiblížily danou problematiku a zároveň byly v rámci možností zábavné. Co se týče ilustrací, kniha jich celkově obsahuje vysoký počet, ale bohužel se jedná o fotografie velmi staré, takže v žácích mohou budit dojem neaktuálnosti a především nedůležitost tématu. Nicméně učebnice byla vydána v roce 2003, takže je logické, že ilustrace mají tuto podobu.

Obrázek č. 1: Ilustrativní příklad fotografie z učebnice Fraus⁴⁸

⁴⁸ JANOŠKOVÁ, D., ČEČILOVÁ, A., ONDRÁČKOVÁ, M., pozn. 45, s. 114.

Další řádky jsou věnovány výskytu analytických kategorií, jež byly stanoveny na základě očekávaných výstupů pro předmět VO, počínaje empirickou tabulkou.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	1
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	1	1
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	4	3	3
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 11: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Z hlediska celkového počtu se v učebnici nejvíce objevuje analytická kategorie č. 3: „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ – celkem 10 výskytů. Na druhém místě je kategorie č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, která je prezentována 4krát. Kategorie č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ se v edukačním materiálu objevuje pouze 1krát a výstup č. 4 – „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ v pomůcce zmíněn není.

V rámci výkladové složky získává pomyslné první místo výstup č. 3 s počtem 4 záznamů. Následuje kategorie č. 2 s rovnými 2 nálezy a poslední místo patří kategoriím č. 1 a 4, které se v učebnici neobjevují ani jednou.

Při hledání tematických úkolů se nejčastěji opět objevuje kategorie č. 3, která byla nalezena celkem 3krát. Výstupy č. 1 a č. 2 jsou tematicky propojeny s 1 úkolem a výstup č. 4 se v pomůcce mezi úlohami nevyskytuje.

Mezi ilustracemi vítězí kategorie č. 3 týkající se globalizace – celkem 3 výskyty. Jedna fotografie potom spadá pod kategorii č. 2 a ostatní výstupy nejsou v knize vizuálně zastoupeny vůbec.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	3	1
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 12: Četnost úkolů

Výsledky analýzy jednotlivých úkolů jsou podobné jako u analýzy vycházející z očekávaných výstupů. Ze 6 úloh je 5 kognitivních, kdy žáci mají pouze vyjmenovat, určit apod. Názorným příkladem je úkol ze strany 67: „Které národnosti menšiny žijí v našem státě?“.

Jediný afektivní úkol zní takto: „1) Sleduješ každý den televizi? 2) Máte doma video nebo DVD? Jestliže ano, jak často ho používáš? 3) Máš počítač? Hraješ na něm hry? 4) Trávíš volný čas u televize nebo u počítače i v době, kdy rodiče venčí tvého psa?“ Dále následuje část zaměřující se na hodnotovou stranu věci, kdy žáci mají zhodnotit, zda je v pořádku, pokud jejich kamarád/ka odpověděl/a vždy ano.“⁴⁹

Co se týče obecného zhodnocení, tak při prvním pohledu na tabulku č. 12 je evidentní, že kategorie č. 1 a č. 4 se v oblasti ilustrace a výkladové složky neobjevily ani jednou. Jediná zmínka o výstupu č. 1 se nachází na straně 88 v podobě otázky, kdy jsou žáci tázáni, zda znají datum osvobození naší republiky od nacismu.⁵⁰ Nutno dodat, že tento dotaz nesměruje explicitně k rozdílu mezi projevy vlastenectví a nacionalismu, jak je v zadání specifikováno, nicméně je to jediná zmínka v celé učebnici, která určitým

⁴⁹ JANOŠKOVÁ, D., ČEČILOVÁ, A., ONDRÁČKOVÁ, M., pozn. 45, s. 114.

⁵⁰ tamtéž, s. 88.

způsobem koresponduje s touto problematikou a dá se předpokládat, že vyučující na ni dál naváže.

Nejrozšířenějším tématem se tedy stal výstup č. 3. Zde je však potřeba dodat, že u většiny zmínek se jednalo pouze o tematiku spojenou s rozvojem IT, téma migrace bylo prezentováno jen párkrát. Nicméně ani v jednom z případů nebyla spojitost s globalizací explicitně zmíněna.

Naopak bych ráda vyzdvihla úkol na straně 24, který zní: „Vyhledej v encyklopedii nebo na internetu, co znamená pojem konzumní společnost.“⁵¹ Z hlediska aktuálnosti této problematiky je rozhodně pozitivní, že již žáci 6. třídy se s termínem „konzumní společnost“ seznamují.

Očekávané výstupy jsou v porovnání s výskytem tematických okruhů prezentovány s nižší frekvencí, nicméně je potřeba brát v potaz, že očekávané výstupy jsou podrobněji specifikované, tudíž nepokrývají tak velké množství probírané látky.

2.2.2 Občanská výchova 7 s blokem Rodinná výchova

Další analyzovaná didaktická pomůcka z nakladatelství Fraus je určená pro 7. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	5	6	8
Kulturní difference	3	4	10
Lidské vztahy	4	5	13
Etnický původ	1	5	4
Princip sociálního smíru a solidarity	10	15	12

Tabulka č. 13: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Celkově nejčastěji objevené téma v této učebnici nese název „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 37 výskytů. Na místě druhém s počtem 22 výskytů je okruh „Lidské vztahy“. Celkem 19krát se objevuje tematika „Evropa a svět nás zajímá“. Na předposlední místo se řadí „Kulturní difference“ – 17 výskytů a 10krát je v knize prezentováno téma s názvem „Etnický původ“.

⁵¹ JANOŠKOVÁ, D., ČEČILOVÁ, A., ONDRÁČKOVÁ, M., pozn. 45, s. 24.

V textové části jsou nejčastěji zmíněny tyto analytické kategorie: „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 10 výskytů, „Evropa a svět nás zajímá“ – 5 výskytů. Čtyřikrát se objevuje tematika „Lidské vztahy“. Dále „Kulturní diference“ – 3krát a kategorie „Etnický původ“ je ve výkladové pasáži prezentována pouze jednou.

Ilustrace v knize jsou nejčastěji věnovány kategorii „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 15 zobrazení. Pět fotografií souvisí s tématem „Etnický původ“ a 6krát s tématem „Evropa a svět nás zajímá“. Kategorie „Lidské vztahy“ je v učebnici promítnuta 5krát. Nejmenší četnost zobrazení má okruh „Kulturní diference“ – 4 ilustrace.

Pomyslné první místo vyhrál okruh „Lidské vztahy“, kterému je věnováno 13 úloh. Dvanáct úkolů se potom týká tématu „Princip sociálního smíru a solidarity“ a 10 úloh je tematicky propojeno s kategorií „Kulturní diference“. Téma „Evropa a svět nás zajímá“ je obsaženo 8krát a „Etnický původ“ jen 4krát.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	7	1
Kulturní diference	7	3
Lidské vztahy	5	8
Etnický původ	1	3
Princip sociálního smíru a solidarity	4	8

Tabulka č. 14: Četnost úkolů

Z tabulky č. 14 můžeme vidět, že poměr úkolů afektivních a kognitivních je relativně vyrovnaný. Z celkového počtu 48 úkolů jich je 23 afektivních a 24 kognitivních. Například na straně 88 jsou velmi zajímavé otázky k zamyšlení spadající pod kapitolu s názvem „Klíče ke zdraví“: „Vzpomeňte si na situaci, kdy jste měli vy nebo vaši blízcí nějaký úraz (zlomeninu ruky, nohy, prstů, atd.). Podělte se o pocity, které člověk v takové chvíli zažívá. Potřebuje například něčí pomoc?“⁵² Jak je patrné, otázky jsou položené tak, aby žák o problematice skutečně přemýšlel a vžil se do situace zraněných/nemocných lidí, a k tomu mu má pomoc jeho vlastní zkušenost. Myslím si, že z hlediska rozvoje morálních hodnot jsou tyto úkoly naprosto správně zvoleny.

⁵² JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 7. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. s. 88.

Kognitivních úloh je v učebnici 22 a ilustrativní příklad je k dispozici na straně 7: „Vyhledej ve slovníku význam pojmu minorita a majorita.“⁵³ Žák je tedy pobízen k tomu, aby si zjistil, co termín znamená bez nějakého dalšího hlubšího přemyšlení.

Celkově zhodnoceno, stejně jako u učebnice pro 6. ročník jsou všechna zvolená průřezová témata v knize obsažena, a to ve všech významových jednotkách. Nejčastěji se však objevují mezi úkoly – 47 výskytů. Velkým pozitivem je zjištění, že učebnice bere v potaz informace, které byly vysvětleny v předchozím vydání pro 6. ročník a pracuje s nimi, takže například na straně 56 jsou děti tázány: „Vzpomeneš si a dokážeš objasnit, co znamenají pojmy diskriminace, rasismus a xenofobie?“⁵⁴ Všechny tyto termíny byly právě v minulém vydání představeny.

Textových pasáží, jež souvisí s vytyčenými průřezovými tématy, je dohromady 23. Obecně vzato, výkladová část učebnice je v menšině, protože kniha se soustředí především na obrázky a úkoly. Nicméně kapitola nesoucí název „Lidská práva - Rovnost a nerovnost“ obsahuje zdařilou textovou část pojednávající o předsudcích, v níž je na žáky apelováno, aby se jim v životě snažili vyvarovat a přistupovali ke všem lidem stejně.

Kromě samotného textu jsou v kapitole i tematické úkoly snažící se u žáků odbourat předsudky a předpojatost, a to nejen vůči lidem odlišné barvy kůže, ale také z hlediska genderu. Ilustrativním příkladem je cvičení na straně 65, kde je fotografie dívky tmavé pleti a bílého chlapce s popiskem: „Toto je Kája“. Žáci mají na základě fotografie zodpovědět následující otázky: 1. „Kája tě zve na své třinácté narozeniny. Jaký dárek vybereš? 2. na začátku roku si má Kája vybrat z nabídky tři kroužky, které myslíš, že si vybere? 3. Kája má sen, že si k osmnáctinám pořídí ojeté auto. Už teď na něj začíná šetřit. Jakým způsobem si může na auto vydělávat? 4. Co asi bude Kája dělat ve třiceti?“. Ve chvíli kdy žáci na otázky odpoví, se mají zamyslet nad tím, zde na jejich odpověď mělo vliv pohlaví a zde by se jejich představa o Káje změnila, kdyby měl/a jinou barvu pleti.⁵⁵ Myslím si, že pro danou problematiku je tento úkol velmi zajímavý a z hlediska posilování morálních hodnot může být efektivní. Na druhou stranu velkou

---

⁵³ JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., pozn. 52, s. 7.

⁵⁴ tamtéž, s. 56.

⁵⁵ tamtéž, s. 65.

roli zde hraje učitel, protože pro maximální účinnost těchto úkolů je nezbytná správná zpětná vazba ze strany vyučujícího.

Naopak velký nedostatek může být shledán v podkapitole „Víra a náboženství“, kde se sice žáci dočtou o významných světových náboženstvích, jak dané náboženství vzniklo apod., ale je zde nedostatečně zdůrazněna tolerance a respekt vůči lidem jiného vyznání. Pouze na začátku podkapitoly je malým písmem na okraji knihy zmíněn čl. 14 z DP („Děti mají právo svobodně myslet a projevovat víru či náboženství.“) a čl. 18 z LP („Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.“).⁵⁶ Ačkoliv se jedná o velmi důležité informace, jsou zde zmíněny zcela bez kontextu či nějakého dalšího komentáře, zároveň vzhledem k jejich umístění mohou být lehce přehlédnuty. Takže opět záleží na učiteli, jak bude s tématem pracovat a jak jej uchopí.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	2	1
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	4	9
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	4	5	8
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 15: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Tabulka č. 15 ukazuje četnost vybraných očekávaných výstupů, kdy nejčastěji se objevuje výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, který se v knize nachází celkem 17krát. Druhou nejfrekventovanější analytickou kategorií je výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ – 15 výskytů. Celkem 3krát byl v edukační pomůcce nalezen výstup č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů

⁵⁶ JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., pozn. 52, s. 24.

nacionalismu“ a výstup č. 4 - „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ se v učebnici neobjevuje.

Ve výkladové části knihy je nejvíce prezentován výstup č. 3 – 4 záznamy. Dvakrát je text věnován výstupu č. 2. a v případě výstupů č. 1 a č. 4 nedošlo k žádnému nálezu.

Analýza z hlediska ilustrací opět indikuje, že nejčastěji zobrazený výstup je výstup č. 3, jemuž je věnováno 5 ilustrací. Kategorie č. 2 se objevuje na 4 obrázcích a výstup č. 1 je vyobrazen 2krát.

Nejvíce zastoupená kategorie mezi úlohami je výstup č. 2, kterému patří 9 úkolů, dále výstup č. 3, jenž se objevuje v 8 úlohách. Výstup č. 1 je tematicky propojen pouze s 1 úkolem.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	7
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	7	1
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 16: Četnost úkolů

Zajímavý pohled nám přináší tabulka č. 24, která se podrobněji zaměřuje na zmíněné úkoly. V celé učebnici je 18 úloh, které souvisí vybranými očekávanými výstupy. Z tohoto počtu spadá většina (10 úloh) mezi tzv. kognitivní úkoly. Demonstrativním příkladem může být následující úkol ze strany 17: „Které způsoby komunikace znáš? Pomocí kterých sdělovacích prostředků lidé vyjadřují a přijímají sdělení? Které z nich umožňují oslovit velké skupiny lidí a které malé?“⁵⁷ Úloha patří pod výstup č. 3 a dotýká se globalizace (médií), ale jak je patrné z ukázky, zůstává pouze na teoretické rovině.

⁵⁷ JANOŠKOVÁ, D., ONDRÁČKOVÁ, M., ČÁBALOVÁ, D., MARKOVÁ, H., ŠEBKOVÁ, J., pozn. 52, s. 17.

Dalších 8 úkolů se zaměřuje spíše na posílení morálních hodnot. Kupříkladu kapitola „Lidská práva“ přináší čtenářům úlohu, v níž je popsán příběh cizinky Shyrotse, která v 7. třídě začala navštěvovat školu v jiné zemi a setkala se nenávistným chováním. Její příběh je doplněn následujícími otázkami: „Co asi bylo se Shyrotse „v nepořádku“, že s ní nechtěl Rick sedět? Jak se Shyrotse asi cítila? Jakým způsobem se mohla bránit? Proč se Rick tak choval?“⁵⁸ Zde můžeme vidět odlišné přístupy obou úloh.

Z celkového hlediska jsou opět analytické kategorie založené na očekávaných výstupech zastoupeny mnohem méně než kategorie týkající se průřezových témat, přičemž výstup č. 4 chybí úplně. Nicméně je pozitivní, že pomůcka nabízí relativně velké zastoupení výstupu č. 2, jenž se týká nenávistného chování, kdy většina tematických úkolů je na afektivní úrovni a opravdu se snaží působit na formování postojů a hodnot čtenářů.

2.2.3 Občanská výchova 8 s blokem Rodinná výchova

Další analyzovanou edukační pomůckou z nakladatelství Fraus je učebnice pro 8. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	2	3	0
Kulturní difference	3	1	4
Lidské vztahy	5	4	6
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	6	4	11

Tabulka č. 17: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Na základě tabulky č. 17 můžeme vidět, že v knize se celkem 21krát objevilo téma „Princip sociálního smíru a solidarity“, které se tak stalo pomyslným vítězem. Dále se 15krát vyskytuje téma s názvem „Lidské vztahy“, „Kulturní difference“ – 8krát, „Evropa a svět nás zajímá“ – 5krát a tematický okruh „Etnický původ“ nebyl v učebnici zmíněn v žádné vytyčené oblasti.

⁵⁸ JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 8. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. s. 64.

V textové oblasti s počtem 6 zobrazení opět vítězí téma „Princip sociálního smíru a solidarity“, „Lidské vztahy“ se v pomůcce vyskytují 5krát, dále následuje kategorie „Kulturní diference“ se 3 výskyty a kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ se 2 výskyty. Okruh „Etnický původ“ není v knize vůbec.

Mezi ilustracemi se nejvíce vyskytují kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“ a „Lidské vztahy“ – 4 výskyty. Následuje okruh „Evropa a svět nás zajímá“, jenž je tematicky propojen se 3 ilustracemi a okruh „Kulturní diference“ je zobrazen pouze jednou. Kategorie „Etnický původ“ se mezi ilustracemi nenachází.

V oblasti úkolů je na prvním místě kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“, která souvisí s 11 úkoly. Šestkrát se v úkolech promítá téma „Lidské vztahy“ a 4krát „Kulturní diference“. Okruhu „Evropa a svět nás zajímá“ a „Etnický původ“ není věnován žádný úkol.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	0	0
Kulturní diference	1	3
Lidské vztahy	2	4
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	4	7

Tabulka č. 18: Čestnost úkolů

Jak je patrné z tabulky č. 18, učebnice obsahuje 21 tematicky souvisejících úkolů. Z tohoto počtu jich je 14 - tedy většina, orientovaných na rozvoj morálních hodnot a názorů. Jako ilustrativní příklad uvádím úlohu ze strany 7: „Co sehrálo důležitou roli v tom, že nejsme stejní, a proč jsou mezi námi tak často velké rozdíly? Jde pouze o odlišnosti vzhledové? V čem se ještě můžeme lišit? Jak nás může ovlivnit prostředí, v němž žijeme? Co nás spojuje?“⁵⁹ Tato úloha patří do kapitoly „Osobnost“ a měla by žáky vést k zamyšlení nad problematikou „Kulturní diference“. Citovaný úkol je velmi dobře zpracovaný, protože otevírá tematiku odlišnosti a nabádá čtenáře k tomu, aby se zamysleli nad příčinami lidské diference, což může v důsledku vést k posílení tolerance. Samozřejmě rozhodujícím elementem opět zůstává učitel, od kterého je potřebnou správná zpětná vazba.

⁵⁹ JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 8. ročník základní školy a tercii víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. s. 7.

Kognitivních úkolů je v učebnici 7. Typickým příkladem je otázka na straně 58: „Připomeň si, z kterého dokumentu vychází Listina základních práv a svobod. Vyjmenuj práva, která si pamatuješ.“⁶⁰ Jak můžeme vidět, otázka je zaměřena čistě na rozvoj vědomostí.

Ačkoliv se v učebnici nachází relativně spousta informací, úkolů a fotografií související s našimi vytyčenými průřezovými tématy, tak ve srovnání s předchozími dvěma díly, je tato kniha výrazně chudší. Přičemž analytická kategorie „Etnický původ“ není v pomůcce zmíněna ani jednou.

Předpokládám, že hlavním důvodem, proč je výskyt zvolených okruhů nižší, jsou probíraná témata. Učebnice, jak z názvu vyplývá, je rozdělena do dvou částí, první část se týká pouze Občanské výchovy a část druhá se věnuje Rodinné výchově. Pro 8. ročník v sekci Občanská výchova jsou probírány tyto kapitoly: „Osobnost, Psychické procesy a stavy, Člověk v sociální tísní, Hospodaření a Právní minimum“. Část Rodinná výchova se pak věnuje těmto tématům: „Rodina, Člověk ve zdraví a nemoci, Zdravá výživa, Prevence zneužívání návykových látek, Osobní bezpečí a Lidská sexualita aneb co je to láska“. Kapitoly tedy nejsou tolik propojitelné s našimi okruhy, jako byly v předchozích ročnících.

Nejbohatší kapitola z hlediska četnosti vytyčených tematických okruhů se nazývá „Právní minimum“. Žáci se zde mohou dočíst o „Listině základních práv a svobod“, „Ústavě“, nezávislých soudech, mezinárodních organizacích a celkově o lidských právech. Proto je zde především realizováno téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ a „Lidské vztahy“. Kapitola podává dětem základní teoretické informace týkající se práva, vede je k hledání pojmů ve slovníku, ale také je nabádá k hlubšímu zamyšlení. Na příklad strana 53 přináší následující úkol: „Pokus se vysvětlit význam názvu kapitoly Právo je minimum morálky“.⁶¹ Z hlediska ilustrací jsou žákům představeny základní právní dokumenty České republiky, čeští státní zaměstnanci, soudy, loga politických stran apod.

Kapitola je tedy zpracována poměrně obsáhle, nicméně i přes to si myslím, že by zde mohla být alespoň okrajově zmíněna práva etnických minorit žijících na našem území, protože toto téma se jako jediné neobjevuje v celé knize ani jednou.

---

⁶⁰ JANOŠKOVÁ, D., et al., pozn. 58, s. 58.

⁶¹ tamtéž, s. 53.

V sekci Rodinná výchova jsou tematické okruhy realizovány ještě méně než v části Občanská výchova. Nejvíce se výstupy objevují v kapitole „Člověk ve zdraví a nemoci“, kde opět nejčastějším okruhem je „Princip sociálního smíru a solidarity“, ve kterém jsou žáci nabádány k pomoci nemocným. Co se týče zmínky nemocí v jiných koutů světa, tak učebnice vyobrazuje pouze 2 fotografie stonajících černošských dětí, ale bohužel již nepředkládá žádný text osvětlující rozdíly ve zdravotnictví, ani závažné nemoci, které mohou trápit právě obyvatele z jiných zemí.⁶²

Analýze učebnice z hlediska četnosti vytyčených očekávaných výstupů je věnována další část práce.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	5	7
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	5	8	6
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 19: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Absolutním vítězem je výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, který je obsažen 19krát. Se 14 výskyty následuje výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“. Zbylé výstupy nejsou v učebnici zmíněny ani jednou.

Počet výskytů ve výkladové části je poměrně nízký. Výstup č. 3 se v textovém aparátu objevuje 5krát a výstup č. 2 je zmíněn pouze 2krát.

⁶² tamtéž, s. 84-92.

Množství souvisejících fotografií a obrázků s očekávanými výstupy je nepatrně vyšší. Celkově 8 ilustrací je tematicky propojeno s analytickou kategorií č. 3 týkající se globalizace a 5 fotografií koresponduje s výstupem č. 2.

Oblast úkolů byla na výskyt hledaných kategorií nejbohatší. Sedm úloh je tematicky propojeno s výstupem č. 2 a dalších 6 úkolů souvisí s výstupem č. 3.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	6
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	5	1
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 20: Četnost úkolů

Z tabulky je zřetelné, že učebnice nabízí 6 kognitivních úkolů, přičemž většina se tematicky dotýká problematiky globalizace. Například kapitola „Právní minimum“ se táže čtenářů na následující otázky: „Kolik států je Evropská unie tvořena? Jaké jsou její cíle? Zjisti, kolik poslanců má Evropský parlament. Kolik jich zastupuje naši zemi? Jak dlouhé je jejich volební období?“⁶³

Úkolů afektivních je v učebnici dohromady 7, tudíž jsou v mírné převaze. Strana 117 prezentuje 2 úlohy spadající pod kategorii č. 2, která by měla u žáků rozvíjet postoj proti lidské nesnášenlivosti. Čtenáři mají nejprve pracovat s citátem Martina Luthera Kinga a zamyslet se, které pojmy souvisí s násilím a varováním před ním. V závěru mají o pojmech diskutovat a hledat možná nebezpečí ve škole a okolí. Citát zní následovně: „V narušeném společenství mohu zaplnit mezery pouze tím, že odpovím na nenávisť láskou. Jestliže odpovím na nenávisť nenávisť, stanu se odosobněným, protože svět je stvořen tak, že má osobnost může být naplněna pouze v kontextu společenství. Když miluji, tak uzdravuji společenství.“⁶⁴ Uvedený úkol je vzhledem

⁶³ JANOŠKOVÁ, D., et al., pozn. 58, s. 71.

⁶⁴ tamtéž, s. 117.

k probírané tématice velmi zajímavě a efektivně zpracován. Je pozitivní, že v knize není jen napsané, kdo M. L. King byl a o co usiloval, nýbrž žáci pracují s jeho citátem a jsou tak nuceni přemýšlet o jeho osudu a vizích, a propojovat tak poznatky s širším kontextem.

Z analýzy je na první pohled zřejmé, že ze všech očekávaných výstupů se v didaktické pomůcce objevují pouze 2 výstupy, přičemž jeden se dotýká problematiky násilí a extremismu a druhý souvisí s procesem globalizace. Tento díl sady se spíše zaměřuje na exaktní témata, kdy hlavní důraz je kladen na nabití konkrétních informací, proto mezi vybranými analytickými kategoriemi převládá výstup č. 3 týkající se globalizace. I přes tento fakt dává učebnice prostor méně empirické oblasti zaměřující se na násilné projevy ve společnosti. Zde je velkým přínosem množství afektivních úloh, které převládají nad kognitivními, což by mělo vést u žáků k osvojování správných morálních postojů.

2.2.4 Občanská výchova 9 s blokem Rodinná výchova

Poslední analyzovaná učebnice z řady Fraus je určena pro 9. třídu a přináší následující zjištění.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	4	6	3
Kulturní diference	2	0	3
Lidské vztahy	1	0	1
Etnický původ	3	0	3
Princip sociálního smíru a solidarity	6	4	13

Tabulka č. 21: Četnost analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Celkově nejčastěji zastoupenou kategorií je „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 23 výskytů. Třináctkrát se objevuje téma „Evropa a svět nás zajímá“ a 6krát „Etnický původ“. Pětkrát pak je prezentována kategorie „Kulturní diference“ a téma „Lidské vztahy“ se vyskytují pouze 2krát.

Ve výkladové části je nejčastěji prezentováno téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 6 výskytů. Čtyřikrát se můžeme dočíst o kategorii „Evropa a svět nás

zajímá“, 3krát o „Etnickém původu“, problematika „Kulturní diference“ je probírána 2krát a pouze 1krát se objevuje kategorie „Lidské vztahy“.

Výsledky týkající se četnosti vybraných analytických kategorií mezi ilustracemi jsou následující. Fotografie nejvíce zobrazují téma „Evropa a svět nás zajímá“ – 6 ilustrací, za kterým následuje „Princip sociálního smíru a solidarity“ se 4 ilustracemi. Ostatní kategorie v edukační pomůcce nejsou znázorněny.

Úlohy se nejčastěji věnují kategorii „Princip sociálního smíru a solidarity“, která je propojena se 13 úkoly. Tři úlohy souvisí s tématy „Evropa a svět nás zajímá“, „Etnický původ“ a „Kulturní diference“. Okruh „Lidské vztahy“ se mezi úlohami vyskytuje jen jednou.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	3	0
Kulturní diference	3	0
Lidské vztahy	1	0
Etnický původ	3	0
Princip sociálního smíru a solidarity	7	6

Tabulka č. 22: Četnost úkolů

Učebnice tedy nabízí celkem 23 úkolů, které tematicky souvisí s vytyčenými analytickými kategoriemi. V tomto případě je 17 úkolů zaměřeno na rozvoj kognitivních dovedností. Většina těchto úloh spadá do kategorie týkající se lidských práv a solidarity. Jeden z kognitivních úkolů spadající pod kategorii „Etnický původ“ zní takto: „Které národnostní menšiny žijí v našem státě?“. Otázka žáky vede pouze k vyjmenování jednotlivých minorit, nejsou zde rozvíjeny žádné postoje či názory.

Úkolů, které jsou označeny jako afektivní, je v učebnici 6, přičemž se všechny týkají pouze kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“. Povedenou úlohu přináší kapitola zvaná „Péče o duševní zdraví“, jejíž cílem je vcítění se do handicapovaných občanů a zní následovně: „Zamyslete se nad tím, jaké pocity asi mají handicapovaní, jaké překážky musejí zdolat, aby mohli sportovat nebo se zabývat jinými běžnými pohybovými aktivitami. Co byste jim poradili? V čem byste jim mohli pomoci?“⁶⁵

⁶⁵ JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. s. 99.

Obecně zhodnoceno, jednotlivé kategorie se nejvíce objevují mezi úkoly, a naopak nejmenší zastoupení mají mezi ilustracemi. Nejbohatší kapitoly na výskyt zvolených výstupů jsou kapitoly „Rodina a zákon“ a „Osobní bezpečí“, která se částečně věnovala lidské společnosti ve vztahu k násilí. Naopak v kapitolách „Návykové látky“, „Zdravá výživa“ či „Pracovní poměr“ se dané kategorie objevovaly zcela výjimečně, což je vzhledem k tématům logické.

Za zmínku jistě stojí kapitola s názvem „Sexuální výchova“, kde se žáci mohou například dočíst o dospívání, antikoncepci, bezpečném sexu, porodu, manželství a partnerských vztazích. V této kapitole však není žádná ilustrace prezentující vztah homosexuálů, na všech fotografiích je vždy vyobrazen pár, který je tvořen ženou a mužem.⁶⁶ Pro objektivnost informací, je potřeba podotknout, že učebnice zmiňuje i homosexualitu, konkrétně kapitola „Rodina a zákony“ nabízí krátký odstavec hovořící o legislativě registrovaných partnerství. K textu jsou doprovodné otázky, jež se žáků ptají, jaký mají názor na manželství homosexuálních párů.⁶⁷ Nicméně si myslím, že tato zmínka není dostatečná a tato tematika by se měla primárně objevovat v kapitole „Sexuální výchova“.

Sexuální výchovou uzavíráme analýzu zaměřenou na průřezová témata a následující řádky se již budou věnovat očekávaným výstupům.

---

⁶⁶ JANOŠKOVÁ, D., et al., pozn. 65, s. 132-143.

⁶⁷ tamtéž, s. 45.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	2	0	6
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	10	6	12
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	1	3

Tabulka č. 23: Četnost analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Napříč metodickou pomůckou se celkem 28krát objevuje výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“. Výstup č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ je druhým nejfrekventovanějším výstupem, ačkoliv se objevuje pouze 7krát. Výstup č. 4 - „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ je v učebnici prezentován 5krát a na pomyslném posledním místě je výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, který je v knize zmíněn jednou.

V samotném textu se nejvíce vyskytuje výstup č. 3 týkající se globalizace. Dvakrát text prezentuje problematiku nacionalismu a vlastenectví a všechny ostatní výstupy jsou zmíněny vždy 1krát.

Mezi ilustracemi opět vede kategorie č. 3 s počtem 6 obrázků/fotografií. Jednou je zobrazen výstup č. 4 týkající se globálních problémů na lokální úrovni a zbylé 2 výstupy se mezi ilustracemi neobjevují vůbec.

Úkolový aparát knihy se opět nejvíce věnuje tématu č. 3, který se objevuje 12krát. Pět úloh je zaměřených na problematiku nacionalismu a vlastenectví a 3 úkoly se týkají výstupu č. 4. Výstup č. 2 se v učebnici nevyskytuje.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	4	2
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	9	3
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	2	1

Tabulka č. 24: Četnost úkolů

Celkový počet úloh týkajících se vybraných výstupů činí 21, kdy 15 z nich je zaměřeno na rozvoj kognitivních vědomostí. Typickým příkladem je úkol na straně 72 týkající se globalizace: „Zopakuj si, které organizace se skrývají pod zkratkami OSN, NATO, UNICEF, UNESCO, WHO. Co je jejich cílem?“⁶⁸

Úkolů, které se soustředí na rozvoj a posílení morálních hodnot je v učebnici 6. Jako ilustrativní příklad uvádím úlohu ze strany 72: „Na které válečné konflikty si pamatuješ z hodin dějepisu? Co bylo jejich příčinou? Jaké byly následky? Jaké ponaučení bychom si mohli vzít z historie?“⁶⁹ Citovaný úkol patří pod výstup č. 1, přičemž je z části pojat jako kognitivní, ale zároveň jeho řešení vyžaduje zapojení emocí a podporuje tak rozvoj morálních hodnot.

Očekávaný výstup č. 3 se opět stal, tak jako v předešlých učebnicích, nejfrekventovanější kategorií. Tentokrát tomu velmi přispívá tematický obsah knihy, který nám nabízí hned 2 kapitoly, jež jsou explicitně s touto problematikou spojeny. Jedná se o kapitolu nesoucí název „Občan“, ve které jsou celé 2 strany věnovány Evropské unii a dále kapitola s příznačným pojmenováním „Globální svět“.

Tyto dvě kapitoly přinášejí mimo jiné prostor pro realizaci výstupu č. 4, který v předešlých učebnicích nebyl často zmiňován, a pokud ano, tak jen implicitně.

Knihy pro 9. ročník však přináší žákům úkoly, jež zcela přímo odkazují na otázku řešení globálních problémů na lokální úrovni. Jeden úderný příklad se nachází na straně

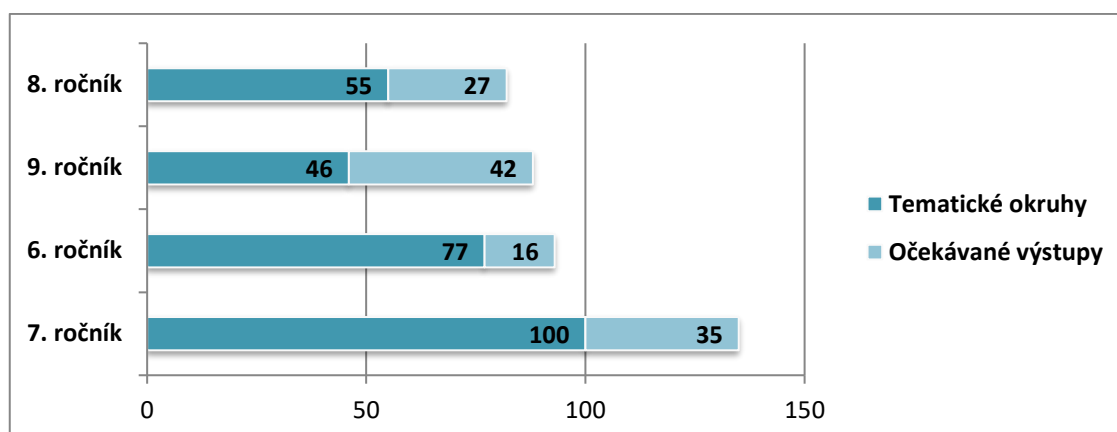
⁶⁸ JANOŠKOVÁ, D., et al., pozn. 65, s. 72.

⁶⁹ tamtéž, s. 72.

69: „Které ekologické problémy jsou podle tebe nejzávažnější? se kterými ekologickými problémy se naše planeta potýká? Jak se na nich podílíš ty nebo tvé nejbližší okolí? Zamysli se nad jejich příčinami a možnými důsledky pro život na naší planetě i pro život jednotlivých lidí. Navrhni řešení globálních problémů. Jak k němu můžeš přispět ty, tvoji kamarádi, rodiče, lidé ve vaší obci.“ Pod otázkou je připravená tabulka s několika globálními problémy a žáci mají doplnit jejich příčiny, důsledky a řešení, a to jak na globální, tak lokální úrovni.⁷⁰ Úloha je tedy zaměřená jak na kognitivní vědomosti, tak afektivní. U této úlohy je rozhodně pozitivní, že je propojena s výstupem č. 4, který v učebnicích moc prezentovaný není, nicméně nelze opomenout absenci dalších potencionálních globálních problémů, např. migraci.

2.2.5 Celkové shrnutí sady Fraus

Následující kapitola přináší celkové zhodnocení celé sady učebnic z nakladatelství Fraus. Výsledky jsou prezentovány prostřednictvím grafů a následně slovně popsány.

Graf č. 5: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků

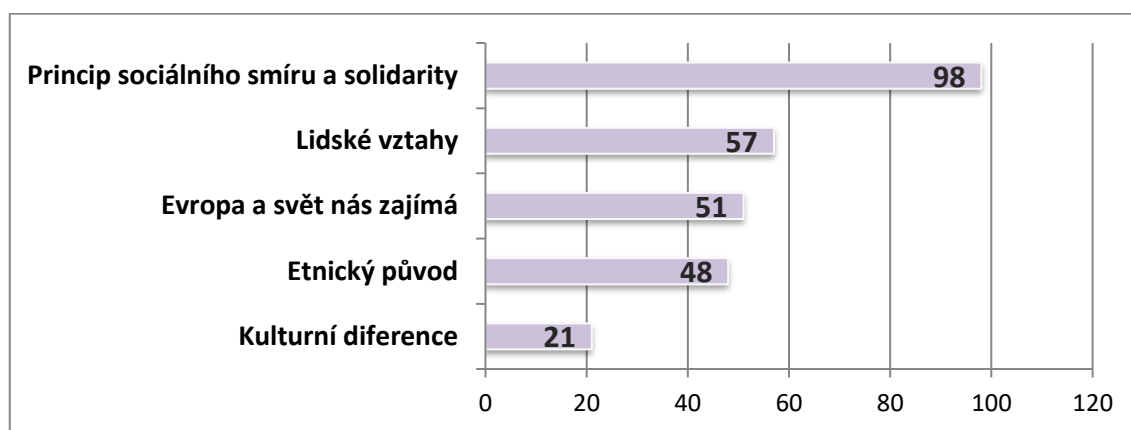
Po součtu všech analytických kategorií v jednotlivých edukačních pomůckách, je zřetelné, jak ukazuje graf č. 5, že pomyslným vítězem se stala učebnice pro 7. ročník. Celkově obsahuje 135 analytických kategorií, přičemž 100 z nich je založených na průřezových tématech a 35 na očekávaných výstupech. Kniha pro 6. ročník jich nabízí 93, učebnice pro 9. třídu pak 88 a 8. ročník pouze 82.

Důvod, proč pomůcka pro 7. ročník obsahuje nejvíce analytických kategorií, je nejspíš dán výběrem probíraných kapitol učebnice. Protože kapitoly 7. ročníku jsou tematicky velmi podobné vybraným analytickým kategoriím. Tato učebnice obsahuje například

⁷⁰ JANOŠKOVÁ, D., et al., pozn. 65, s. 69.

kapitoly „Lidské vztahy“, „Člověk a kultura“ a „Přírodní a kulturní bohatství“, kde se především realizují následující kategorie: „Princip sociálního smíru a solidarity“ a „Evropa a svět nás zajímá“.

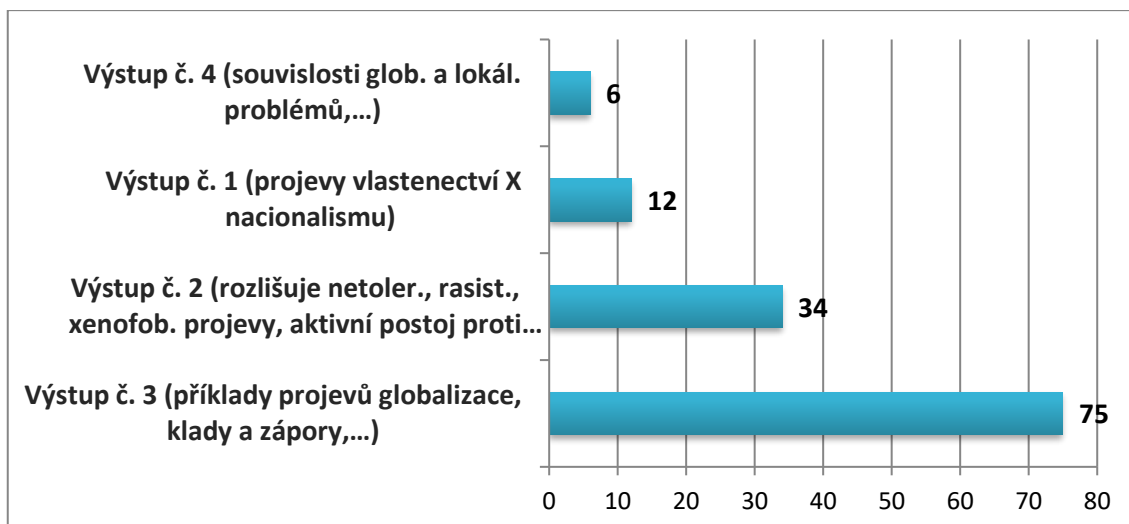
Poměr mezi kategoriemi založenými na průřezových tématech a očekávaných výstupech je výrazně ve prospěch průřezových témat. Téměř ve všech učebnicích jsou očekávané výstupy zastoupeny zhruba o polovinu méně. Jedinou výjimku tvoří učebnice pro 9. třídu, kde je poměr téměř vyrovnaný (46:42). Nicméně i přes to, jsou očekávané výstupy vždy v menšině, hlavní příčinou bude nejspíš jejich detailnější specifikace oproti průřezovým tématům. Analýze jednotlivým tématům se budou věnovat následující odstavce.

Graf č. 6: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic

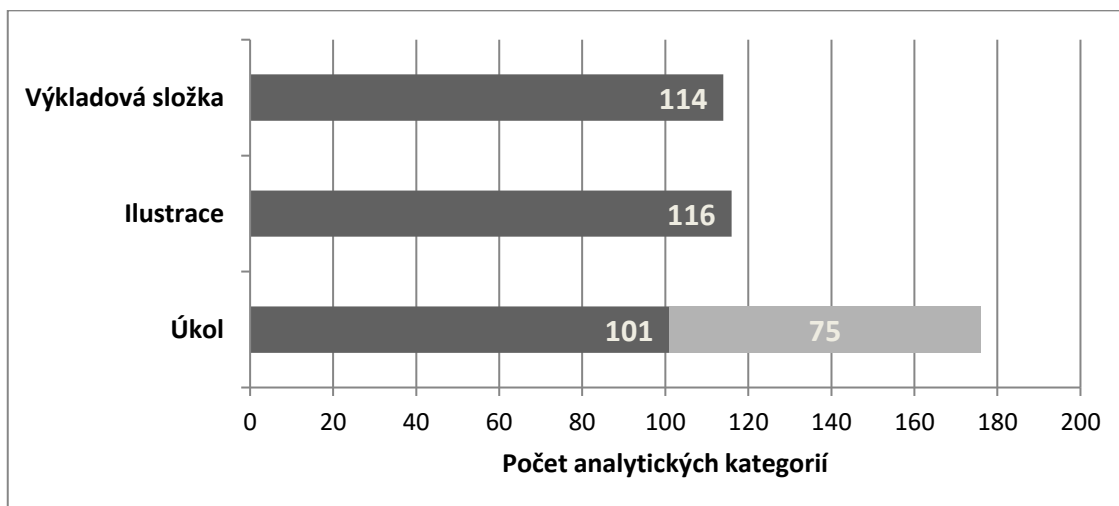
Po sečtení jednotlivých analytických kategorií objevujících se ve významových jednotkách napříč celou sadou učebnic jsou výsledky následující. Nejčastěji se objevuje okruh „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 98 výskytů, téma „Lidské vztahy“ bylo zaznamenáno 57krát a „Evropa a svět nás zajímá“ má 51 výskytů. Tématika týkající se „Etnického původu“ je v učebnici prezentována 50krát a nejmenší zastoupení má „Kulturní difference“ – 21 výskytů.

Hlavním důvodem, proč nejčastější kategorií je „Princip sociálního smíru a solidarity“ je nejspíš dáno rozložením učebnice. Toto téma se mimo jiné soustředí i na lidská práva, která jsou zmíněna téměř v každé kapitole, čímž celkový výskyt poměrně narůstá. Nutno ale zmínit, že se nejedná o žádné rozsáhlé informace, v rámci každé kapitoly se na okraji strany nachází citace z „Listiny základních práv a svobod“, která tematicky koresponduje s probíranou kapitolou, čímž je tento okruh naplňován.

Graf č. 7: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic

V grafu č. 7 můžeme pozorovat zajímavé rozvržení jednotlivých analytických kategorií. Dva výstupy, jež vychází ze stejného fenoménu – globalizace, se v žebříčku umístily na protikladných místech. Zatímco výstup č. 3 se objevuje 75krát, tak výstup č. 4, který se zaměřuje na propojení globálních problémů s lokálními, skončil se 6 výskyty na místě posledním. Jedinou učebnicí, kde je výstup č. 4 důkladněji realizován je ta pro 9. ročník. Výstup č. 2 se v sadě objevuje 34krát a výstup č. 1 je zmiňován 12krát.

Graf č. 8: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami

Z grafu č. 8 je na první pohled zřejmé, že zvolené výstupy a tematické okruhy se nejčastěji objevují mezi úkoly – celkem 176 výskytů, 114krát jsou přímo v textu a 116krát jsou zobrazeny mezi ilustracemi.

Tento výsledek se dal předpokládat, protože obecně v knize převládají spíše úkoly a ilustrace než vysvětlující text. V žádném případě nelze tvrdit, že textových pasáží je v učebnici nedostatek, ale na druhou stranu se ani nejedná o její dominantní složku.

Text je obecně stručný a není nijak obsáhlý, obsahuje pouze nezbytné základní informace, jež by měly být doplněny vyučujícím. Naopak úkolů je v učebnici velké množství, některé mají podobu pouze jednoduché otázky, přičemž jiné zahrnují dokonce vypracování určitého projektu apod.

Z hlediska typologie úloh nejsou souhrnné výsledky také nijak překvapivé. Nejčastěji se vyskytují úkoly kognitivní - 101 úloh a afektivní úkoly, které jsou konkrétně v předmětu VO klíčové, se objevují 75krát.

Kromě úkolů jsou učebnice bohaté i na ilustrace, ty jsou převážně tvořeny reálnými fotografiemi. Jelikož byla sada vydána v průběhu let 2003 – 2006, tak jsou fotografie bohužel značně zastaralé.

Zároveň bych ráda okomentovala osoby, které jsou na ilustracích zobrazovány. Na většině z nich vystupují pouze „typičtí bílí Evropané“. Lidé odlišné pleti se převážně objevují pouze v kapitolách hovořících o jiných zemích, národech či zvycích.

Dalším nedostatkem jsou kapitoly o rodině, kde je nedostačující množství informací o homosexuálních párech. Přičemž jediný model rodiny, který je prezentován, zobrazuje pouze matku, otce a dvě děti, čtenářům tak nejsou představeny žádné další formy rodiny.

Poslední připomínka se týká kategorií související s očekávanými výstupy, kdy by se v učebnicích mělo častěji objevovat téma vlastenectví a nacionalismu. V současné chvíli ve společnosti vznikají různá hnutí se silným nacionalistickým podtextem, proto je důležité, aby se žáci v této oblasti orientovali a byli sami schopni rozhodnout, kde již dochází k překračování zdravé hranice.

Celkově zhodnoceno, napříč sadou se objevují všechny vytyčené očekávané výstupy a tematické okruhy. Sadu bych rozhodně označila jako učební pomůcku, která se snaží v dětech rozvíjet toleranci vůči lidem a tradicím, jež nám mohou připadat vzdálené a cizí. Ačkoliv se jedná o relativně starší vydání, tak většina témat působí stále aktuálně, kdy největším problémem jsou pouze zmiňované ilustrace.

Závěrem ještě věnuji několik poznámek dvěma učebnicím novějšího vydání než je analyzovaná sada. Na jablonecké škole používají pro 9. ročník 2. aktualizované vydání z roku 2013. Obdobná situace je i na jedné liberecké škole, kde naopak pro 8. třídu využívají 2. aktualizované vydání z roku 2011.

Ačkoliv se v obou případech jedná o 2. aktualizované vydání, jenž je oproti prvnímu zhruba o 6 let novější, tak jsem zaznamenala pouze jeden znatelnější rozdíl, a to v učebnici pro 9. ročník. Žákům je zde předložena tabulka prezentující počet obyvatel a jedinou změnou je nová kolonka pro rok 2012, ostatní atributy včetně kapitol, ilustrací a úkolů jsou bohužel totožné s prvním výtiskem.

2.3 Výchova k občanství – Nová škola

Třetí analyzovaná sada pochází z nakladatelství Nová škola a obsahuje celkem 4 učebnice.

2.3.1 Výchova k občanství 6. ročník

První kapitola přináší výsledky analýzy učebnice určené pro 6. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	5	4	2
Kulturní diference	11	11	13
Lidské vztahy	4	5	9
Etnický původ	1	0	3
Princip sociálního smíru a solidarity	4	3	6

Tabulka č. 25: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Z celkového hlediska četnosti vyhrálo téma „Kulturní diference“, které se v knize objevuje 35krát. Druhé místo patří tématu „Lidské vztahy“, jenž je v učebnici 18krát. Tematika „Principu sociálního smíru a solidarity“ je zmíněna 13krát a 11krát se hovoří o okruhu „Evropa a svět nás zajímá“. Nejméně zmiňovaným tématem je „Etnický původ“ – celkem 4 záznamy.

Výkladový text učebnice nejčastěji rozebírá téma „Kulturní diference“ – 11krát. Druhou nejfrekventovanější kategorií je „Evropa a svět nás zajímá“ – 5 zmínek. „Lidské

vztahy“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“ se v textu nachází celkem 4krát. Pouze jednou se v učebnici vyskytuje téma „Etnický původ“.

Ilustrace nejvíce prezentují tematiku „Kulturní diference“ – 11 vyobrazení. Pět ilustrací souvisí s tématem „Lidské vztahy“ a 4 s tématem „Evropa a svět nás zajímá“. Tři ilustrace jsou věnovány problematice „Princip sociálního smíru a solidarity“, zatímco téma „Etnický původ“ není explicitně zobrazeno na žádné ilustraci.

Mezi úkoly opět vítězí téma „Kulturní diference“, které je propojeno se 13 úkoly. Devět úloh tematicky souvisí s kategorií „Lidské vztahy“ a 6 s kategorií „Princip sociálního smíru a solidarity“. Tři úkoly jsou zaměřeny na téma „Etnický původ“ a 2 úlohy na okruh „Evropa a svět nás zajímá“.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	2	0
Kulturní diference	10	3
Lidské vztahy	6	3
Etnický původ	2	1
Princip sociálního smíru a solidarity	3	3

Tabulka č. 26: Četnost úkolů

Učebnice tedy nabízí 33 úkolů, které tematicky souvisí s vybranými okruhy. Celkem 22 nich, tedy většina, je kognitivního charakteru. Pro ilustraci uvádím zadání úkolu patřící pod téma „Evropa a svět nás zajímá: „Vyhledejte informace o svatebních tradicích a zvycích v jiných zemí.“⁷¹

Afektivních úloh nabízí kniha 10. Například v podkapitole „Šikana“ jsou čtenáři vedeni k zamyšlení nad touto problematikou spadající do okruhu „Lidské vztahy“: „Přemýšlejte, proč k šikaně dochází a co ji může vyvolat.“⁷² Úkolem celé kapitoly je eliminovat případnou šikanu a ukotvit v žácích postoj bojující proti jakémukoliv násilí.

Z celkového hlediska se vybrané analytické kategorie nejčastěji objevují mezi úkoly a naopak nejméně mezi ilustracemi. Všechna témata se vyskytují ve všech podobách, kdy jedinou výjimkou je okruh „Etnický původ“, který není explicitně zobrazen na žádné ilustraci.

⁷¹ SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství*. 4., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. s. 28.

⁷² SKÁCELOVÁ, J., MRÁZOVÁ, L., pozn. 71, s. 40.

Ráda bych zmínila kapitolu „Rodina má své zvyklosti“, kde je na rozdíl od předešlé série učebnic, poměrná část věnována registrovanému partnerství. Kapitola dokonce obsahuje úkoly, jež by měly žáky vést k hlubšímu zamyšlení a zároveň tak k toleranci homosexuálních párů. „Proč je podle vás pro homosexuální partnery důležitá možnost oficiálního svazku?“⁷³ Podkapitola obsahuje také fotografii prezentující „obřad“ vstupu do registrovaného partnerství.

Celkově zhodnoceno, tato učebnice průřezová témata rozhodně rozvíjí a prostřednictvím různých úkolů a věcných poznámek tak vede žáky k toleranci a kritickému myšlení.

Následující část se soustředí na analýzu z pohledu očekávaných výstupů.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	4	3	6
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	3	3
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	6	4	5
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	1	1

Tabulka č. 27: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

V učebnici se s největší frekvencí objevuje výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ - a to celkem 15krát. Dále následuje výstup č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ se 13 zmínkami a výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, který je zmíněn 8krát. Poslední místo s 5 záznamy obsadil výstup č. 4 - „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady

⁷³ SKÁCELOVÁ, J., MRÁZOVÁ, L., pozn. 71, s. 29.

možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“.

V oblasti textu je nejčastěji zmiňován výstup č. 3, kterému patří 6 záznamů. Čtyřikrát se můžeme dočíst o výstupu č. 1 týkající se vlastenectví a nacionalismu, 2krát o výstupu č. 2 související s bojem proti lidské nesnášenlivosti a pouze jednou o výstupu č. 4, který se dotýká globálních problémů.

Největší počet ilustrací je věnován výstupu č. 3, jenž je znázorněn na 4 fotografiích. Třikrát je v knize zobrazen výstup č. 1 a č. 2 a nejmenší počet ilustrací je věnováno výstupu č. 4, ten je zobrazen pouze 1krát.

Úlohy se nejvíce věnují výstupu č. 1, který je celkově tematicky propojen s 6 úkoly. Pětkrát se mezi úkoly objevuje výstup č. 3, výstup č. 2 byl nalezen 3krát a zbylému výstupu je věnována pouhá 1 úloha.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	6	1
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	1	2
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	5	0
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	0

Tabulka č. 28: Četnost úkolů

Jak vyplývá z tabulky č. 28, analyzovaná učebnice nabízí 15 tematických úloh, z tohoto počtu je většina kognitivních, konkrétně se jedná o 13 úloh. Například v rámci povídání o důležitých českých svátcích jsou čtenářům zadány následující kognitivní úkoly: „Ve slovníku vyhledejte význam pojmů nacismus a komunismus. Den boje za svobodu a demokracii souvisí se dvěma důležitými daty – 17. listopadem v roce 1939 a 17. listopadem v roce 1939. Které události tehdy proběhly?“⁷⁴

Naopak ukázka afektivní úlohy z podkapitoly „Násilí na dětech“ zní takto: „Připomeňte si případy týrání dětí, které znáte z novin a televize. Co podle vás vede dospělé

⁷⁴ SKÁCELOVÁ, J., MRÁZOVÁ, L., pozn. 71, s. 12.

k takovému jednání?⁷⁵ V tomto případě se mají děti nad danou problematikou i zamyslet a přijít se svými vlastními názory.

V rámci celkového shrnutí bych ráda vyzdvihla, že všechny analytické kategorie jsou v knize obsaženy, a to dokonce v každé oblasti. Tato učebnice dokonce jako jediná vysvětluje explicitně rozdíl mezi vlastenectvím a nacionalismem, čímž perfektně splňuje výstup č. 1.⁷⁶

Naopak slabší stránkou jsou úkoly, protože zde je poměrně velký nedostatek úloh afektivních. Například výše citované úkoly zaměřené na téma nacismu mohly být, vzhledem k důležitosti a citlivosti tématu, doplněny také o úkoly rozvíjející emocionální složku inteligence. Jelikož většina učitelů neučí striktně jen dle učebnic, lze předpokládat, že v tento moment zařadí do výuky i svou vlastní aktivitu. Tou může být například diskuze nad motivy a důsledky minulých režimů a případné vyzvání žáků k jejich srovnání s dnešní dobou.

2.3.2 Výchova k občanství 7. ročník

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	2	4	6
Kulturní diference	6	5	13
Lidské vztahy	5	3	5
Etnický původ	6	6	9
Princip sociálního smíru a solidarity	4	4	8

Tabulka č. 29: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Na základě tabulky č. 29 vidíme, že nejčastěji prezentovanou kategorií je téma „Kulturní diference“, která se vyskytuje 24krát, dále pak téma „Etnický původ“ – 21 zobrazení. Třetí místo obsadila kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 16 výskytů, jako předposlední se umístilo téma „Lidské vztahy“ se 13 zmínkami a nejméně prezentovanou kategorií se stala „Evropa a svět nás zajímá“, jež se objevuje 12krát.

V textové části učebnice je nejvíce prezentována tematika „Etnický původ“ a „Kulturní diference“ – 6 výskytů. Pětkrát se žáci mohou dočíst o tématu „Lidské vztahy“ a 4krát

⁷⁵ SKÁCELOVÁ, J., MRÁZOVÁ, L., pozn. 71, s. 42.

⁷⁶ tamtéž, s. 54-55.

o „Principu sociálního smíru a solidarity“. Pouze 2 zmínky nabízí učebnice o kategorii „Evropa a svět nás zajímá“.

Mezi ilustracemi se nejčastěji promítá téma „Etnického původu“ – 6 fotografií. Pět ilustrací nabízí tematiku „Kulturní diference“ a 4 ilustrace prezentují téma „Evropa a svět nás zajímá“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“. Poslední místo obsadilo téma „Lidské vztahy“, které je znázorněno 3krát.

Co se týče počtu úkolů, výsledky jsou následující: „Kulturní diference“ – 13 úkolů, „Etnický původ“ – 9, „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 8, „Evropa a svět nás zajímá“ – 6 úloh a nejméně prezentovaným tématem se stala kategorie „Lidské vztahy“, jež se objevuje 5krát.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	6	0
Kulturní diference	10	3
Lidské vztahy	3	2
Etnický původ	8	1
Princip sociálního smíru a solidarity	4	5

Tabulka č. 30: Četnost úkolů

Jak můžeme vidět z tabulky č. 30, učebnice obsahuje 41 tematicky souvisejících úloh, z tohoto počtu je 31 kognitivních. Reprezentativním příkladem je následující úloha spadající pod téma „Evropa a svět nás zajímá“: „Řekněte nebo zjistěte, ve které části světa se nacházejí země označované jako arabské.“⁷⁷

Úkolů rozvíjejících hodnotovou složku inteligence nabízí pomůcka pouze 11. Nicméně jsou podávány velmi hezkým způsobem a většina z nich vede žáky ke společné diskusi či vyžaduje obhajobu vlastního názoru. Jeden z afektivních úkolů z tematiky „Lidské vztahy“ má následující podobu: „Přemýšlejte, jaké jsou příčiny vzniku předsudků, xenofobie, rasismu a diskriminace. Setkáváme se s nimi v ČR?“⁷⁸ Žáci jsou tedy opravdu nuceni o problematice přemýšlet a v tomto konkrétním případě aplikovat tematiku do kontextu ČR.

⁷⁷ LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 7. ročník]*.

3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. s. 21.

⁷⁸ tamtéž, s. 33.

Z analýzy vyplývá, že v učebnici pro 7. ročník vystupují všechny analytické kategorie a je velmi pozitivní, že velký důraz je kladen na témata „Etnického původu“ a „Kulturní diference“, kde se kromě důležitých informací nachází také zajímavé úkoly. Kniha obsahuje dokonce samostatnou kapitolu s názvem „Žijí s námi“, která je věnována národnostním menšinám. Čtenářům jsou zde kromě ilustrativních fotografií poskytovány informace o jednotlivých menšinách a nechybí ani poznámky o rasismu a lidských právech.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	1	2
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	3	5	10
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	5	6	8
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	1	0

Tabulka č. 31: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Z celkového hlediska se v učebnici nejčastěji objevuje výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ – 19 záznamů, dále výstup č. 2 - Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, který se vyskytuje 18krát. Výstup č. 1 – „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ je v učebnici prezentován 4krát a na posledním místě skončil výstup č. 4 – „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ – 2 zmínky.

Zaměření na textovou oblast materiálu přineslo obdobné výsledky. První místo s počtem 5 výskytů patří výstupu č. 3, následuje výstup č. 2, jenž je prezentován 3krát. Poslední místo patří výstupům č. 1 a č. 4, které jsou shodně zmíněny pouze 1krát.

Pořadí analytických kategorií z hlediska frekvence mezi ilustracemi je totožné s textovou částí. Nejčastěji se objevuje výstup č. 3 – 6 ilustrací, dále výstup č. 2, který je prezentován 5krát a poslední místo patří výstupům č. 1 a č. 4, ty jsou tematicky propojeny pouze s 1 ilustrací.

Mezi úlohami vévodí výstup č. 2, jenž se promítá v 10 úkolech. Následuje výstup č. 3, jemuž je věnováno 5 úloh a výstup č. 1, který je propojen se 2 úkoly. Poslednímu výstupu není věnována žádná úloha.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	2	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	5	5
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	5	3
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 32: Četnost úkolů

Jak ukazuje tabulka č. 32, učebnice nabízí 20 tematicky propojených úloh. Z tohoto počtu je 12 – tedy většina úkolů na kognitivní bázi. Jako ilustraci kognitivního úkolu uvádím ukázkou z kapitoly „Vlastenectví“: „Zopakujte si, co to je národnost a stát.“⁷⁹

Afektivních úloh je v edukační pomůcce 8. Zvláště hezky jsou zpracovány úkoly z kapitoly „O lidských právech“, které jsou v rámci analýzy zařazeny pod výstup č. 2 a znějí takto: „Sepište na tabuli co nejvíc předsudků, se kterými jste se setkali. Ve skupince si vyberte jeden, který pokládáte za nejhorší. Řekněte ostatním, jaké může mít důsledky, proč je neoprávněný a co proti němu můžeme udělat.“⁸⁰ Tato úloha tak vede žáky k zamyšlení a použití vlastních zkušeností pro uvědomění si faktu, jak mohou předsudky ve společnosti škodit. Kapitola zároveň nabízí tip na hru s názvem „Vadí? – Nevadí!“ aneb „Nejsme všichni stejní“, jakožto doprovodnou aktivitu k problematice o nesnášenlivosti a předsudcích. I když je afektivních úkolů v této učebnici pomálu, jsou rozhodně dobře a efektivně zpracovány.

⁷⁹ LUNEROVÁ, J., SVOBODOVÁ, M., ŠTĚRBA, R., pozn. 77, s. 30.

⁸⁰ tamtéž, s. 33.

Z celkového hlediska se v učebnici vyskytují všechny výstupy s výjimkou výstupu č. 4, který se týká globálních a lokálních problémů. I přes tento nedostatek je zapotřebí uznat, že ostatní výstupy, jež v učebnici vystupují, jsou prezentovány tak, aby si žáci odnesli co nejvíce hodnotných a relevantních informací.

Vyjma dvou posledních analytických kategorií je tematika výstupů velmi citlivá, ale zároveň klíčová pro poklidné a tolerantní soužití v soudobé společnosti. Učebnice s tímto faktem rozhodně pracuje a veškeré informace, úkoly a ilustrace spojené s výstupy č. 1 a č. 2 jsou vytvořené tak, aby v žácích rozvíjely správné hodnoty a postoje.

2.3.3 Občanská výchova 8. ročník

Následující kapitola přináší výsledky analýzy z učebnice pro 8. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	3	6	5
Kulturní difference	6	16	11
Lidské vztahy	7	25	10
Etnický původ	0	2	4
Princip sociálního smíru a solidarity	5	2	4

Tabulka č. 33: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Absolutním vítězem mezi analytickými kategoriemi je s počtem 33 výskytů téma „Kulturní difference“. Druhé místo patří kategorii „Lidské vztahy“, která se v pomůcce objevuje 25krát. Čtrnáctkrát bylo nalezeno téma „Evropa a svět nás zajímá“ a 11krát tematika „Princip sociálního smíru a solidarity“. Poslední příčka patří kategorii „Etnický původ“, jenž se v knize nachází 6krát.

Výsledky mapující pouze textovou část učebnice jsou následující. První místo patří „Lidským vztahům“ – 7 výskytů, 6krát se objevuje téma „Kulturní difference“, 5krát „Princip sociálního smíru a solidarity“ a 3krát „Evropa a svět nás zajímá“. Kategorie „Etnický původ“ není v knize zařazena vůbec.

Mezi ilustracemi vítězí téma „Lidské vztahy“, jež je vyobrazeno 25krát. Dalších 16 ilustrací odkazuje na tematiku „Kulturní difference“. Šestkrát učebnice znázorňuje okruh

„Evropa a svět nás zajímá“ a 2 ilustrace odkazují téma „Etnický původ“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“.

Naopak úkoly se nejvíce věnují kategorii „Kulturní diference“, a to konkrétně 11krát. Okruh „Lidské vztahy“ je mezi úlohami promítnut 10krát, „Evropa a svět nás zajímá“ 5krát. Čtyřikrát jsou úkoly pak věnovány tématu „Etnický původ“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	5	0
Kulturní diference	11	0
Lidské vztahy	4	6
Etnický původ	2	2
Princip sociálního smíru a solidarity	2	2

Tabulka č. 34: Četnost úkolů

Jak ukazuje tabulka č. 34, učebnice celkem nabízí 34 úkolů, kdy 24 z nich je kognitivních a 10 úloh je afektivních. Pro ilustraci uvádím příklady k jednotlivým skupinám.

Jedna z ukázek kognitivního úkolu se nachází na straně 64 a patří do kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“: „Existuje speciální dokument chránící děti? Kde se můžeme domáhat ochrany a nápravy při porušení našich základních práv?“⁸¹

Naopak druhá kapitola nesoucí název „Člověk mezi lidmi“ přináší několik zajímavých afektivních úloh spadající do kategorie „Lidské vztahy“: „Diskutujte o tom, co nelze ve společnosti tolerovat. Vybavuje se vám situace, kdy jste byli tolerantnější než ostatní?“⁸²

Obě uvedené úlohy jsou řazeny do kategorie „Lidské vztahy“ a pracují se s těžkými hesly jako je předsudek a tolerance a nutí čtenáře nad problematikou hlouběji přemýšlet a reflektovat jejich vlastní názory a postoje.

Z celkového hlediska učebnice nabízí poměrně velké množství úkolů, čímž se textová část dostává do menšiny, což ale vzhledem k povaze probíraných témat rozhodně není

⁸¹ LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 8. ročník]*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. s. 64.

⁸² tamtéž, s. 37.

na škodu. Jelikož vytyčená témata nejsou založená na znalosti exaktních vědomostí, ale naopak na získání a upevnění určitých hodnot, k čemuž právě zmíněné úkoly přispívají. V případě této učebnice může být sice za nedostatek považován nízký počet afektivních úkolů, ale na druhou stranu jsou všechny úlohy zpracovány kvalitním způsobem.

Dalším plusovým bodem jsou ilustrace, které jsou většinou v podobě barevných fotografií, jež dotváří atmosféru právě probíraného tématu či pomáhají žákům s představivostí problematičtější kapitoly.

Následující část rozebírá výskyt analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0	2
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	2	3
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	3	1	4
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 35: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Nejvíce se v učebnici vyskytuje výstup č. 3 - „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ – celkem 8krát. Dále výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ – 7 nálezů. Třikrát se objevuje výstup č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ a výstup č. 4 - „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ není zmíněn v knize ani jednou.

Analýza textové části učebnice přináší následující výsledky. Výstup č. 3 je zmíněn 3krát, výstup č. 2 se objevuje 2krát, výstup č. 1 je v textu pouze 1krát a výstupu č. 4 není věnována žádná výkladová část.

Mezi ilustracemi vévodí výstup č. 2, který je zobrazen na 2 fotografiích, s výstupem č. 3 koresponduje 1 ilustrace a zbylé výstupy nejsou znázorněny vůbec.

Nejrozšířenější téma mezi úkoly vychází z výstupu č. 3, kterému jsou věnovány 4 úkoly. Tři úlohy se týkají výstupu č. 2 a další 2 úkoly se věnují výstupu č. 1. Poslední výstup se v učebnici opět nevyskytuje.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	3	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	1	3
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 36: Četnost úkolů

Knihla nabízí celkem 8 úkolů, jež jsou tematicky propojeny s očekávanými výstupy. Z tohoto počtu je 5 úloh kognitivních a 3 jsou afektivní. Typický příklad kognitivní úlohy spadající do výstupu č. 2 je uveden na straně 15: „Znáte už pojem xenofobie. Vysvětlete, co znamená.“⁸³

Naopak reprezentativní úloha apelující na hodnoty a postoje žáků se nachází na straně 25: „Dokázali byste si představit život bez televize nebo počítače? Zamyslete se nad tím, co vám tyto moderní vymoženosti přinášejí a o co vás ochuzují.“⁸⁴ Uvedený úkol patří pod výstup č. 2.

I třetí díl učebnice je z hlediska obsahu velmi povedený. V knize jsou kromě očekávaného výstupu č. 4 obsaženy všechny analytické kategorie a také nabízí nemalé

⁸³ LUNEROVÁ, J., SVOBODOVÁ, M., ŠTĚRBA, R., pozn. 77, s. 15.

⁸⁴ tamtéž, s. 25.

množství ilustrací a především úkolů, které jsou klíčovou složkou při rozvoji a upevnování hodnot a norem.

Učebnice se snaží otevřeně probírat všechna důležitá témata. Například kapitola s názvem „Člověk, láska a manželství“ nezmiňuje pouze vztah mezi mužem a ženou, ale poukazuje také na lásku mezi lidmi stejného pohlaví. Kapitola také obsahuje fotografie slavných homosexuálů a několik zajímavých úkolů týkající se této problematiky. Čtenáři jsou kromě klasických vědomostních otázek také tázáni, zda souhlasí, aby homosexuální páry mohly adoptovat děti a proč.

Dalším plusovým bodem je samotné rozložení učebnice, kdy hned v úvodní kapitole „Člověk mezi lidmi“ se didaktická pomůcka věnuje tématu tolerance. Čtenářům je tento pojem nejprve teoreticky popsán a dále je k dispozici několik afektivních úloh s cílem toleranci v žácích rozvíjet. Proto se dá předpokládat, že k dalším citlivým tématům budou žáci přistupovat s velkou dávkou tolerance a empatie. Z předchozích řádků je tedy zřetelné, že učebnice pro 8. ročník se snaží žáky vést k toleranci, lidské solidaritě a schopnosti nahlížet na problémy i z jiných úhlů a rozhodně tak splňuje kritéria na současné vzdělávání.

2.3.4 Občanská výchova 9. ročník

Následující tabulka prezentuje výsledky šetření vycházející z učebnice pro 9. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	6	24	12
Kulturní difference	3	0	7
Lidské vztahy	0	0	1
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	3	1	1

Tabulka č. 37: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Absolutním vítězem se stalo téma „Evropa a svět nás zajímá“, které se v knize objevuje 42krát. Druhým nejrozšířenějším tématem je „Kulturní difference“, jenž je v pomůcce 10krát. Kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“ byla nalezena 5krát a „Lidské vztahy“ pouze 1krát. Poslední téma „Etnický původ“ se v učebnici neobjevuje vůbec.

Z hlediska textové části se opět nejvíce hovoří o tématu „Evropa a svět nás zajímá“ – 6 zmínek. Kategorie „Kulturní diference“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“ se shodně objevují 3krát a zbylé kategorie nejsou v textu knihy zmíněny ani jednou.

Výsledky mapující ilustrace jsou následující: téma „Evropa a svět nás zajímá“ je prezentováno 24krát a „Princip sociálního smíru a solidarity“ 1krát. Ostatní kategorie nejsou znázorněny na žádné ilustraci.

Mezi úkoly opět vévodí téma „Evropa a svět nás zajímá“, jemuž je věnováno 12 úkolů. Celkem 7 úloh souvisí s kategorií „Kulturní diference“ a 1 úkol spadá pod téma „Princip sociálního smíru a solidarity“. Zbylá témata nebyla mezi úkoly nalezena.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	11	1
Kulturní diference	3	4
Lidské vztahy	0	1
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	1	0

Tabulka č. 38: Četnost úkolů

Učebnice tedy celkem nabízí 21 úkolů, z tohoto počtu je 15 kognitivního zaměření. Velká část je zaměřena na poznávání různých světových náboženství. Jeden z příkladů spadající pod téma č. 1 zní takto: „Zjistěte, kde se dnes ve světě můžeme setkat s přírodním náboženstvím.“⁸⁵

Reprezentativní ukázka afektivního úkolu ze stejné kapitoly týkající se náboženství je naopak postavena takto: „Co znamená pojem tolerance? Jste tolerantní? V co nebo v koho věříte vy? Znáte ze svého okolí nějakého věřícího člověka?“⁸⁶ Uvedený úkol patří pod téma „Lidské vztahy“.

Z celkového hlediska se v učebnici pro 9. ročník zcela minimálně objevuje téma: „Lidské vztahy“, „Etnický původ“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“. Tento fakt je opět dán probíranými kapitolami, jež jsou především zaměřeny na finanční

⁸⁵ LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství: [učebnice pro 9. ročník]. 2., aktualiz. vyd.* Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. s. 4.

⁸⁶ tamtéž, s. 4.

gramotnost a základy ekonomie, kde je velmi málo prostoru pro rozebírání těchto vytyčených oblastí.

Na druhou stranu úvod knihy je věnován světovým náboženstvím, kde se naplňuje hlavně téma „Evropa a svět nás zajímá“. Kapitola kromě samotného předávání teoretických informací, zařazuje také úkoly na podporu tolerance, jak již bylo zmíněno v předešlém odstavci. Učebnice nezapomíná ani na vlastní kulturní zakotvení, takže nabízí i několik úkolů zaměřených na kulturu České republiky.

Následující tabulka představuje výsledky analýzy z pohledu očekávaných výstupů.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	3	0	2
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	7	23	17
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	1

Tabulka č. 39: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Nejvíce objevovanou kategorií se stal výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, který je v knize prezentován 47krát. Dále se umístil výstup č. 2 – „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“, jenž se objevuje 5krát. Zbylé dva výstupy jsou zmíněny pouze 2krát.

Vysvětlující text knihy se nejčastěji věnuje výstupu č. 3, který je zmiňován 7krát, dále výstupu č. 2, jenž je uveden 2krát, výstup č. 1 je prezentována 1krát a poslední výstup v učebnici nalezen nebyl.

Ilustrace se tentokrát věnují pouze výstupu č. 3., který je k vidění na 23 obrázcích či fotografiích.

Také úkoly opět nejčastěji pracují s výstupem č. 3, jenž je propojen se 17 úlohami. Dva úkoly se týkají výstupu č. 2 a pouze 1 je věnován výstupu č. 4. Analytická kategorie č. 1 nebyla mezi úlohami nalezena vůbec.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	1
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	16	1
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	1

Tabulka č. 40: Četnost úkolů

Jak vyplývá z uvedené tabulky, tak vybrané výstupy se celkově vyskytují ve 20 úlohách, kdy 18 z nich by se dala označit jako kognitivní. Z tohoto počtu spadá většina pod výstup č. 3, který souvisí s globalizací, proto prezentované úkoly jsou nejčastěji provázané s mezinárodními společnostmi, jako je například úloha ze strany 59: „Zjistěte, jakých dalších organizací je Česká republika členem.“⁸⁷

Další úloha, která se také týká mezinárodních organizací, v tomto případě Evropské unie, se pohybuje spíše na rovině afektivní a vyzývá žáky k zamyšlení a následné diskuzi: „Rozdělte se na dvě skupiny. Jste politici fiktivního státu a jednáte o vstupu do EU. Jedna skupina bude pro vstup, druhá proti. Shromážděte co nejvíce důvodů, které budete v následné diskuzi obhajovat.“⁸⁸

Obecně zhodnoceno, v učebnici pro 9. ročník je rozvíjen především výstup č. 3 týkající se globalizace. Tento trend je opět dán rozložením kapitol, kdy kniha se hlavně soustředí na témata explicitně související s globalizací, proto se čtenáři dočítají o významných mezinárodních organizacích, přičemž velký důraz je kladen právě

⁸⁷ LAICMANOVÁ, A., pozn. 85, s. 59.

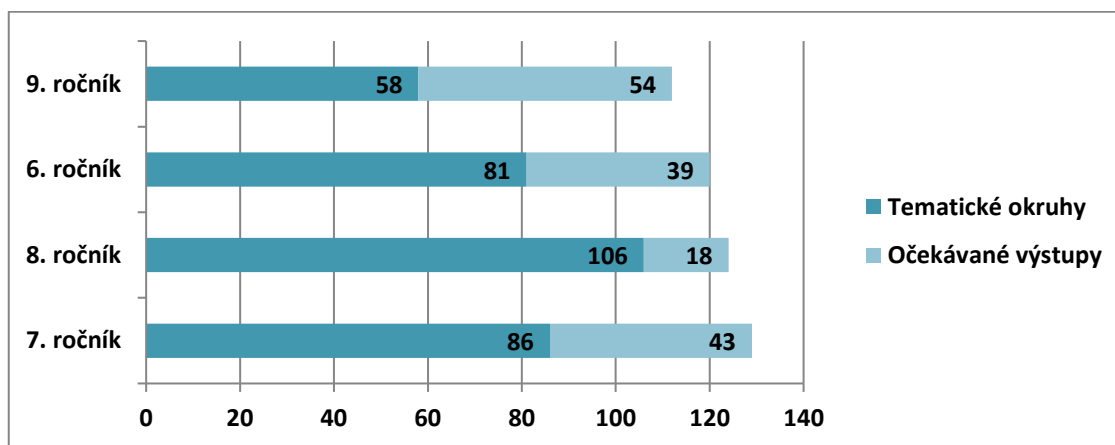
⁸⁸ tamtéž, s. 71.

na Evropskou unii. Zároveň nesmí být opominuto pozitivní zjištění, že učebnice nabízí velké množství ilustrací a úkolů.

I přes to, že se tato didaktická pomůcka zaměřuje především na exaktní poznatky, jsou místy zakomponovány také informace posilující výstup č. 2, který by měl bojovat proti nesnášenlivosti. Například v rámci historie vzniku EU je zdůrazněna morální špatnost válek a násilí páchaného v minulém století.

2.3.5 Celkové shrnutí sady Nová škola

Následující kapitola prezentuje souhrnné výsledky analýzy ze všech 4 dílů sady od nakladatelství Nová škola.

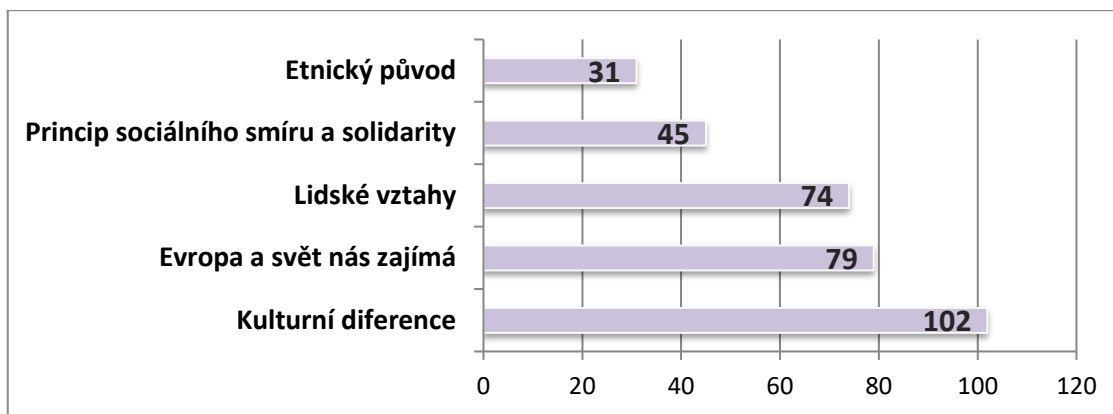

Graf č. 9: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků

Jak je zřetelné z grafu č. 9, nejvíce analytických kategorií obsahuje učebnice pro 7. ročník – celkem 129. Na druhém místě je 8. ročník – 124 kategorií, dále 6. ročník – 120 kategorií a na posledním místě 9. ročník – 112 kategorií.

Ve všech případech převládají analytické kategorie založené na tematických okruzích. Tento jev je dán, tak jako u předchozích sad, probíranými kapitolami, které jsou tematicky blíž právě těmto okruhům.

Co se týče celkového počtu jednotlivých dílů, čísla jsou relativně vyrovnaná. Důvodem, proč jsou kategorie nejméně zastoupené v pomůcce pro 9. třídu, je opět struktura probíraných kapitol, kdy v posledním ročníku ZŠ se předmět soustředí především na témata jako je ekonomie, finanční gramotnost, základy politologie apod.

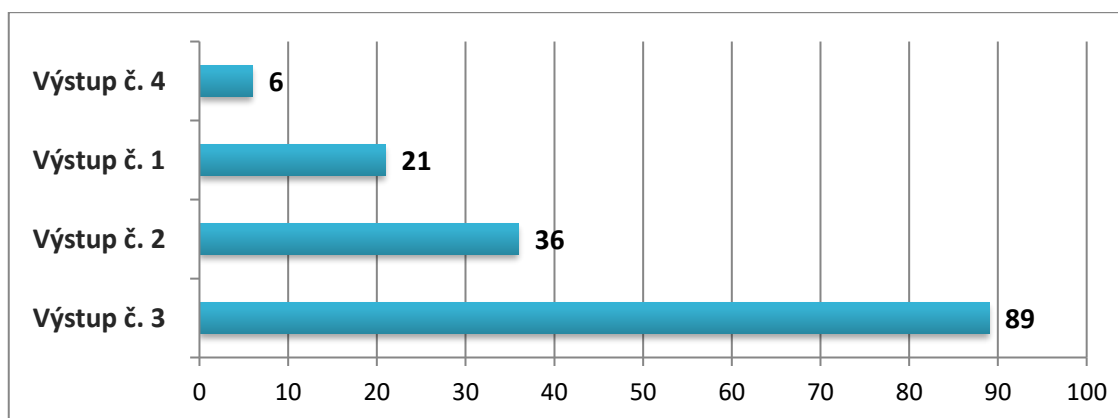

Graf č. 10: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic

Z hlediska výskytů průřezových témat jednoznačně vítězí „Kulturní diference“ – 102 výskytů, následuje „Evropa a svět nás zajímá“ – 79, „Lidské vztahy“ – 74, „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 45 a na posledním místě „Etnický původ“ s 31 výskytů.

První 3 díly učebnic vždy obsahují kapitolu věnující se kultuře ČR, pro ilustraci uvádím některé z nich: „Místo, kde žijí“, „Kulturní bohatství“ či „Osobnosti naší země“. Tímto způsobem je tak hlavně naplňováno téma „Kulturní diference“, které jako jeden z pod bodů obsahuje poznání vlastního kulturního zakotvení. Ačkoliv kniha obsahuje spoustu informací o kultuře ČR, žákům jsou předávány i poznatky týkající se jiných kultur.

Dalším pozitivním zjištěním v učebnici pro 7. ročník je přítomnost samostatné kapitoly „Národnostní menšiny“, kde jsou zajímavé informace o minoritách žijících v ČR. Tato část knihy také pojednává o problematice rasové nesnášenlivosti a je následována kapitolou o lidských právech⁸⁹. Proto učebnici pro 7. ročník hodnotím jako zvláště podařenou.

Graf č. 11: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů v celé sadě učebnic

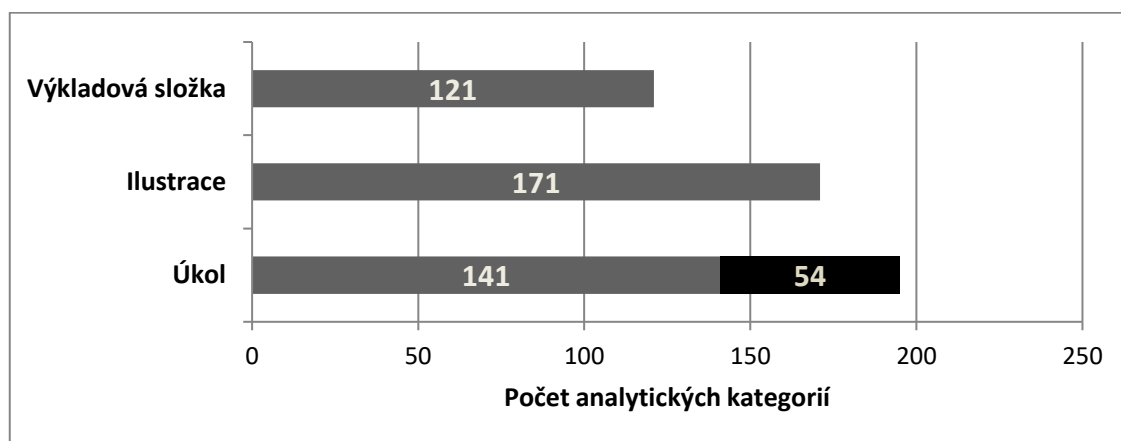
⁸⁹ LUNEROVÁ, J., SVOBODOVÁ, M., ŠTĚRBA, R., pozn. 77, s. 27–31.

Mezi očekávanými výstupy zvítězil výstup č. 3, který se v pomůckách objevil 89krát, následuje výstup č. 2 s 36 výskyty, dále výstup č. 1 – 21 výskyty a na posledním místě s počtem 6 výskyty je výstup č. 4.

Výstup č. 3 se stal absolutním vítězem, protože je naplňován především prostřednictvím kapitol o mezinárodních společnostech, které jsou hojně probírány v učebnici pro 6. a 9. ročník. Naopak díly pro 7. a 8. zpracovávají problematiku konzumního způsobu života, což je další téma, jež pod výstup č. 3 patří.

Uspokojivě je také naplňován výstup č. 2, jenž má čtenáře vést proti nesnášenlivosti. Výstup se vyskytuje v každém díle sady a zahrnuje také důležité téma šikany.

Dalším pozitivním poznatkem je mimo jiné podkapitola „Vlastenectví“ v učebnici pro 7. ročník⁹⁰, jedná se totiž o první sadu učebnic, kde je tato problematika samostatně probírána. V kapitole je mimo jiné zdůrazněno, že mezi projevy vlastenectví rozhodně nepatří nepřátelství a násilí vůči jiným národnostem.

Graf č. 12: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami

Jak je patrné z grafu č. 12, sada poskytuje žákům především úkoly – celkem jich nabízí 195, z čehož je 141 úloh kognitivních a 54 afektivních. Ilustrací je obsaženo 171 a nejméně je v knihách zastoupen vysvětlující text, což rozhodně není vnímáno jako negativum. Učebnice tak alespoň působí atraktivním dojmem, protože nepřekypují textem, ale naopak jsou plná ilustrací, jež mají většinou podobu barevných fotografií. V neposlední řadě je čtenářům k dispozici také spousta úkolů, které jim umožní si probíranou látku lépe „zažít“.

⁹⁰ LUNEROVÁ, J., SVOBODOVÁ, M., ŠTĚRBA, R., pozn. 77, s. 30.

Z celkového hlediska je sada učebnic z nakladatelství Nová škola velmi povedenou a vhodnou didaktickou pomůckou pro předmět VO. Naplňuje všechny zvolené výstupu a tematické okruhy, a to hlavně prostřednictvím zajímavých úloh.

Již po prvním prolistování je evidentní, že učebnice byla tvořena tak, aby působila aktuálně. Sada zmiňuje všechna stěžejní témata, jako je tolerance, etnické minority, lidská práva, globální společnost, šikana, poznatky o vlastní kultuře, ale také o jiných národech včetně základních informací o světových náboženstvích.

Další přínos sady spočívá v nabídce projektů, které mohou být použity pro realizaci projektové výuky. Na konci každé učebnice se vždy nachází 3 projekty, které jsou vytvořeny dle průřezových témat RVP ZV. Kromě popisu úkolů je vždy uveden i jeho cíl a téma, pod které spadá.

2.4 Hravá občanská výchova - Taktik

Poslední analýza se věnuje sadě z nakladatelství Taktik.

2.4.1 Hravá občanská výchova 6. ročník

První analyzovanou pomůckou od nakladatelství Taktik je pracovní sešit pro 6. třídu.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	0	0	0
Kulturní diference	0	22	22
Lidské vztahy	0	2	2
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	1	2	3

Tabulka č. 41: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Jak ukazuje tabulka č. 41, pracovní sešit pro 6. ročník se nejvíce zaměřuje na téma „Kulturní diference“, které bylo nalezeno celkem 44krát. Analytická kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“ bylo nalezeno 6krát, „Lidské vztahy“ 4krát a zbylé 2 kategorie se v pracovním sešitě nevyskytují.

Ačkoliv se jedná o pracovní sešit, který zpravidla bývá tvořen jen úkoly, tak tento pracovní sešit obsahuje 1 výkladovou část. Ta patří pod okruh „Princip sociálního smíru a solidarity“ a rozebírá Listinu základních lidských práv a svobod.

Mezi ilustracemi opět vévodí kategorie „Kulturní diference“, jež je graficky znázorněna na 22krát. Kategorie „Lidské vztahy“ a „Princip sociálního smíru a solidarity“ se shodně objevují 2krát.

Úkoly jsou nejčastěji propojeny s tématem „Kulturní diference“ – 22 úloh, 3krát se mezi nimi vyskytuje téma „Princip sociálního smíru a solidarity“ a 2krát kategorie „Lidské vztahy“.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	0	0
Kulturní diference	22	0
Lidské vztahy	0	2
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	2	1

Tabulka č. 42: Četnost úkolů

Jak ukazuje tabulka č. 42, didaktická pomůcka nabízí 27 úkolů, z čehož 24 je kognitivních a 3 by se daly zařadit mezi afektivní úlohy.

Většina kognitivních úkolů z okruhu „Kulturní diference“ je zaměřena výhradně na kulturní zakotvení ČR. Například v jedné úloze mají žáci spojit název českého státního svátku se správným popisem⁹¹. Ostatní úlohy jsou na podobné bázi.

Mezi afektivními úkoly je například zařazena úloha, v níž si mají děti představit, že v rámci nadace „Adopce na dálku“ si adoptovali (tzn. finanční či materiální pomoc) jedno z dětí a mají mu napsat dopis.⁹² Úloha by tak měla žáky vést k sociální solidaritě a zároveň empatii.

Celkově shrnuto, v metodické pomůcce „Hravá škola“ se objevují hlavně úkoly a ilustrace. Jelikož se však nejedná o klasickou učebnici, ale o pracovní sešit, tak je toto zjištění naprosto logické. Naopak přítomnost vysvětlujících textových částí může být vnímáno jako pozitivní bonus vzhledem k charakteru pomůcky.

V díle pro 6. ročník je naprostá většina úloh propojená s analytickou kategorií „Kulturní diference“, která se primárně soustředí na tematiku české kultury (významní rodáci, místa, svátky apod.). V rámci hodin VO je rozhodně přínosné probírat a připomínat si

⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, Klára et al. *Hravá občanská výchova 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-10]. s. 6.

⁹² tamtéž, s. 24.

kulturní zakotvení vlastního státu, na druhou stranu kniha vůbec nezmiňuje kulturní zvyky a tradice jiných zemí, což je velkým nedostatkem této pomůcky. Dalším mínusem je zjištění, že zde není zařazena alespoň malá komparace české a cizí kultury, což se vzhledem k tomu, kolik prostoru je české kultuře věnováno, rozhodně nabízí.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	1
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	7	7
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	0	0	0
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 43: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Frekvence analytických kategorií vyplývajících z očekávaných výstupů je následující. Nejčastěji se v pracovním sešitě objevuje výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ – celkem 14 výskytů, následuje výstup č. 1 - „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ – který se v pomůcce vyskytuje pouze 1krát. Ostatní výstupu nebyly nalezeny vůbec.

Ilustrace jsou také věnovány pouze výstupu č. 2, a to konkrétně 7krát.

Úlohy jsou nejčastěji propojeny s výstupem č. 2, který je zmiňován 7krát a 1krát se objevuje výstup č. 1.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	1	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	4	3
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	0	0
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 44: Četnost úkolů

Z celkového počtu 8 úkolů je 5 kognitivních a 3 patří mezi afektivní. Jeden z kognitivních úkolů spadající pod výstup č. 2 nabízí žákům slovní přesmyčky, ze kterých mají vyluštit různé projevy násilí, ke kterým může dojít v některých nefunkčních rodinách.⁹³

Naopak afektivní úloha patřící pod stejný výstup se zaměřuje na šikanu zní takto: „Na obrázku vidíš kluka, který je obětí šikany. Na co podle tebe myslí? (Doplň do bubliny.) Co bys mu poradil/a?“⁹⁴ Tento úkol na rozdíl od předchozího, který byl čistě kognitivní, vyžaduje zapojení emocí, pocitů a empatie.

Z obecného hlediska je evidentní, že výskyt analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů je relativně nízký a úzce zaměřený. Nicméně je potřeba brát v potaz, že pracovní sešit se skládá pouze z 56 stran, tudíž i výběr probíraných kapitol je kapacitně omezený. Zároveň je však pozitivní, že pomůcka obsahuje klíčová témata týkající se násilí, kdy není opomenuta šikana či násilí v rodině.

⁹³ DVOŘÁKOVÁ, K., pozn. 91, s. 23.

⁹⁴ tamtéž, s. 54.

2.4.2 Hravá občanská výchova 7. ročník

Další kapitola se interpretuje data z analýzy pracovního sešitu pro 7. třídu

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	0	6	2
Kulturní diference	0	1	1
Lidské vztahy	0	6	9
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	0	0	0

Tabulka č. 45: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

Ze všech tematických okruhů se v pracovním sešitě nejvíce objevuje téma „Lidské vztahy“ – 15 výskytů, následuje kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ – 8 zmínek a „Kulturní diference“ – 2 výskyty. Ostatní témata se v pomůcce nenachází.

Ve významové jednotce výkladová složka nebylo tentokrát nelezeno žádné téma.

Mezi ilustracemi shodně vítězí kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ a „Lidské vztahy“ – 6 ilustrací. Jednou je pak znázorněn okruh „Kulturní diference“.

Úkoly se 9krát věnují „Lidským vztahům“, 2krát jsou propojeny s kategorií „Evropa a svět nás zajímá“ a 1krát s tématem „Kulturní diference“.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	2	0
Kulturní diference	1	0
Lidské vztahy	9	0
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	0	0

Tabulka č. 46: Četnost úkolů

Z počtu 12 nabízených úkolů jsou, jak ukazuje tabulka č. 46, všechny na kognitivní úrovni. Jako ilustrativní příklad uvádím úlohu z kapitoly „Kultura a umění“, kde jsou žákům prezentovány 3 texty pojednávající o různých náboženstvích (islám, judaismus, křesťanství). Čtenáři mají na základě textů doplnit tabulku tážající se na tyto body: v koho věří, jak se říká věřícím, kde je ve světě nejrozšířenější, posvátný text,

svatostánky, zvyklost, tradice, zajímavost.⁹⁵ Jak je patrné z ukázky, úloha je zaměřena pouze nabytí kognitivních znalostí.

Výskyt vytyčených průřezových témat v pracovním sešitě pro 7. třídu není bohužel bohatý. Ze všech kategorií je dominantní pouze téma „Lidské vztahy“, které je ale v pomůcce naplňováno jen prostřednictvím problematiky morálních norem. Ačkoliv je toto téma důležité, je škoda, že pracovní sešit z kategorie „Lidské vztahy“ nezmiňuje i další významné oblasti.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	0	7	9
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	1	2

Tabulka č. 47: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Jak vyplývá z tabulky č. 47, pracovní sešit obsahuje pouze 2 výstupy. Jedná se o výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, který se objevuje 16krát a o výstup č. 4 – „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“, jenž je prezentován 3krát.

V rámci výkladové složky se neobjevuje žádný z vybraných výstupů.

Ilustrace nejčastěji zobrazují výstup č. 3, a to celkem 7krát a 1krát je prezentován výstup č. 4.

⁹⁵ GÉRINGOVÁ, Anna, ZICHÁČKOVÁ, Klára, ŠRÁMKOVÁ, Kateřina. *Hravá občanská výchova 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-13]. s. 23.

Úlohy, které didaktická pomůcka nabízí jsou 9krát tematicky propojeny s výstupem č. 3a 2krát s výstupem č. 4.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	7	2
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	2

Tabulka č. 48: Četnost úkolů

Jak ukazuje tabulka č. 48, z počtu 11 úkolů je 7 na kognitivní úrovni a 4 jsou afektivní. Jedna z afektivních úloh je například zaměřena na masovou kulturu a žáci mají rozhodnout, zda souhlasí s uvedenými výroky a napsat svůj vlastní postoj. Úkol obsahuje tato tvrzení: „Média mohou zkreslovat informace. Můžeme věřit všem médiím. Není dobré konzumovat cokoliv. Média neovlivňují naše názory, chování, myšlenky. Média s námi mohou manipulovat. K médiím přistupujeme kriticky.“⁹⁶

Úkol ze stejné kapitoly, ale tentokrát na kognitivní úrovni, vyžaduje po čtenářích, aby k zadaným funkcím (baví, informují, prodávají, přemlouvají) dopsali konkrétní příklady médií.⁹⁷

Jak je patrné z předchozích řádků, v pracovním sešitě pro 7. ročník vystupují pouze 2 výstupy, přičemž oba souvisí s globalizací. Ačkoliv množství výskytů není vysoké a pokrytí témat je také minimální, tak pozitivním zjištěním je přítomnost afektivních úloh, které jsou aktuální a nutí žáky se nad problematikou skutečně zamyslet.

⁹⁶ GÉRINGOVÁ, A., ZICHÁČKOVÁ, K., ŠRÁMKOVÁ, K., pozn. 95, s. 20.

⁹⁷ tamtéž, s. 20.

2.4.3 Hravá občanská výchova 8. ročník

Souhrnné výsledky analýzy pracovního sešitu pro 8. třídu přináší následující kapitola.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	0	1	1
Kulturní diference	0	1	2
Lidské vztahy	0	3	2
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	0	0	0

Tabulka č. 49: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

V didaktické pomůcce z nakladatelství Taktik se nejvíce objevuje analytická kategorie „Lidské vztahy“, a to konkrétně 5krát. Tříkrát bylo nalezeno téma „Kulturní diference“ a 2krát „Evropa a svět nás zajímá, ostatní okruhy v sešitě obsažena nejsou.

Ve výkladové složce pracovního sešitu není zmíněna žádná z kategorií.

Na 3 ilustracích se objevuje kategorie „Lidské vztahy“, ostatní témata („Evropa a svět nás zajímá“ a „Kulturní diference“) jsou vyobrazeny shodně 1krát.

Mezi úkoly vyhrává téma „Kulturní diference“ a „Lidské vztahy“, obě kategorie jsou zmíněna 2krát. Kategorie „Evropa a svět nás zajímá“ je propojena pouze s 1 úlohou.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	1	0
Kulturní diference	1	1
Lidské vztahy	1	1
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	0	0

Tabulka č. 50: Četnost úkolů

Z celkového množství 5 nabízených úloh jsou tedy 3 řazeny mezi kognitivní a 2 mezi afektivní. Kapitola „Partnerství“ čtenářům přináší 2 různé úlohy, obě patří pod kategorii „Lidské vztahy“, přičemž jedna je orientována na postoje a názory, zatímco druhá odkazuje pouze na znalost dané problematiky.

Zmíněná kognitivní úloha se čtenářů ptá, zda ví, co znamená registrované partnerství. Zatímco druhý úkol zní takto: „Dovolil/la bys homosexuálům adopci dětí a proč?

Představ si, že tvůj kamarád/tvoje kamarádka se ti svěří, že je homosexuálně orientovaný. Jak bys reagovala?“⁹⁸ Obě úlohy tak řeší stejné téma, ale každá má jiný edukační cíl.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	1	2
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	0	2	4
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0	0

Tabulka č. 51: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Z očekávaných výstupů se v pracovním sešitě nejčastěji objevuje kategorie č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, která je zmiňována 6krát. Výstup č. 2 - „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ se v didaktické pomůcce vyskytuje 3krát, ostatní výstupy nejsou obsaženy vůbec.

Z hlediska ilustrací je opět nejvíce prezentován výstup č. 3, jenž je zobrazen na 2 fotografiích. Očekávaný výstup č. 2 je znázorněn 1krát.

Čtyři úkoly jsou pak tematicky propojeny s výstupem č. 3 a 2 úlohy jsou věnovány výstupu č. 2.

⁹⁸ MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia : v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-15]. s. 26.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	2	0
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	4	0
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	0

Tabulka č. 52: Četnost úkolů

Jak je patrné z tabulky č. 52, celkový počet úloh činí 6, z čehož všechny úkoly mají pouze kognitivní charakter. Jako ilustrativní příklad uvádím úlohu spadající pod výstup č. 2, kde mají žáci vyluštit osmisměrku, jejíž tajenka zní „kyberšikana“, a dále vysvětlit význam tohoto slova.⁹⁹

Celkový počet očekávaných výstupů v pracovním sešitě není nijak vysoký, přičemž je pracováno pouze se 2 výstupy. Ačkoliv se tento pracovní sešit soustředí především na kapitoly jako je hospodářství, politika či životospráva, tak se v něm objevují také témata, v rámci kterých by vybrané výstupy mohly být naplňovány, ale bohužel nejsou.

Jednou z potencionálních oblastí je kapitola „Sociální chování“, kde se pouze jednou okrajově zmiňuje termín kyberšikana (viz předešlý odstavec). Jelikož se jedná o závažné a aktuální téma, je škoda, že zde nejsou čtenáři vtaženi do nějaké diskuze, v níž by mohli například „radit“ imaginárnímu příteli, který se stal obětí kyberšikany. Úkol by také mohl být pojat formou projektu, v rámci kterého by žáci vypracovali preventivní program, jenž by mohl být vyvěšen na školní nástěnce apod. V tomto případě pracovní sešit rozhodně nepředává čtenářům žádné nadstandardní hodnoty.

⁹⁹ MALINSKÁ, Anna et al., pozn. 98, s. 24.

2.4.4 Hravá občanská výchova 9. ročník

Následující kapitola prezentuje výsledky analýzy pracovního sešitu pro 9. ročník.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Evropa a svět nás zajímá	0	0	0
Kulturní diference	0	0	0
Lidské vztahy	0	6	5
Etnický původ	0	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	0	7	5

Tabulka č. 53: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů

V didaktické pomůcce pro 9. třídu se nejčastěji objevuje kategorie „Princip sociálního smíru a solidarity“ – a to celkem 12krát, dále téma „Lidské vztahy“, které je obsaženo 11krát. Zbylé kategorie zmíněny nejsou.

Ilustrace jsou nejčastěji věnovány kategorii „Princip sociálního smíru a solidarity“ - 7 fotografií a téma „Lidské vztahy“ je zobrazeno 6krát.

Obě analytické kategorie („Princip sociálního smíru a solidarity“ a „Lidské vztahy“) se shodně objevují v 5 úkolech.

	Kognitivní	Afektivní
Evropa a svět nás zajímá	0	0
Kulturní diference	0	0
Lidské vztahy	4	1
Etnický původ	0	0
Princip sociálního smíru a solidarity	4	1

Tabulka č. 54: Četnost úkolů

Jak ukazuje tabulka č. 54, celkový počet úloh je 10, přičemž 8 úkolů je kognitivních a pouze 2 jsou afektivní.

Jako ilustrativní příklad kognitivní úlohy uvádím podkapitulu „Právo a svoboda“, v níž mají žáci přiřadit k fotografiím dokumentů týkající se lidských práv (např. Magna

charta libertatum, Deklarace nezávislosti USA apod.) přiřadit datum vzniku a hlavní myšlenku dokumentu.¹⁰⁰

Reprezentativní afektivní úloha ze stejné kapitoly zní následovně: „Která lidská práva byla porušena v případě lidí vězněných během druhé světové války v koncentračních, pracovních a likvidačních táborech?“¹⁰¹ Otázka je doplněna černobílou fotografií 3 pohublých mužů z koncentračního tábora Buchenwald. Aby žáci mohli tuto otázku zodpovědět, musí o událostech z druhé světové války skutečně přemýšlet a vzhledem k citlivosti tématu, není pochyb, že úloha mimo jiné rozvíjí jejich hodnotovou orientaci.

Celková četnost vytyčených analytických kategorií je opět relativně nízká, kdy z 5 témat jsou prezentovány pouze 2 kategorie. Počet afektivních úloh je bohužel také nedostačující. V rámci kategorie „Princip lidského smíru a solidarity“ je probírána hlavně problematika lidských práv, kdy kromě jedné uvedené úlohy jsou všechny zbylé úkoly kognitivní, což je vzhledem k charakteru tématu nedostačující. Jediným pozitivním bodem jsou ilustrace, které jsou k dispozici téměř u každé úlohy.

	Výkladová složka	Ilustrace	Úkol
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	0	2	4
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory	0	6	8
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	0	1	1

Tabulka č. 55: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů

Tabulka č. 55 znázorňuje četnost očekávaných výstupů, kdy nejvíce je prezentován výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady

¹⁰⁰ MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 9: pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-30]. s. 7.

¹⁰¹ tamtéž, s. 9.

a záporny“ – 14 zmínek. Druhou nejfrekventovanější kategorií je výstup č. 2 – „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ – 6 výskytů a výstup č. 4 – „Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu“ se v sešitě objevuje 2krát. Výstup č. 1 – „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“ není zmíněn vůbec.

Ilustrace nejčastěji prezentují výstup č. 3, který je zobrazen celkem 6krát, dále výstup č. 2, jenž je zachycen na 2 ilustracích a výstup č. 4 se objevuje pouze 1krát.

Úlohy a úkoly jsou nejvíce spjaté s výstupem č. 3 – celkem 8 úkolů, výstup č. 2 se objevuje ve 4 úlohách a výstup č. 4 je realizován 1krát.

	Kognitivní	Afektivní
Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu	0	0
Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti	3	1
Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a záporny	7	1
Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	1	0

Tabulka č. 56: Četnost úkolů

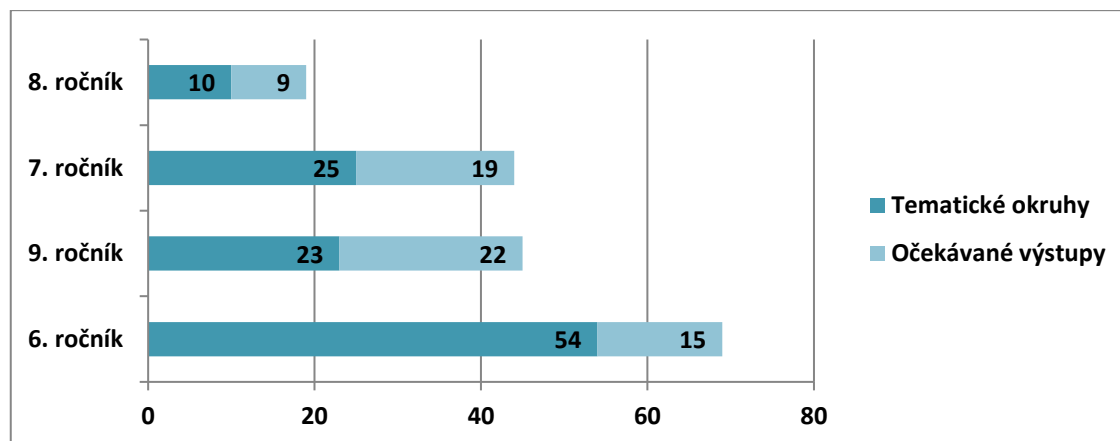
I v posledním díle této sady převládají kognitivní úkoly, kterých je z celkového počtu 11. Ukázkou afektivního i kognitivního úkolu přináší kapitola „Právo a svoboda“, obě úlohy patří pod výstup č. 2. Nejprve jsou čtenáři vyzváni spojit pojmy s jejich správnou definicí (xenofobie, rasismus, holocaust, diskriminace, apartheid). Druhý úkol je formulován následovně: „Zamysli se a napiš, co pro tebe znamená svoboda jednotlivce.“

Kde začíná a kde končí?¹⁰² Úloha tedy rozvíjí jak kognitivní, tak afektivní složku inteligence.

Jak vyplývá z předchozích řádků, frekvence jednotlivých výstupů není příliš vysoká, ačkoliv je jejich pokrytí v pomůcce větší než u průřezových témat. Pracovní sešit se nejvíce soustředí na výstup spojený s globalizací, v rámci kterého jsou žáci konfrontováni především s mezinárodními organizacemi. Nicméně opět je poměr afektivních úloh vůči kognitivním velmi nevyvážený. Kladným faktem zůstává přítomnost ilustrací u většiny úkolů.

2.4.5 Celkové shrnutí sady Taktik

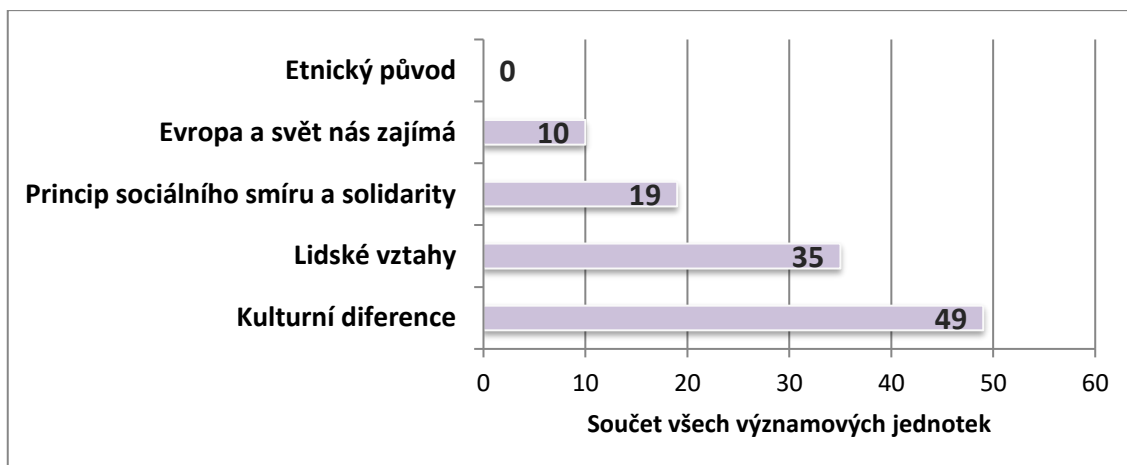
V této kapitole budou prostřednictvím grafů a jejich komentářů shrnuty výsledky čtyřdílné sady z nakladatelství Taktik.

Graf č. 13: Četnost všech analytických kategorií dle jednotlivých ročníků

Jak indikuje graf č. 13, nejvíce vytyčených analytických kategorií poskytuje pracovní sešit pro 6. ročník – celkem 69, následuje 9. ročník s 45 kategoriemi, sešit pro 7. třídu jich nabízí 44 a 8. ročník pouze 19. Ve všech případech jsou opět ve značné převaze tematické okruhy.

¹⁰² MALINSKÁ, Anna et al., pozn. 100, s. 9.

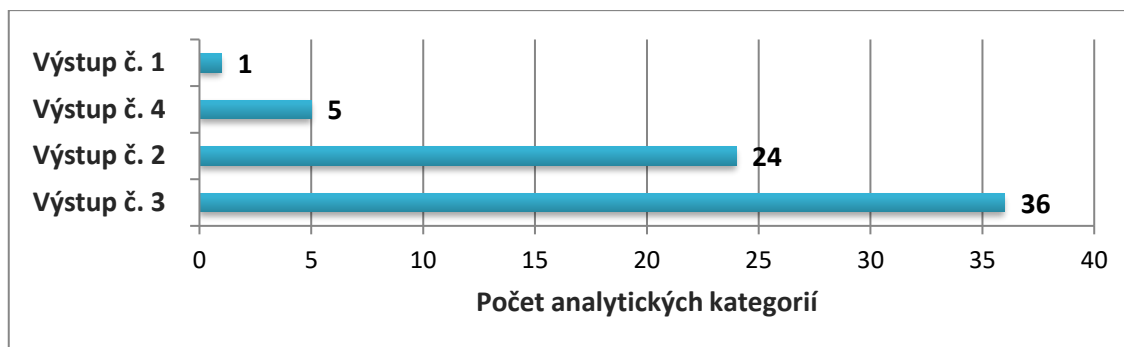
Graf č. 14: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů v celé sadě učebnic

Nejfrekventovanější analytickou kategorií se stala „Kulturní diference“, která se celkově objevuje 49krát. Následuje téma „Lidské vztahy“ – 35 výskytů, „Princip sociálního smíru a solidarity“ – 19 záznamů, „Evropa a svět nás zajímá“ – 10 zmínek a kategorie „Etnický původ“ nebyla prezentována v žádném pracovním sešitě.

Celková četnost vybraných témat není vyjma „Kulturní diference“ nijak vysoká, kdy velkým nedostatkem je absence kategorie „Etnický původ“. Tento okruh má žákům podávat především informace o minoritách žijících v ČR a Evropě. Tematicky příbuzná kategorie „Evropa a svět nás zajímá“, pod kterou patří popis života a zvyků v okolních zemích, je v pomůcce zmiňována také pouze okrajově.

Kategorie „Kulturní diference“ je v těchto pracovních sešitech naplňována především prostřednictvím informací o vlastním kulturním zakotvení – tedy českém. Toto zjištění je rozhodně pozitivní, nicméně materiály tak nepředávají téměř žádné poznatky o jiných etnikách.

V rámci soudobého dění ve světě, kdy dochází vlivem migrace k velkému mísení kultur, je podivuhodné, že didaktická pomůcka vydaná roku 2017, toto téma nijak nereflektuje. Jelikož analyzované pracovní sešity jsou orientované hlavně na úkoly, tak autoři mohli připravit několik úloh, jež by pomáhaly žákům s poznáním odlišných etnik (např. spojování zvyků s daným národem, samostatné vyhledávání informací a následné prezentování apod.).

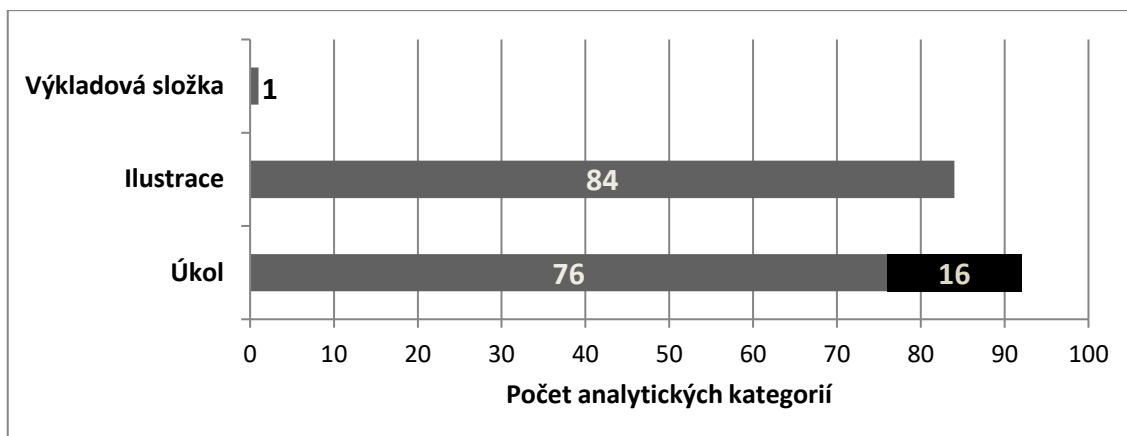
Graf č. 15: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ve všech ročnících

Z grafu č. 15 vyplývá, že nejčastěji prezentovanou analytickou kategorií je výstup č. 3 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“, jenž se celkově objevuje 36krát, následuje výstup č. 2 – „Žák rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ se 24 výskyty. Pětkrát je v pracovních sešitech zmíněn výstup č. 4 – „Žák uvede příklady některých projevů globalizace, porovná jejich klady a zápory“ a pouze 1 zmínka patří výstupu č. 1 – „Žák rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu“.

Ačkoliv se na první pohled můžou jevit výsledky analýzy pozitivně, protože se v pracovních sešitech objevují všechny výstupy, tak po pečlivějším prozkoumání je evidentní, že počet vytyčených kategorií je relativně nízký, a to především v případě výstupu č. 1 a č. 2.

Jako největší nedostatek shledávám minimální zahrnutí výstupu č. 1, který má žáky seznámit s rozdíly mezi nacionalismem a vlastenectvím. Ačkoliv se obecně v hodinách VO nejedná o často probírané téma, myslím si, že sada „Hravá občanská výchova“ mohla nabídnout žákům o něco více úkolů z této tematiky.

Naopak výstup č. 3 týkající se globalizace, má v sadě sice velké zastoupení, ale nedostatkem je jeho konkrétní zaměření. Ze 36 zmínek je naprostá většina věnována pouze mezinárodním organizacím a v druhé řadě environmentální výchově. Důraz na učivo světových organizací je samozřejmě v pořádku, nicméně problém tkví v povrchnosti jednotlivých kapitol, které poskytují pouze úkoly zaměřující se na předání teoretických informací. Chybí zde hlubší provázanost s reálným světem a v neposlední řadě úlohy, jež by čtenáře vedly ke kritickému zamyšlení se nad významem těchto organizací.

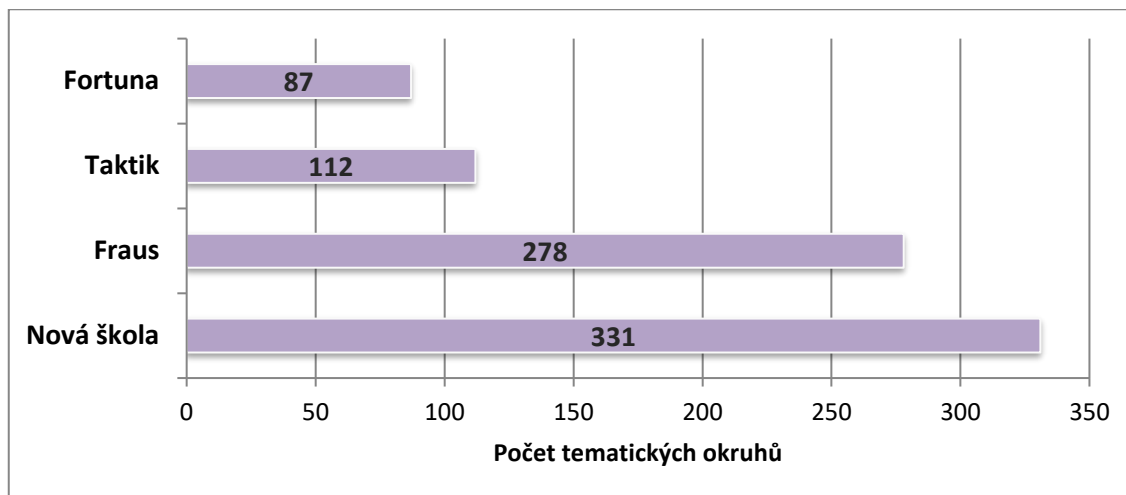
Graf č. 16: Rozložení všech analytických kategorií mezi významovými jednotkami

Poslední graf prezentuje četnost jednotlivých významových jednotek. Jelikož se jedná o sadu pracovních sešitů, není překvapující, že se skládá hlavně z úkolů, kterých je celkově 90. Ilustrace mají také velké zastoupení, těch sada nabízí 84. Výkladový aparát byl nalezen 1krát, což vzhledem k charakteru této sady je naprosto v pořádku.

Celkové hodnocení této analyzované sady je jednoznačně negativní. Pomůcka nabízí zcela nedostačující množství afektivních úloh, přičemž ostatní (kognitivní) úkoly jsou velmi povrchní a nejsou zpracovány žádným zajímavým způsobem a jejich tematika se opakuje stále dokola. Didaktická pomůcka z nakladatelství Taktik žákům nepřináší žádné obohacující poznatky či hodnoty a její obsah nekoresponduje s názvem „Hravá občanská výchova“, a to i přes to, že obsahuje spoustu úkolů, protože jejich provedení není ničím zajímavé či inovativní.

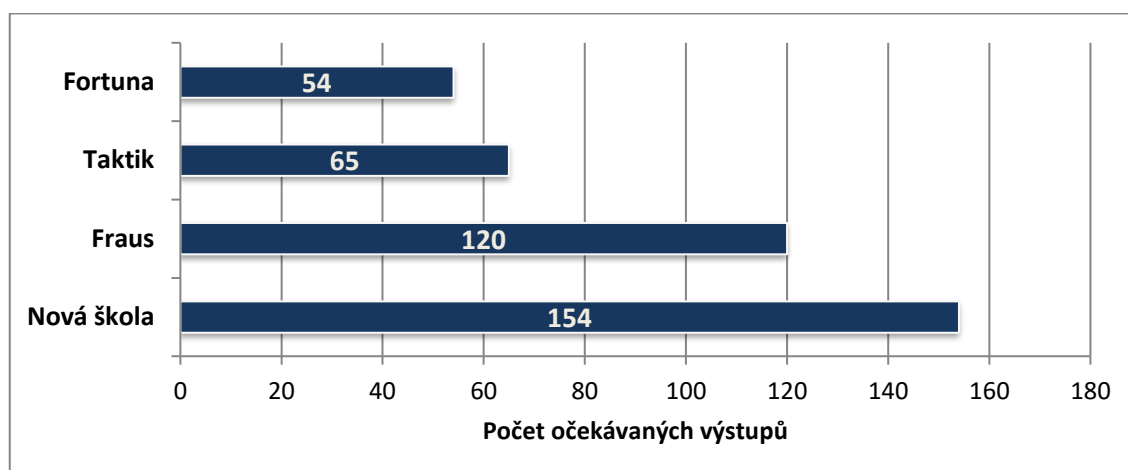
2.5 Závěr obsahové analýzy

Následující kapitola přináší souhrnné výsledky analýzy všech zkoumaných materiálů, ty jsou mezi sebou empiricky porovnány a následně teoreticky okomentovány.

Graf č. 17: Součet analytických kategorií vycházejících z tematických okruhů ve všech zkoumaných sadách

Z grafu č. 17 vyplývá, že nejbohatší sadou učebnic z hlediska tematických okruhů, které vychází z průřezových témat, je set z nakladatelství Nová škola s 331 výskyty. Následuje sada Fraus, jež obsahuje 278 tematických okruhů. V pracovních sešitech Taktik bylo nalezeno 112 těchto analytických kategorií a dvoudílná učebnice z Fortuny jich prezentuje 87.

Graf č. 18: Součet analytických kategorií vycházejících z očekávaných výstupů ve všech zkoumaných sadách

Pořadí analyzovaných učebnic z pohledu četnosti očekávaných výstupů je totožné s předchozím grafem, liší se pouze v konkrétních počtech: Nová škola – 154, Fraus – 120, Taktik – 65, Fortuna – 54 výstupů.

Jak je patrné z grafů, všechny sady nějakým způsobem s vytyčenými očekávanými výstupy a tematickými okruhy pracují, nicméně jednotlivá zpracování se liší v jejich hloubce a způsobu.

Dle nasbíraných empirických dat dopadla nejhůře sada z nakladatelství Fortuna, ačkoliv se jedná pouze o dvoudílný set, počtem stran (cca 210) se rovná ostatním knihám. Z kvalitativního hlediska je hodnocení o něco pozitivnější než prezentovaná čísla.

Učebnice Fortuna neobsahují téměř žádné ilustrace (pouze pár černobílých obrázků) a naopak jsou přeplněné výkladovým textem, který je psán poměrně malým písmem s jednoduchým řádkováním, takže knihy jsou na prvním pohled pro čtenáře neatraktivní.

Na druhou stranu učebnice Fortuna obsahují poměrně velké množství úkolů, kde je vyrovnaný poměr afektivních a kognitivních úloh, takže spousta z nich nutí čtenáře nad danou problematikou skutečně přemýšlet a vytvářet si tak vlastní postoje. Sada pracuje s pojmy jako je tolerance, rasismus, nesnášenlivost (etnická, náboženská) či fašismus. K naplňování analytických kategorií dochází především prostřednictvím zmíněných úkolů a výkladových pasáží.

Učebnice nerozebírají zmíněné pojmy velmi detailně, ani tematické úkoly nemají příliš „sofistikovaný“ charakter, nicméně vzhledem k datu vydání (1999 – tedy ještě před vznikem RVP) je obsah pomůcek přijatelný. Rozhodně o nich můžeme prohlásit, že s určitými limity se snaží žáky vést k toleranci vůči jinakosti ve společnosti, kdy největší důraz je kladen obecně na rozvoj a posílení morálních hodnot, což je jednoznačně vnímáno pozitivně.

Na třetím místě se umístila sada pracovních sešitů Hravá škola, která v analýze vyčnívá díky nejnovějšímu roku vydání (2017). Ačkoliv se jedná o moderní didaktickou pomůcku, tak její obsah bohužel neodpovídá současným požadavkům na vzdělávání.

Jediným pozitivním zjištěním je velké množství ilustrací napříč všemi díly, takže pomůcka se na první pohled jeví jako atraktivní. Absence výkladového textu v tomto případě není hodnocena jako nedostatek, protože se jedná pouze o pracovní sešity. Nicméně obrovským negativem jsou samotné úkoly, kdy jejich množství je sice adekvátní, bohužel ale jejich forma a provedení již dostačující není.

Sešity nabízí pouze minimální množství afektivních úloh. Od moderní didaktické pomůcky, která se primárně soustředí pouze na úkoly, se očekává, že čtenářům nabídne vysoký počet kreativních a efektivních úloh, jež budou rozvíjet kritické myšlení a pomáhat tak upevňovat morální hodnoty a principy žáků. Na místo uvedeného očekávání jsou sešity z většiny tvořeny pouze kognitivními úkoly, které mají velmi povrchní charakter (např. opakující se osmisměrky bez „hlubší pointy“ apod. – viz kapitola 2.4).

Zároveň jsou sešity velmi málo orientované na poznávání jiných národů a tradic. Veškeré úkoly týkající se kultury se zabývají pouze českými zvyklostmi. V sadě se rozhodně neobjevují žádné rasistické či extrémistické výroky, na druhou stranu nemůže být ani označena jako pomůcka rozvíjející postoje pro plnohodnotné soužití v multikulturní společnosti.

Druhé místo patří sadě z nakladatelství Fraus. Ačkoliv se jedná o relativně staré vydání (2003 – 2006), tak jeho obsah poměrně obstojně naplňuje požadavky současného kurikula. Učebnice pracují s následujícími pojmy: diskriminace, rasismus, xenofobie, šikana, předsudky, národnostní menšiny, tolerance, empatie, demokracie, globalizace, globální problémy a konzumní společnost.

Sada obsahuje vyvážený počet výkladové části, úloh i ilustrací, přičemž velká část úkolů je afektivních. V učebnici pro 8. ročník dokonce afektivní úlohy převažují. Většina z nich je vytvořena opravdu promyšleně s cílem zmírňovat případné konflikty ve společnosti. Některé úkoly vtáhnou čtenáře do určité modelové situace prostřednictvím scénky za účelem rozvoje empatie či sociálního citění (viz kapitola 2.2). Kromě zmiňovaných zastaralých fotografií a malého důrazu na rozdíl mezi nacionalismem a vlastenectvím je sada Fraus hodnocena velmi kladně a může být označena jako didaktická pomůcka vedoucí k toleranci a sociální sounáležitosti.

Dle numerických záznamů vychází z šetření nejlépe sada z nakladatelství Nová škola a z kvalitativního hlediska je stanovisko totožné. Učebnice mají vyvážený poměr výkladových pasáží, ilustrací a úkolů, které převládají. Fotografie mají mnohem aktuálnější podobu než sada Fraus, na druhou stranu však tento set disponuje nižším počtem afektivních úloh. I přes to mají všechny úkoly atraktivní podobu a většinou také „hlubší pointu“. Velkým pozitivem jsou také již zmiňované návrhy na projekt na konci každého dílu.

Sada Nová škola jako jediná obsahuje samostatnou kapitolu týkající se vlastenectví, kde je zdůrazňována tolerance a přátelství. Mimo jiné se oproti ostatním sadám věnuje detailněji národnostním menšinám a v rámci kapitoly „Člověk a náboženství“ jako jediná vysvětluje termín „nová náboženská hnutí“.

V rámci odstraňování násilí a rozvoje respektu odlišnosti mezi lidmi pracuje didaktická pomůcka s těmito pojmy: tolerance, solidarita, altruismus, lidská práva, kompromis, demokracie, předsudky, stereotyp, xenofobie, rasismus, diskriminace, apartheid, antisemitismus či egoismus. V neposlední řadě využívá řadu zajímavých úkolů pro osvojování si demokratických principů. Učebnice z nakladatelství Nová škola rozhodně naplňují vytyčené očekávané výstupy a tematické okruhy, a vytváří tak vhodné podmínky pro podporu multikulturního vzdělávání.

Jak je patrné z obsahové analýzy, žádný z didaktických materiálů nezastává extrémistické, rasistické či jiné nenávistné názory. Všechny sady vyjma jedné se více či méně snaží vést k toleranci a odbourávat tak případné předsudky či stereotypy. Těchto zásad se dokonce drží i nejstarší analyzovaná publikace, i když se značnými limitami.

Největším zklamáním se stal set pracovních sešitů Hravá škola, který ve svém obsahu nijak s klíčovými pojmy npracuje a téměř vůbec nezařazuje afektivní úlohy, jakožto možný nástroj pro rozvoj a utužení principů demokratické společnosti.

Naopak jako nejlépe zpracovaná pomůcka se jeví sada učebnic z nakladatelství Nová škola, která obsahuje největší počet analytických kategorií, přičemž i jejich forma má velmi kvalitní a atraktivní podobu.

Závěr

Diplomová práce analyzuje nejpoužívanější učebnice VO na základních školách v Liberci a jeho blízkého okolí z hlediska kulturní jinakosti a dalších pojmů, které souvisí s multikulturalismem jakožto současným trendem ve vzdělávání.

Ačkoliv se VO může někomu jevit jako předmět „doplňkový“ a méně důležitý, tak opak je pravdou. V rámci jeho hodin se totiž žáci učí hodnotám, normám a postojům, které ovlivňují celý jejich život. Mimo to, v diskurzu migrace a střetu kultur, je potřeba, aby žáci byli schopní koexistence s jinými národy a etniky a celkově respektovali zásady moderní demokratické společnosti.

Největší přínos práce spočívá právě v podrobné analýze učebnic, z níž vyplývá, že žádná z analyzovaných sad neproklamuje rasistické či jiné extrémistické názory, naopak většina z nich je v souladu s požadavky dnešního kurikula.

Ačkoliv můžeme konstatovat, že používané didaktické materiály korespondují s vytyčenými cíli, tak tento samotný fakt bohužel nestačí. V procesu zvnitřnění si idejí vyplývající z multikulturní výchovy hraje klíčovou roli učitel. Pokud vyučující nebude pro žáky dostatečně inspirujícím příkladem a nebude jim poskytovat správnou zpětnou vazbu během řešení úkolů (především afektivních), ztrácí obsah učebnic veškerý smysl.

Aby bylo zaručeno, že žáci českých základních škol budou dostávat kvalitní vzdělání reflektující všechny probíhající procesy, je potřeba zajistit dostatečné množství profesně kvalitních pedagogů, kteří nahlízejí na dnešní svět prizmatem kulturní jinakosti a mají chuť své morální hodnoty a postoje předávat dalším generacím. Je tedy zapotřebí dostatek učitelů, kteří budou žáky učit kritickému myšlení, objektivitě a principům, jež mládež připraví na život se všemi jeho nástrahami, ať už se bude jednat o soužití s jinými etniky či schopnost odprostit se od rozšířených stereotypů a generalizování.

Druhým, spíše implicitním přínosem této práce může tedy být jakási propagace důležitosti předmětu VO a s tím spojeného proaktivního přístupu k multikulturní výchově mezi pedagogy, protože i v dnešní době se stále na veřejnosti setkáváme s názory, které jsou proti lidskosti a spíše připomínají režimy minulého století.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

CÍLKOVÁ, Eva, SCHÖNEROVÁ, Petra. *Náměty pro multikulturní výchovu: poznáváme jiné národy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, Edice pedagogické literatury, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony. SUTTON, Philip W, ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 9788025708071.

HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova I*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-383-3.

HORSKÁ, Viola, *Občanská výchova II*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-641-7

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-207-1.

JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 7. ročník základní školy a sekundu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-325-6.

JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 8. ročník základní školy a tercii víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-393-0.

JANOŠKOVÁ, D., et al. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.

LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství: [učebnice pro 9. ročník]*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-487-1.

LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 7. ročník]*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2013. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-516-8.

LUNEROVÁ, Jitka, SVOBODOVÁ, Monika, ŠTĚRBA, Radim. *Výchova k občanství: [učebnice pro 8. ročník]*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-542-7.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2006. První pomoc pro pedagogy. ISBN 8072548662.

SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství*. 4., aktualiz. vyd. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-568-7.

ŠÍŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073671822.

VÁCLAVÍK, David. *Etnické a kulturní minority ve střední Evropě*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-457-9.

Elektronické zdroje

BALÍKOVÁ, Marie. obsahová analýza. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2018-07-11]. Dostupné

z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001586&local_base=KTD

DVOŘÁKOVÁ, Klára et al. *Hravá občanská výchova 6: pro 6. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-10]. ISBN 978-80-7563-046-9.

GÉRINGOVÁ, Anna, ZICHÁČKOVÁ, Klára, ŠRÁMKOVÁ, Kateřina. *Hravá občanská výchova 7: pro 7. ročník ZŠ a víceletá gymnázia v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-13]. ISBN 978-80-7563-047.

MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 8: pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-15]. ISBN 978-80-7563-048-3.

MALINSKÁ, Anna et al. *Hravá občanská výchova 9: pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia: v souladu s RVP* [online]. Praha: Taktik, 2017- [cit. 2019-04-30]. ISBN 978-80-7563-049-0.

RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. In: Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>.

Základní školy. In: Liberec [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.liberec.cz/cz/prakticke-informace/vzdelani/zakladni-skoly/>

Základní školy. In: Město Jablonec [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: https://www.mestojablonec.cz/redakce/index.php?lanG=cs&clanek=67&slozka=31&xsekce=65&as4uOriginalDomain=www.mestojablonec.cz&as4u_protocol=https&ConfirmCookie=yes&_gid=GA1.2.1846273717.1554382385&od=10&